

เขากุดจิมมิใช่เป็นเพียงไม้ไผ่ไว้ทแยงรูปกากบาทที่ส่วนบนแตกออกเป็น 2 กิ่งหลักเท่านั้น แต่ยังมีการแต่งเป็นกิ่งย่อยแตกแขนงออกไปอย่างแปลกตา ส่วนเขากุดลายบัวนั้นบ่งบอกอยู่ในตัวแล้วว่าแต่งเป็นลายบัว ลักษณะเป็นตุ้มกลมประดับอยู่ และนี่เป็นอีกครั้งหนึ่งที่ความเป็นชุมชนที่ถือเลขคี่เป็นเลขมงคลแสดงออกมาให้ประจักษ์เห็น ด้วยการกำหนดตุ้มกลมบนเขากุดต้องให้มีจำนวนเป็นเลขคี่ เช่น 7 9 หรือ 11 เสมอ ทั้งเขากุดจิมและเขากุดลายบัวนี้เองเป็นที่มาของลวดลายผักกูดที่ปรากฏอยู่บนเขากุด

ทั้งนี้ เขากุดแต่ละประเภทมีธรรมเนียมกำหนดใช้ไม่เหมือนกัน เขากุดหน้ายใช้เฉพาะเรือนของหญิงโสดหรือไม่ก็หญิงหม้ายตามชื่อเรียกเท่านั้น เขากุดจิมใช้ประดับเรือนของคนธรรมดาสามัญทั่วไป แต่สำหรับเขากุดลายบัวนั้นหากประดับเหนือจั่วเรือนหลังใด มีนัยยะแสดงถึงความเป็นครอบครัวที่มีบุตรหลานหลายคน มีความมั่งคั่ง และมีอำนาจ หมายถึงสำหรับเรือนชนชั้นผู้ท้าวโดยเฉพาะ (คำจอง ,2547)

เขากุดอันงามเด่นเหนือเรือนไทดำจึงมิใช่เพียงเขาควย เสี้ยวจันทร์ หรือผักกูดอันเป็นสัญลักษณ์ แสดงความเป็นพวกเดียวกัน หรือแสดงความเป็นคนเชื้อชาติที่มีความกตัญญูอยู่ในสายเลือด ลึกลงไปเขากุดยังซ่อนความหมายถึงเชิงสัญลักษณ์ที่บ่งบอกฐานะทางสังคมของเจ้าของเรือนไว้อีกด้วย

9.3.3 ศิลปะในเรือน

เรือนไทดำก่อรูปก่อร่างขึ้นมาจากวัสดุปลูกสร้างที่เขากันมาเองจากปาริภคณาธิปไตยในท้องถิ่น มีไม้ไผ่และไม้จริงเป็นหลัก และจากน้ำมือของเขาเองด้วยการร่วมแรงร่วมใจกันปลูกสร้าง โดยอาศัยเพียงเครื่องมือช่างพื้นบ้านธรรมดาเท่านั้น ทั้งหมดนี้ ทำให้เรือนไทดำดำรงลักษณะความเป็นสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นไว้อย่างครบถ้วน คือมีลักษณะตอบรับกับพื้นฐานแห่งชีวิตมีลักษณะเฉพาะถิ่นเฉพาะที่ มีความเรียบง่ายเป็นสภาวะ และมีอัตลักษณ์เฉพาะตัวไม่เหมือนใคร

สุนทรียภาพในเรือนไทดำจึงมิใช่ความงามอันเกิดจากความประณีตบรรจง หรือการประดับประดาให้วิจิตร หรือการใช้วัสดุผลิตภัณฑ์มาตรฐานสูง หากแต่เป็นความงามที่เกิดจากความเป็นธรรมชาติ ความธรรมดาและความจริง เรือนทั้งหลังเปลี่ยผิววัสดุแท้โดยไม่ฉาบพาดด้วยวัสดุเคลือบผิวใดๆ สีน้ำตาลหม่นของผิวไม้และใบไม้แห้งหลังคาคือสีทั้งหมดของเรือน ร่องรอยของเครื่องมือช่างปรากฏอยู่บนผิวของเสา ตัวไม้ และแผ่นกระดานอย่างมีจงใจปกปิด เสาบางต้นคงความคดโค้งของต้นไม้ไว้เช่นที่มันเป็น ยิ่งทำให้กลิ่นอายธรรมชาติกรุ่นอยู่ในตัวเรือน แม้เรือนที่เปลี่ยนไปมุ่งหลังคาด้วยกระเบื้องดินเผา สีน้ำตาลแดงของกระเบื้องดินเผาพื้นบ้านที่ไม่มีการเคลือบผิว ยังตรึงเรือนไทดำไว้ในขอบข่ายของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น และท้ายที่สุด ร่องรอยของกาลเวลาที่ปรากฏผ่านการผุกร่อนและคราบคล้ำบนผิวไม้และแผ่นกระเบื้อง ก็ถูกปล่อยไว้แสดงสัจจะของเรือนโดยไม่มีการลบกลบแต่ประการใด

ครั้นมองผ่านภาพรวมอันหยาบกร้านและเรียบง่ายเข้าไปการประดิษฐ์ประดอยด้วยฝีมือก็ปรากฏให้เห็นได้เช่นกัน นอกเหนือจากเขาฤดูเหนือจั่วเรือนที่มีการประดิษฐ์ลวดลายอย่างเต็มฝีมือแล้ว ยังพบเห็นการแต่งลายได้อีกที่แผงหน้าจั่ว หลังคาเรือนไทดำไม่ว่าจะเป็นทรงตุงกลมหรือทรงตุงลาดก็ตามต่างมีช่องสามเหลี่ยมเล็กๆ ที่ด้านสกัดทั้งหัวและท้ายเรือน เรียกตามภาษาถิ่นไทดำว่า *ดฺร๑6 แมว* [จวงแมว] ไว้ช่วยระบายควันไฟออกจากภายในเรือนได้เป็นอย่างดี ในระยะหลังนิยมทำแผงจั่วด้วยไม้ไผ่สานบ้างไม้จริงบ้าง มาปิดช่องนี้เสีย ซึ่งย่อมช่วยกันฝนสาดเข้าภายในเรือนได้ดีทีเดียว และเพื่อให้คุณสมบัติในการระบายควันไม่สูญเสียไป จึงมีการเจาะช่องเล็กๆ ไว้ที่แผงจั่วด้วยรูปร่างของช่องเจาะนี้เองที่ฉายแววของศิลปะในเรือนไทดำออกมา แทนการเจาะเป็นช่องสี่เหลี่ยมที่อื่นๆ กลับนิยมเจาะเป็นช่องรูปดาวห้าแฉกกันเป็นส่วนใหญ่ บ้างก็เลือกที่จะเจาะเป็นช่องสี่เหลี่ยมขนาดเล็กหลายรูอย่างมีจังหวะสัมพันธ์กับลายขัดของไม้ไผ่สาน

รูป 9.20 ลูกกรงกันตงของหน้าต่างเปิดติดพื้น
ประดิษฐ์ลวดลายอย่างง่าย

อีกสิ่งหนึ่งที่สื่อถึงอารมณ์สุนทรียะของช่างพื้นบ้านชาวไทดำได้ดี คือ หน้าต่างเรือน ซึ่งนิยมเจาะสัมพันธ์กับจังหวะของห้องเสาดลดความยาวของฝาเรือนด้านหน้า หน้าต่างที่เปิดออกสู่ท้องทุ่งและธารน้ำเบื้องล่างนี้เอง ที่เปิดให้เห็นศิลปะในเรือนของไทดำด้วยในเวลาเดียวกัน บางเรือนเจาะเป็นหน้าต่างยาวติดพื้น แม้จะเป็นช่องเปิดรูปสี่เหลี่ยมเช่นเดียวกับประตู แต่ลูกกรงกันตงมักได้รับการประดิษฐ์ลวดลาย (รูป 9.20) จนดูพิเศษออกไปจากองค์ประกอบส่วนอื่น ขณะที่บางเรือนเลือกเจาะเป็นหน้าต่างสูงจากพื้น แต่รูปร่างของช่องเปิดกลับไม่ทำเป็นรูปสี่เหลี่ยมธรรมดา มีการเจาะเป็นรูปร่างโค้งเว้าดูแปลกตา กลายเป็นลักษณะเฉพาะ จะหาเรือนของชนชาติอื่นแนบเหมือนนั้นไม่มี นัยว่าลวดลายของหน้าต่างเรือนนี้สัมพันธ์กับลวดลายของเขาฤดู ทั้งยังดำรงความเป็นสัญลักษณ์แสดงฐานะทางสังคมของเจ้าของเรือนอีกด้วย (Phan Ngoc Khuê, 2003 : 27)

เป็นที่น่าสังเกตว่าวิธีการสร้างลวดลายบนองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมของไทดำทำอย่างง่ายๆ สำหรับการสร้างลวดลายบนเขาฤดูและลูกกรงหน้าต่าง ใช้การตัดเนื้อไม้ส่วนที่ไม่ต้องการออก ให้ส่วนที่เหลือเข้ารูปเข้าร่างอย่างทีสร้างจินตภาพไว้ ส่วนการสร้างลายที่แผงจั่วใช้วิธีตรงกันข้าม โดยการตัดส่วนที่เจาะจงเปิดเป็นช่องระบายอากาศออกตามลวดลายที่สร้างไว้ ทั้งสองวิธีเป็นการสร้างลวดลายจากเส้นรอบรูปอันเป็นวิธีพื้นฐานเกิดเป็นลวดลายอย่างง่าย เช่น ส่วนโค้ง วงกลม รูปดาว เป็นต้น ด้วยการทำเป็นลายซ้ำจังหวะเป็นหลัก มิได้ประดิษฐ์ด้วยกรรมวิธีเชิงช่างชั้นสูง อย่างการฉลุลายจำหลักลายลงในเนื้อไม้ หรือแต่งแต้มสีสันทัดประการใด ศิลปะที่ปรากฏบนเรือนของไทดำจึงยังคงลักษณะพื้นบ้านโดยแท้ไว้อย่างครบถ้วน

เรือนอันเป็นอาภรณ์ห่มครัวเรือนของชาวไทดำในแดนพำพของ เวียดนาม ได้รับการสร้างขึ้นมาจากน้ำมือของเจ้าของเอง การปรุงแต่งตาม พื้นเพของผู้คนทำให้บรรลุผลเป็นสถาปัตยกรรมที่ตอบรับวิถีชีวิตอย่างกลมกลืน สอดคล้องต้องตามคติชนและความต้องการในการอยู่อาศัย ทั้งนี้ เรือนทั้งนั้น ถูกห่มไว้ด้วยเทือกเขาราวป่าอีกชั้นหนึ่ง ทำให้เรือนมิใช่สิ่งที่ดีดขาดจากพื้นภูมิ ของถิ่นที่ ทั้งพืชพรรณไม้ในถิ่น ภูมิลักษณะของแผ่นดิน ลมฟ้าอากาศที่ห้อมล้อม แผ่พลังหล่อหลอมเรือนให้คล้ายตาม เรือนไทดำจึงเป็นสถาปัตยกรรมอันเป็น ผลผลิตจากแรงขับเคลื่อนของพลังชีวิตและพลังธรรมชาติพร้อมๆ กัน

ท่ามกลางหมู่ชนหลากหลายเผ่าพันธุ์ในแดนพำพของเวียดนาม เรือนไทดำตั้งสงบดำรงอัตลักษณ์ประจำชุมชนได้อย่างเหนียวแน่น ประกาศ ความเป็นสถาปัตยกรรมที่สร้างสรรค์ขึ้นภายใต้วัฒนธรรมไทดำยืนยาวสืบมา ถึงทุกวันนี้ ความเป็นถิ่นฐานอันห่างไกลปกป้องคุณสมบัติในความเป็นสถา- ปัตยกรรมพื้นถิ่นให้ดำรงอยู่ไม่จางหาย อย่างไรก็ตาม วัฒนธรรมการปลูก สร้างของชาวไทดำที่นั่นก็ไม่เคยหยุดนิ่ง คงเดินทางเรื่อยมา พร้อมกับการวิวัฒน์ ไปตามกาลเวลา

ตอนที่ 4 ความสัมพันธ์ซึ่งกันระหว่างสภาพแวดล้อม
ที่อยู่อาศัยของชาวไทดำในไทยกับในเวียดนาม

บทที่ 10

การเปรียบเทียบสภาพแวดล้อมที่อยู่อาศัยของชาวไทดำ

กล่าวกันว่า แม้จะอยู่ในถิ่นฐานที่มีสภาพแวดล้อมแบบเดียวกัน ผู้คนต่างวัฒนธรรมก็จะสร้างบ้านแปงเมืองด้วยวิถีทางที่ต่างกันไปในทางกลับกัน สภาพแวดล้อมของถิ่นฐานนับเป็นปัจจัยอันมีอิทธิพลหล่อหลอมวิถีทางดำเนินชีวิต การประกอบสัมมาชีพ นิสัยใจคอของชุมชน ตลอดจนสิ่งต่างๆ ที่ชนหมู่นั้นสรรค์สร้างขึ้น ตั้งแต่หน่วยเล็กๆ ที่เป็นสิ่งของเครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน เรือนที่อิงอาศัย ไปจนถึงลักษณะของชุมชนในระดับบ้านและเมือง

ด้วยเหตุผลเกี่ยวกับสงครามและการเมือง ชาวไทดำผู้มีถิ่นฐานบ้านเกิดอยู่ ณ ดินแดนสิบสองจุไทยส่วนหนึ่งถูกกวาดต้อนอพยพลงมาตั้งหลักปักกิ่งยังแผ่นดินดินตะวันตกของไทย แผ่นดินใหม่อันห่างไกลจากแผ่นดินแม่สุดกู่ แม้จะมีบางส่วนของคล้ายคลึงกับที่เดิม ก็ย่อมมีอีกหลายส่วนที่แตกต่างกันอย่างสิ้นเชิง อีกทั้งการเดินทางของเวลาก็พหุพาเอาความเปลี่ยนแปลงติดไปด้วยทุกอย่างก้าว ทั้งหมดนี้ ย่อมส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตและอัตลักษณ์ของความเป็นชาวไทดำอย่างแน่นอน

การเปรียบเทียบสภาพแวดล้อมที่อยู่อาศัยของชาวไทดำทั้งสองแหล่งที่จะกล่าวในลำดับต่อไปนี้ ครอบคลุมทั้งด้าน **โลกทัศน์ไทดำ** **ถิ่นฐานไทดำ** **บ้านไทดำ** และ **เรือนไทดำ** ซึ่งหากมีการเปลี่ยนแปลงในด้านใดด้านหนึ่งย่อมส่งผลกระทบต่อเปลี่ยนแปลงส่วนอื่นต่อเนื่องกันไปอย่างเป็นลูกโซ่

10.1 โลกทัศน์ไทดำ

10.1.1 อัตลักษณ์ของชาวไทดำ

การถูกกวาดต้อนเข้าสู่ไทยจากภัยสงคราม ทำให้ชาวไทดำอยู่ในฐานะชนหมู่น้อยผู้มีวัฒนธรรมแปลกแยกจากคนหมู่มาก ความไม่เหมือนกันนี้เองที่กลายเป็นลักษณะพิเศษของชุมชนด้วยในเวลาเดียวกัน ดังที่คนไทยเรียกพวกเขาเพื่อแยกออกจากกลุ่มของตนเองว่า “ลาว” สถานะของไทดำในสิบสองจุไทยไม่แตกต่างกันนัก แม้ที่นี่จะเป็นแว่นแคว้นที่สถาปนาขึ้นโดยคนไทย แต่เมื่อถูกผนวกเข้าเป็นส่วนหนึ่งของประเทศเวียดนาม เขาก็กลายเป็นชนหมู่น้อยผู้มีถิ่นอาศัยอยู่ในดินแดนแห่งขุนเขา ทำให้นักวิชาการชาวเวียดนามจัดคนไทยไว้ในกลุ่มชน “ชาวเขา” รวมอยู่ในพวกเดียวกับชาวเขากลุ่มอื่นๆ

สิ่งที่เป็นสัจธรรมของไทดำซึ่งนำไปสู่การมีอัตลักษณ์ประการสำคัญอย่างหนึ่ง คือ การนับถือผีเป็นศาสนาประจำใจ ไทดำมีความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งเหนือธรรมชาติและโลกหลังความตาย โดยปราศจากอิทธิพลจากศาสนาพุทธ คริสต์ หรืออื่นใดเข้าไปครอบงำ อันเป็นที่มาของวิถีคิด ประเพณี และพิธีกรรม อีกหลายประการ ที่มีลักษณะเฉพาะชุมชน แตกต่างไปจากคนหมู่มากที่เป็น

ชาวเวียดนาม และแม้ว่าชาวไทดำในไทยจะหันมานับถือพุทธศาสนาเจกเซนที่คนไทยยึดถือกัน หากแต่การถือผีที่มีมาแต่เดิมก็ยังคงดำรงอยู่ในวิถีชีวิตของเขาไม่เสื่อมคลาย

ไทดำถือว่าถ่านหรือผีฟ้าเป็นผีสูงสุดเหนือผีทั้งปวง มีผีบรรพบุรุษเป็นผีประจำเรือน ส่วนบ้านและเมืองก็มีผีบ้านและผีเมืองตามลำดับคอยปกป้องคุ้มครองอยู่ แล้วยังมีผีอื่นๆ อีกมากมาย นำไปสู่พิธีกรรมเช่นสรวงบูชาที่ต้องกระทำเป็นประจำเพื่อให้ผีบันดาลความร่มเย็นเป็นสุขมาให้

ความเชื่ออีกประการหนึ่งที่เกี่ยวพันแนบชิดกับวิถีชีวิตไทดำ คือความเชื่อเรื่องขวัญ ไทดำเชื่อว่าคนทุกคนมีขวัญอยู่คู่กับกาย ความเป็นไปต่างๆ นานาที่เกิดขึ้นกับกายล้วนเกี่ยวข้องกับขวัญทั้งสิ้น การเจ็บไข้ได้ป่วยเป็นเพราะขวัญส่วนหนึ่งไม่อยู่กับตัว การตายคือการที่ขวัญทั้งหมดออกจากร่างไปอยู่ยังดินแดนหลังความตาย ความเชื่ออันเป็นเรื่องจำเพาะกลุ่มชนเช่นนี้นำไปสู่วิถีชีวิตที่แตกต่างไปจากผู้คนในสังคมอื่น

การมีภาษาและหนังสือเป็นของตนเอง ทำให้ศัพท์สำเนียงในการพูดจาและการขีดเขียนเป็นที่รู้เข้าใจกันเฉพาะในหมู่พวกเดียวกัน แปรลกแยกออกจากชนหมู่อื่น แม้จะอยู่ในตระกูลภาษาไท-กะได เช่นเดียวกับภาษาไทย แต่ก็มี ความแตกต่างแปร่ง เพี้ยนผิดกันไป ภาษาพูดของไทดำมีความคล้ายคลึงกับผู้คนทางภาคอีสานและเหนือมากกว่า ส่วนภาษาเขียนนั้นบ่งชี้ว่ามีรากเหง้าร่วมกับภาษาไทยโบราณ หากเทียบกับภาษาเวียดนาม ซึ่งอยู่ในตระกูลภาษาจีน-ทิเบตด้วยแล้ว ยิ่งมีความแตกต่างไม่เหมือนกันในประการใดเลย ภาษาของไทดำจึงบ่งบอกความเป็นสมบัติจำเพาะหมู่ชนได้เป็นอย่างดี

แม้ไทดำจะมีภาษาเขียนเป็นของตนเองแต่ก็มิได้มีการบันทึกประวัติศาสตร์อย่างเป็นกิจจะลักษณะ การอธิบายความเป็นมาของตนอิงการสร้างตำนาน นิทาน มากกว่าที่จะกล่าวถึงลำดับเหตุการณ์ตามความเป็นจริง ตำนานสร้างโลกของไทดำกล่าวว่าคนเกิดจากผลน้ำเต้า โดยมีจุดกำเนิดอยู่บริเวณเมืองแดง *ดวณ เท เม* [ความโตเมือง] หรือ เล่าเรื่องเมืองที่บันทึกไว้อย่างเป็นลายลักษณ์อักษรนั้น แม้จะเป็นเรื่องราวของบ้านเมือง แต่ก็เริ่มต้นด้วยตำนานสร้างโลกและนิทานปรัมปรา แล้วจึงกล่าวถึงเมืองต่างๆ แต่ก็มีไว้เพื่อให้ท่องประกอบในพิธีศพ ที่เรียกว่า *พว๋ อ๋ อ๋ ๕๖ ๕๖ ๕๖* [พับใส่สังสานแดง] หรือหนังสือส่งสารถึงแดง ซึ่งใช้อ่านเพื่อส่งคำนำทางวิญญาณผู้ตายสู่สวรรค์

นิทานอีกเรื่องหนึ่งที่มีบทบาทสำคัญต่อวิถีไทดำ เป็นเรื่องเกี่ยวกับเต่า เล่าขานสืบมาว่า เต่าเป็นผู้มีบุญคุณต่อคน ในฐานะผู้ช่วยให้คนไม่ต้องถูกคำสาปจากถ่าน อีกทั้งยังสอนให้คนสร้างเรือนทรงกระดองเต่าอีกด้วย นอกจากความเป็นเต่าจะอยู่ในรูปลักษณะเรือนทั้งหลังแล้ว ไทดำยังนิยมเอากระดองเต่าหรือไม่ก็ไม้สลักรูปเต่าแขวนไว้ที่หัวเสาเอกภายในเรือนด้วย

นอกเหนือจากที่กล่าวมาแล้ว ความเป็นชุมชนที่สามารถธำรงรักษาวัฒนธรรมดั้งเดิมไว้ได้เหนียวแน่น จนกลายเป็นความแตกต่างจากชนหมู่มาก ส่งผลให้สิ่งที่เห็นเป็นธรรมดาในหมู่ไทดำพลิกเป็นความพิเศษสำหรับคนอื่น อีกหลายประการ

10.1.2 ความเหมือนของโลกทัศน์ไทดำในไทยและในเวียดนาม

ความจริงแล้วไทดำในเมืองไทยเป็นกลุ่มเดียวกับไทดำในสิบสองจุไทย ที่ต้องพลัดพรากจากแผ่นดินแม่มายังแผ่นดินใหม่ แม้เวลาที่ลงหลักปักฐานบนต่างถิ่นจะล่วงเลยมาแล้วนับร้อยๆ ปี แต่การสืบต่อวัฒนธรรมดั้งเดิมไว้ได้หลายชั่วอายุคน ทำให้ไทดำในไทยมีโลกทัศน์หลายแง่มุมเหมือนกับไทดำบนแผ่นดินเดิม

ไทดำยังดำรงตนอยู่ในสังคมนับถือผีอย่างเหนียวแน่น แม้โลกภายนอกจะก้าวไปในอัตรารวดเร็วเท่าไร สังคมไทดำที่สิบสองจุไทยก็ยังไม่มีความหลักใดๆ ของโลกเข้าไปแผ่คลุม ต่างไปจากสังคมในซีกโลกอื่น การนับถือผีเป็นที่มาของพิธีกรรมหลายอย่าง มีการเซ่นไหว้ผีบรรพบุรุษตามพิธีปาดตงกัน ทุกครัวเรือนทุกรอบ 10 วัน ในรอบ 2-3 ปีมีพิธีเซ่นผีบรรพบุรุษ คือเซ่นเรือน และแม้ว่าไทดำในไทยจะเปลี่ยนมาเป็นพุทธมามกะแล้วก็ตาม การถือผีที่มีมาแต่เดิมมิได้ถูกลบล้างไปจากวิถีชีวิตของเขา การทำพิธีปาดตงทุกรอบ 10 วัน การทำพิธีเซ่นเรือนยังคงถือปฏิบัติสืบมาจนทุกวันนี้

แต่เดิมนั้น สังคมไทดำเป็นสังคมชนชั้น ผู้ปกครองจัดอยู่ในพวกเพี้ย-ท้าว ส่วนไพร่ คือสามัญชนคนทั่วไป การสิ้นสุดความเป็นสังคมชนชั้นเกิดขึ้นเมื่อไทดำถูกผนวกเข้าอยู่ใต้ระบบการปกครองของชนหมู่มาก แต่นั่นก็เป็นเพียงระบบตามทางการ ในทางปฏิบัติแล้ว ผู้ที่สืบเชื้อสายมาจากตระกูลท้าว ยังคงได้รับการยกย่องจากสังคม ร่องรอยของความแตกต่างยังปรากฏให้เห็นได้ในการประกอบพิธีกรรมบางอย่าง เช่น ชนชั้นท้าวจะทำพิธีปาดตงทุกรอบ 5 วัน ไม่ใช่ 10 วันเหมือนชนชั้นไพร่ พิธีเซ่นเรือนจะกระทำเป็นพิธีใหญ่กว่าการเซ่นเรือนของคนทั่วไป นี่เป็นความเหมือนกันที่ประจักษ์ได้ในสังคมไทดำทั้งสองแห่งที่อยู่ห่างกันราวคนละโลก

ยังมีความเหมือนกันอย่างน่าประหลาดระหว่างไทดำในไทยกับในเวียดนามอีกบางประการ แม้จะอยู่ท่ามกลางสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน ไทดำทั้งสองถิ่นยังดำรงความเป็นสังคมเครือญาติอย่างเข้มข้น พวกเขาถือการสืบเชื้อสายทางฝ่ายพ่อเป็นหลัก ลูกชายจึงได้รับความสำคัญเป็นพิเศษ เนื่องจากจะกลายเป็นผู้นำของครอบครัวและผู้นำในการเซ่นเรือนบูชาบรรพบุรุษคนต่อไป โดยพิธีกรรมแล้วการเซ่นเรือนเป็นการให้ความเคารพบูชาเครือญาติที่ล่วงชีวิตไปแล้ว แต่โดยพฤตินัยนั้นเป็นการรวมเครือญาติที่ยังมีชีวิตอยู่ในโลกนี้มาพบกัน

เด็กน้อยชาวไทดำทุกคนที่เกิดมาไม่ว่าจะเป็นในไทยหรือในเวียดนาม จะมีการทำสัญลักษณ์แห่งชีวิต “ได้” เก็บไว้ในห้องผี ร่วมกับสัญลักษณ์แห่งชีวิตของสมาชิกคนอื่นๆ ในครัวเรือน สัญลักษณ์แห่งชีวิตจะยังคงถูกเก็บรักษาไว้ตลอดไปตราบเท่าที่ชีวิตเจ้าของยังอยู่ และจะเอาออกไปเผาพร้อมกับเจ้าของเมื่อจบชีวิตลง จำนวนสัญลักษณ์แห่งชีวิตในห้องผีจึงหมายถึงจำนวนสมาชิกในครัวเรือนนั่นเอง

วัฒนธรรมภาษายังคงไม่ตายหายไปจากสังคมไทดำ พวกเขาชอบที่จะพูดคุยกันด้วยภาษาแม่ แม้ว่าจะสามารถพูดภาษาของผู้คนในวัฒนธรรมกระแสหลักได้ด้วยก็ตาม ไทดำในไทยบางคนเล่าด้วยความภูมิใจว่า ครั้งที่เขามีโอกาสเดินทางไปพบญาติเก่าที่สิบสองจุไทย เขาสามารถพูดคุยด้วยภาษาเดียวกันเป็นที่เข้าใจได้โดยตลอด แม้เวลาที่แยกขาดออกจากกันนั้นเนิ่นนานมาเป็นร้อยปีแล้วก็ตาม แต่ภาษาของไทดำทั้งสองแห่งก็ได้เพี้ยนผิดไปจากกันมากนัก

ความเหมือนที่ประจักษ์ได้ชัดอีกประการหนึ่งคือการนิยมแต่งกายด้วยเสื้อผ้าสีดำอันเป็นที่มาของชื่อไทดำ โดยเฉพาะจีนพื้นครามเข้มหรือดำ มีเส้นสีขาวหรือฟ้าพาดเป็นลายทาง ที่เรียกว่าจีนลายแตงโม นั้น มีความเหมือนกับจีนชาวไทดำเมืองวาดแห่งสิบสองจุไทยไม่มีผิด เครื่องแต่งกายที่มีความสำคัญอีกอย่างหนึ่งคือเสื้อฮี ซึ่งไทดำทุกคนจักต้องมีไว้ประจำตัว ใช้ใส่เฉพาะโอกาสออกงานพิธีกรรมสำคัญของชนเผ่าเท่านั้น ลักษณะเป็นเสื้อคลุมยาวสีดำ ที่ซ่อนลายปักสีสันสดใสไว้ภายใน ด้านที่มีความสวยงามนั้นจะเผยให้เห็นต่อเมื่อเจ้าของสั่นลมแล้วเท่านั้น ด้วยการกลับเอาด้านที่มีลายออกสวมใส่ให้ผู้ตายหรือใช้คลุมโรงศพ

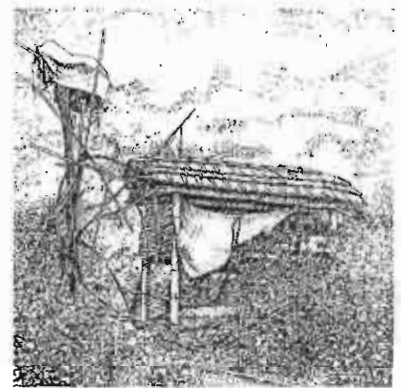
ไทดำในไทยยังคงสืบทอดประเพณีเกี่ยวกับชีวิตคล้ายคลึงกับในอดีต ตั้งแต่การเกิด การแต่งงาน จนกระทั่งการตาย โดยเฉพาะการตายนั้นถือเป็นงานสำคัญ เมื่อมีการตายพิธีศพจะประกอบขึ้นที่ป่าแล้ว ป่าช้าของชุมชนไทดำ โดยทำพิธีเผาแล้วฝังกระดูก จากนั้นทำเนินดินเหนือที่ฝังกระดูกนั้น แล้วสร้างเรือนแล้วขึ้นบนเนินดินเพื่อเป็นที่อยู่หลังความตาย ไกลๆ เรือนแล้วปักเสาออกแล้ว ประดับด้วยร่ม ธงทิว สัตว์จำลอง และของอื่นๆ นับว่าเป็นพาหนะนำผู้ตายไปสู่เมืองฟ้า (รูป 10.1) ประเพณีเช่นนี้ยังคงเป็นแนวปฏิบัติอย่างเคร่งครัดเช่นกันในสังคมไทดำสิบสองจุไทย (รูป 10.2)

10.1.3 ความต่างระหว่างโลกทัศน์ไทดำในไทยกับในเวียดนาม

เมื่อไทดำอพยพลงมากปักหลักในไทยราวต้นพุทธศตวรรษที่ 24 นั้น ไทดำกลุ่มเดิมได้ตั้งมั่น ณ สิบสองจุไทยในภาคพายัพของเวียดนามมาแล้วนับพันปี สภาพของผู้มาใหม่ในฐานะคนหมิ่นน้อย และอยู่ในกำกับเข้มของสยาม ทำให้ไทดำตั้งชุมชนได้ในระดับบ้านเท่านั้น โดยรวมกลุ่มกันอยู่ที่เพชรบุรีเพียงแห่งเดียว มีหน้าที่ทำนาเพื่อส่งส่วยให้รัฐภายใต้การควบคุมของมูลนายสยาม

รูป 10.1 เรือนหลังความตายของไทดำในไทย

รูป 10.2 เรือนหลังความตายของไทดำในเวียดนาม (วาดจากภาพถ่ายของ ภักทิยา อิมเรวัต)

จนเมื่อมีการยกเลิกระบบไพร่ในสมัยรัชกาลที่ 5 ไทดำจึงมีเสรีในการประกอบอาชีพและตั้งถิ่นฐาน ขณะที่ไทดำสิบสองจุไทรวมตัวกันเป็นเมือง จัดการปกครองกันเอง จนกระทั่งการปฏิวัติสิงหา 2488 การเปลี่ยนแปลงเป็นระบบคอมมิวนิสต์ในเวียดนามครอบคลุมดินแดนไทดำเข้าไว้ภายใต้ร่มการปกครองเดียวกัน

มีเพียงความต่างด้านระบบการปกครองที่มองไทดำต้องเผชิญเท่านั้น การมีถิ่นฐานใหม่ในไทย ย่อมหมายถึงการมีสภาพแวดล้อมทางสังคมและวัฒนธรรมที่ต่างออกไปจากเดิมด้วย ยังผลให้เกิดการรับถ่ายอิทธิพลเข้าไว้ทุกวันนี้ ไทดำในไทยส่วนใหญ่ผันตนเป็นพุทธศาสนิกชน ทำให้มีแนวปฏิบัติใหม่ที่ไม่เคยมีมาก่อนในวิถีชีวิตแบบเก่า มีการไปวัด ทำบุญ รักษาศีลมีทั้งพระไว้ในบ้านเพื่อกราบไหว้บูชา ชายไทดำเมื่ออายุครบบรรพชาได้ก็อุทิศตนเข้าอยู่ภายใต้ร่มผ้ากาสาวพัสตร์ ต่างไปจากชาวไทดำในดินแดนหุบเขาภาคพายัพของเวียดนาม ที่มีการนับถือผีเป็นสรวงแห่งชีวิตไม่เปลี่ยนแปลง

การย้ายถิ่นฐานลงมาอยู่ใกล้เส้นศูนย์มากขึ้นทำให้ฤดูกาลต่างออกไปจากถิ่นฐานที่เคยอยู่ ในรอบปีมีการหมุนเวียนเปลี่ยนฤดูถึง 3 ครั้ง จากฤดูฝน ไปฤดูหนาว แล้วฤดูร้อน วันเวลาในการเริ่มต้นทำนาเคลื่อนไปจากที่คุ้นเคยมาในถิ่นฐานเดิม ซึ่งมีเพียงฤดูหนาวกับฤดูร้อนที่มาพร้อมกับสายฝนจ๋า ไทดำมีคติชนในการนับถือวันปีใหม่ในวันเริ่มการทำนา นั่นทำให้ไทดำในไทยถือเอาวันขึ้น 1 ค่ำ เดือน 6 ซึ่งตกอยู่ในเดือนพฤษภาคมเป็นวันขึ้นปีใหม่ ก่อนวันขึ้นปีใหม่ของไทดำในเวียดนามประมาณ 2 เดือน เพราะที่นั่นไทดำเริ่มฤดูกาลทำนาเมื่อฝนมาเยือนในราวเดือนกรกฎาคม

ความเป็นบ้านเป็นเมืองของไทดำในแคว้นสิบสองจุไทในแดนพายัพของเวียดนาม นอกจากการมีพิธีกรรมเล่นเรือนและเล่นบ้านแล้วการเล่นเมืองถือเป็นพิธีสำคัญของไทดำโดยทั่ว มีการจัดเป็นพิธีใหญ่ที่มีผู้มาร่วมงานจากบ้านบิรวารโดยรอบ และแม้กระทั่งคนต่างบ้านต่างเมืองก็มาร่วมพิธีด้วย จนเมื่อมีการปฏิวัติเวียดนาม ทำให้ความเป็นแคว้นสิบสองจุไทอันเป็นปีกแผ่นมายาวนานถึงกาลล่มสลายลง การเล่นเมืองพลอยคลายความสำคัญไป สำหรับชุมชนไทดำในไทยนั้นไม่มีแห่งใดที่ใหญ่โตถึงขั้นพัฒนาเป็นเมืองเหมือนที่แผ่นดินแม่ได้ จึงไม่มีพิธีเล่นเมืองในไทยเลย มีเพียงการเล่นเรือนและเล่นบ้านเท่านั้น

หลายชั่วอายุคนมาแล้วที่ไทดำย้ายจากแผ่นดินแม่มาอยู่ในไทย แต่การหวนคำนึงถึงถิ่นฐานเดิมที่เขาจากมายังดำรงอยู่ในมโนคติมีจางหายความรู้สึกเช่นนี้ปรากฏให้ประจักษ์ได้ในการประกอบพิธีศพของไทดำ ในพิธีศพของไทดำที่สิบสองจุไทนั้นจะมีพิธีอ่านหนังสือส่งค่านาทางวิญญาณของผู้ตายไปสู่เมืองฟ้า แต่การอ่านหนังสือส่งค่านาทางวิญญาณของไทดำที่จบชีวิตลงในไทยนั้น กลับเป็นการนำทางวิญญาณของผู้ตายออกจากแดนไทยผ่านลาว กลับสู่เมืองแดง อันเป็นแผ่นดินแม่ของเขา และที่ก่อแหว่ต้นหนึ่งจะ

แขวนเสื้อของผู้ตายไว้ โดยหันด้านหน้าของเสื้อไปที่ตั้งเมืองแกง (รูป 10.3) นับว่าให้มุ่งหน้ากลับไปนั้น แม้ไม่ได้อยู่อาศัยบนผืนดินแม้ขณะยังมีชีวิตอยู่ ก็ได้กลับไปอยู่อาศัยในชีวิตหลังความตาย

ด้านการแต่งกายนั้น ชาวไทดำทั้งในไทยและในเวียดนามหันไปแต่งกายคล้ายชนหมู่มากันหมดแล้ว ขณะที่ฝ่ายหญิงยังรักษาวัดมนกรรมการแต่งกายไว้ได้เหนียวแน่น นุ่งซิ่นดำ ใส่เสื้อก้อม โปกผ้าเปียว เป็นแบบแผนการแต่งกายในชีวิตประจำวันของหญิงไทดำในเวียดนาม ขณะที่ชุดแต่งกายแบบประเพณีชนเผ่าของหญิงไทดำในไทยมีข้อแตกต่างออกไปบ้าง ในประเพณีที่นิยมนุ่งซิ่นลายแดงไหม ใส่เสื้อก้อม แต่ไม่นิยมโปกผ้าเปียว กลับเอามาพาดบาในลักษณะเดียวกับสไบของคนไทย

10.2 ถิ่นฐานไทดำ

10.2.1 อัตลักษณ์ของถิ่นฐาน

แม้เมื่อแรกที่ชาวไทดำอพยพเข้าสู่ไทย พวกเขาถูกกำหนดให้ตั้งถิ่นฐานอยู่ ณ จังหวัดเพชรบุรี แต่ก็ยังพอมีเสรีในการเลือกทำเลหลักแหล่งเพื่อตั้งบ้านอยู่อาศัย ทำมาหากินตามวิถีที่ตนถนัด เป็นที่แน่ชัดว่าพวกเขาไม่ได้ยึดแม่น้ำสายหลัก คือแม่น้ำเพชรบุรีในการตั้งชุมชน หากแต่ยึดห้วยน้ำลำธารแขนง หรือไม่กี่หนองบึงเป็นแหล่งอิงในการอยู่อาศัย นอกเหนือจากน้ำจะมีความสำคัญต่อการกินใช้ในชีวิตประจำวันแล้ว น้ำยังเป็นปัจจัยหลักที่จักขาดเสียมิได้ในการทำมาตามวิถีทางของสังคมเกษตรกรรมของไทดำ เป็นเงื่อนไขให้เขาต้องเลือกถิ่นฐานที่มีน้ำท่าอุดม

ต้องไม่ลืมว่าชาวไทดำรอนแรมเข้ามายังไทยในฐานะผู้ถูกกวาดต้อนจากภัยสงคราม ผู้มาใหม่ซึ่งมีจำนวนไม่มากนักจึงเป็นเพียงชนหมู่น้อย พลอยพาให้การตั้งถิ่นฐานเป็นไปในลักษณะบ้านเล็ก บ้านน้อย ไม่มีสถานะเป็นเมืองท่ามกลางเมืองหลักของคนไทยที่ตั้งมานานานปียุริมแม่น้ำสายหลัก ภายหลังเมื่อไทดำขยายขยายถิ่นฐานออกไปอยู่อาศัยในจังหวัดราชบุรี นครปฐม สุพรรณบุรี หรือจังหวัดอื่นๆ สถานการณ์ก็คงเป็นไปในทำนองเดียวกัน ทุกถิ่นล้วนมีเมืองหลักของคนไทยได้แก่ คุบัว นครชัยศรี สุพรรณภูมิ ตามลำดับ ก่อตัวเป็นปึกแผ่นมาก่อนหน้าแล้วตั้งแต่โบราณกาล ชาวไทดำจึงต้องอิงธารน้ำสาขาหรือหนองบึงที่ห่างจากเมืองหลักออกไปสักหน่อยเป็นแหล่งลงหลักปักฐาน ต่างไปจากชนหมู่ใหญ่ผู้เป็นเจ้าของแผ่นดินอย่างชัดเจน

บ้านของไทดำมักเลี้ยไปเกาะกลุ่มรวมตัวกันเป็นกระจุก อยู่ห่างออกไปจากชุมชนคนต่างกลุ่ม โดยมีผืนนากว้างโอบล้อมอยู่ชั้นนอกเสมือนเป็นเขตกันชน บริเวณที่ตั้งบ้านเรือนนั้นเล่าก็มากมีด้วยไม้ไผ่หน่อใหญ่ขึ้นปกคลุมจนมีลักษณะเป็นบ้านเล็กอันสงบเงียบท่ามกลางธรรมชาติอันไพศาล การซ่อนตัวอยู่ท่ามกลางพรมต้นข้าวทำให้บ้านไทดำมีความเป็นส่วนตัวสูง และสามารถปกป้องพวกเขาจากการรุกร้ากรายของโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี

รูป 10.3 ในพิธีศพมีการนำเสื้อผู้ตายแขวนหันหน้าไปทางเมืองแกง

ห่างออกไปที่แผ่นดินแม่ของไทยดำ ภูมิภาคพายัพของเวียดนามเชื่อมต่อกับทางตอนเหนือของลาวและตอนใต้ของจีน คืออาณาบริเวณที่แวนแค้วนสิบสองจุไทแผ่ปกคลุมอยู่ แม้โดยภาพรวมแล้วไทยดำเป็นเพียงชนหมู่น้อยกลุ่มหนึ่ง แต่สำหรับภาคพายัพของเวียดนามคงไม่ผิดหากจะกล่าวว่า ไทยดำเป็นเจ้าของแผ่นดิน ที่นั่นมีจำนวนชาวไทยดำรวมกับชาวไทยเชื้อสายอื่นๆ ถึงราว 3 ล้านคน มีการตั้งถิ่นฐานมั่นคงมาแล้วกว่า 2000 ปี มีการสถาปนาเมืองหลักของคนไทยขึ้นกว่า 10 แห่ง จึงมีสภาพเป็นเมืองอันมั่นคงเป็นปึกแผ่น โดยมีเมืองเล็กบ้านน้อยกระจายตัวอยู่รายรอบเป็นบริวาร

สำหรับสิบสองจุไทเป็นถิ่นที่มีภูมิลักษณะของพื้นที่พิเศษ ด้วยเป็นดินแดนในอ้อมกอดของขุนเขา ประกอบด้วยเทือกเขา ราวป่า สลับกับทุ่งราบหุบเขา ผู้คนในสังคมทำไร่หรือล่าสัตว์เลือกเอาพื้นที่บนดอยสูงเป็นแหล่งพำนักอาศัย ทำมาหากินตามวิถีทางของตน แต่สำหรับชาวไทยดำรวมทั้งชาวไทยเชื้อสายอื่นๆ ผู้ดำรงตนอยู่ในสังคมเกษตรกรรมทำนาดำมาแต่ดั้งเดิม พอใจที่จะปักหลักอยู่เบื้องล่าง โดยยึดทุ่งราบกันกระเพาะอันอุดมด้วยน้ำท่าซึ่งทอดแนวไหลรินอยู่เบื้องหุบเขาเป็นที่ตั้งบ้านเมือง ต่างไปจากชนหมู่อื่น และไม่เหมือนชาวเวียดนามที่ชอบอยู่อาศัยบนที่ราบกว้างใหญ่ ทำให้นักวิชาการเวียดนามเรียกวัฒนธรรมของคนไทยว่า “วัฒนธรรมหุบเขา” (Valley Cultures)

ทุ่งราบกันกระเพาะอันอุดมด้วยน้ำท่าที่แผ่อาณาบริเวณอยู่ในดินแดนพายัพของเวียดนามนี้ถูกจำกัดขอบเขตด้วยดงภูเขาที่ผุดขึ้นรายล้อม และไม่ว่าทุ่งราบหุบเขาแห่งใด หากมีพื้นที่ขนาดใหญ่พอต่อการก่อตัวของชุมชน และสามารถพัฒนาเป็นท้องทุ่งปลูกข้าวได้ ก็มักมีคนไทยไปจับจองครองพื้นที่ลงหลักปักฐานไม่ว่างเว้น บ้านเมืองไทยดำในสิบสองจุไทจึงมีลักษณะเป็นชุมชนแห่งหุบเขา

หุบเขาอันไม่มีที่สิ้นสุดของถิ่นนี้เอง เปรียบเสมือนปราการที่ซ่อนชนหมู่อันดำไว้เบื้องหลัง จนห่างไกลจากโลกภายนอก และกลายเป็นสิ่งหล่อหลอมชีวิตของชาวไทยดำ จนทุกวันนี้ เขายังคงนับถือผีเป็นสรณะโดยไม่มีศาสนาหรือความเชื่อใดเข้าไปเคล้าปน เขาพัฒนาระบบท่อน้ำเหมือนฝายรายริน ขึ้นท่ามกลางท้องทุ่งหุบเขาในแบบเฉพาะตนไม่เหมือนใคร รวมทั้งสรรค์สร้างวัฒนธรรมจำเพาะอื่นๆ ขึ้นอีกหลายประการ ทั้งหมดนี้ ร่วมก่อเกิดเป็นถิ่นฐานอันมีอัตลักษณ์โดดเด่นเหนือชนหมู่อื่นใดที่ร่วมอาศัยอยู่ในละแวกเดียวกัน

10.2.2 ความเหมือนของถิ่นฐานไทยดำในไทยและในเวียดนาม

ในระดับถิ่นฐานนั้น หลักแหล่งที่อาศัยของชาวไทยดำในไทยและในเวียดนามมีความเหมือนกันในประการสำคัญ คือต้องเป็นภูมิประเทศที่มีลักษณะเอื้อต่อการทำเกษตรกรรมนาดำ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าการทำมาหากินเป็นปัจจัยหลักในการตั้งถิ่นฐานของชาวไทยดำ ความเป็นสังคมเกษตรกรรมแต่

ครั้งบุพกาลมา ยังคงถ่ายทอดส่งผ่านมายังคนรุ่นหลังอย่างไม่ขาดสาย ไทดำส่วนใหญ่สืบต่อความเป็นเกษตรกรจากบรรพบุรุษของเขา มีการทำนาเป็นอาชีพหลัก ทำไร่บ้าง รวมทั้งเลี้ยงสัตว์ด้วย ถิ่นฐานของไทดำจึงบริบูรณ์ด้วยน้ำท่า และอุดมด้วยพรรณไม้นานาพันธุ์

จะเป็นความบังเอิญหรือความโชคดียังคงของชาวไทดำก็ตามแต่ ที่เพชรบุรีอันเป็นหลักแหล่งแรกของเขาในแผ่นดินสยาม มิใช่มีแต่ชายฝั่งทะเลทางปากตะวันออกเท่านั้น หากแต่ปากตะวันตกกลับเป็นเทือกเขาและป่าทึบ ส่วนพื้นที่ตรงกลางที่อยู่ระหว่างภูมิลักษณะต่างขั้วทั้งสอง กลับเป็นทุ่งราบที่มีภูเขาลูกโดดๆ ผุดขึ้น นอกจากจะเป็นทุ่งราบอันอุดมเหมาะแก่การทำเกษตรกรรมตามวิถีทางไทดำแล้ว การเป็นถิ่นฐานที่มองเห็นภูเขาอยู่ไม่ห่าง ยังทำให้ภูมิทัศน์ที่ละม้ายเหมือนถิ่นฐานท่ามกลางทะเลภูเขาของแผ่นดินแม่ปรากฏขึ้นในมโนคติอย่างเด่นชัด

บ้านของไทดำในไทยมีลักษณะการตั้งถิ่นฐานแบบกระจุกตัวเกาะกลุ่มอยู่รวมกันท่ามกลางพื้นที่เกษตรกรรม การรวมตัวกันอย่างใกล้ชิด ย่อมเป็นผลมาจากการเผชิญโชคชะตาร่วมกันในฐานะผู้ถูกกวาดต้อนจากภัยสงคราม ประกอบกับความเป็นสังคมระบบเครือญาติอันแน่นแฟ้นบ้านของไทดำจึงมีความหนาแน่น มีขอบเขตที่ชัดเจนแยกออกจากผืนนาไร่ที่แผ่พื้นที่อยู่โดยรอบ ภูมิทัศน์บ้านไทดำเมื่อมองจากภายนอกมีพรมแดนข้าวผืนใหญ่เป็นฉากหน้า มีบ้านประกอบด้วยกลุ่มเรือนเรียงรายสลับตงไม่ร่มครึ้มอยู่เหนือพรมธรรมชาติ และมีภูเขาเป็นฉากหลัง (รูป 10.4)

รูป 10.4 ถิ่นฐานของไทดำในไทยเลือกอยู่ใกล้ภูเขา

รูป 10.5 ถิ่นฐานไทดำในเวียดนามอยู่บริเวณ
ทุ่งราบหุบเขา

ความเป็นสังคมเกษตรกรรม ทำให้บ้านของไทดำถูกจำกัดอาณาบริเวณด้วยขอบเขตธรรมชาติของธารน้ำ ห้วย หนอง และขนาดพื้นที่ของท้องทุ่งเกษตรกรรม บ้านของไทดำแต่ละแห่งมีขนาดไม่ใหญ่โตนักและมักกระจายกันอยู่ห่างๆ โดยมีความกว้างของท้องทุ่งนาไร้เป็นสิ่งที่กำหนดระยะห่างของบ้านต่างๆ อย่างไรก็ตามบ้านเหล่านั้นไม่ได้แยกตัวโดดเดี่ยวออกจากกัน ความสัมพันธ์อันกระชับแน่นในหมูชนกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกันเป็นสายใยเชื่อมโยงบ้านต่างๆ เข้าด้วยกัน โดยมีเครือข่ายถนนที่เชื่อมต่อถึงกันได้โดยตรงเป็นประจักษ์พยาน

ภายใต้เงื่อนไขแห่งสภาพแวดล้อมที่แตกต่างออกไปในดินแดนภาคพายัพของเวียดนาม บ้านของชาวไทดำกลับมีการตั้งถิ่นฐานในลักษณะเกาะกลุ่มรวมกันเป็นหย่อม กระจายอยู่กันเป็นแห่งๆ ด้วยขนาดไม่ใหญ่โต แต่กลับมีสภาพเป็นบ้านเล็กๆ เป็นส่วนใหญ่เช่นเดียวกัน แม้พวกเขาเหล่านั้นไม่ได้อยู่ในฐานะเชลยสงครามก็ตาม ความเป็นพื้นที่ค่อนข้างแคบตามลักษณะทุ่งราบหุบเขา ขนาดพื้นที่เหมาะสมสำหรับการตั้งบ้านจึงมีจำกัด (รูป 10.5)

ชาวไทดำที่สิบสองจุไทต้องการพื้นที่ทุ่งราบกันกระทะเลไว้เป็นผืนนา ความใหญ่เล็กของทุ่งราบกันกระทะเลจึงหมายถึงความใหญ่เล็กของบ้านเมืองในเวลาเดียวกัน ผลักดันให้พวกเขาต้องตั้งบ้านสร้างเรือนบนที่ลาดเชิงเขาที่อยู่ถัดจากผืนนาขึ้นไป ลักษณะแคบยาวของพื้นที่เชิงลาดดินดอนนี้เองที่เบียดเรือนในย่านบ้านให้อยู่ใกล้ชิดกัน ภูมิทัศน์ถิ่นฐานของไทดำมีสภาพแวดล้อมธรรมชาติเป็นสิ่งที่กำหนด โดยมีทำเลที่ตั้งบ้านอิงชิดเชิงเขา ซึ่งผุดขึ้นเป็นฉากหลัง เบื้องหน้าต่ำลงไปคือทุ่งราบอันเป็นทุ่งนา อันเป็นแบบฉบับภูมิทัศน์ถิ่นฐานให้ไทดำในไทยอิงเป็นแบบแผนดำเนินรอยตามนั่นเอง

ขอบเขตของบ้าน ขอบเขตของเมือง หรือเขตการปกครองไม่มีแผนที่แน่นอน หากแต่เป็นไปตามแนวแบ่งตามธรรมชาติ อย่าง ลำห้วย ภูเขา การเชื่อมโยงระหว่างบ้านกับบ้านและบ้านกับเมือง ขึ้นอยู่กับความสะดวกของเส้นทางติดต่อและความสัมพันธ์กันทางเครือญาติ สำหรับชาวไทดำที่สิบสองจุไทแล้ว ชีวิตความเป็นอยู่และวัฒนธรรมประเพณี คือบทสรุปจากการหล่อหลอมของสภาพแวดล้อมธรรมชาติและระบบสังคมแบบเครือญาติ

10.2.3 ความต่างระหว่างถิ่นฐานไทดำในไทยกับในเวียดนาม

ในความคล้ายคลึงกันของภูมิทัศน์ถิ่นฐาน อันเกิดจากการเลือกสรรและสรรค์สร้างของชาวไทดำในไทยโดยอิงแบบแผนมาจากแผ่นดินแม่ ที่จริงแล้วสภาพแวดล้อมที่ชาวไทดำทั้งสองแห่งอาศัยอยู่นั้น มีความแตกต่างกันอยู่ไม่น้อย ขณะที่ภาคพายัพของเวียดนามอันเป็นแผ่นดินแม่ของไทดำ มีสภาพเป็นที่สูง ดารดาษด้วยภูเขาราวไม่มีที่สิ้นสุด ในรอบปีภูมิอากาศหนาวเย็นเพียง 2 ฤดู คือ ฤดูหนาวและฤดูร้อนที่มีฝนตกชุก ส่วนที่ภาคตะวันตกของไทยอยู่ได้ลงมาจนใกล้กับเส้นศูนย์สูตร มีสภาพเป็นที่ราบลุ่มน้ำสายนหลักอันกว้าง

ใหญ่ การหมุนเวียนเปลี่ยนฤดูในรอบปีมี 3 ครั้ง ได้แก่ ฤดูหนาว ฤดูฝน และฤดูร้อน สภาพแวดล้อมธรรมชาติที่แตกต่างกันนี้ย่อมส่งผลต่อลักษณะของถิ่นฐานให้พัฒนาก้าวไปในทิศทางเฉพาะตน

ขนาดของชุมชนไทดำในไทยหลายแห่งประกอบด้วยจำนวนครัวเรือน 100-200 หลังคา ขณะที่บางแห่งที่ตั้งมานานช้านานจนขยายตัวเป็นหมู่บ้านใหญ่ มีประชากรไทดำปลูกเรือนอาศัยอยู่ในแหล่งเดียวกันถึงราว 500 หลังคาก็มี อย่างบ้านหนองปรัง บ้านห้วยท่าช้าง เป็นตัวอย่าง การขยายตัวของชุมชนบ้านจนมีหลังคาเรือนรวมกันมากเช่นนี้จำเพาะภูมิลักษณะถิ่นฐานที่เป็นที่ราบขนาดใหญ่เท่านั้นที่อำนวยให้เป็นไปได้ (รูป 10.6)

ต่างออกไปในภูมิลักษณะถิ่นฐานที่เป็นทะเลภูเขาของภาคพายัพ เวียดนาม ความจำกัดของที่ดินทำกินและที่ตั้งบ้าน ณ ที่ราบหุบเขาทำให้ชุมชนไทดำมีสภาพเป็นบ้านเล็กเมืองน้อยมากกว่าที่จะขยายตัวเป็นชุมชนขนาดใหญ่ บ้านแต่ละแห่งมักประกอบด้วยประชากร 20-50 หลังคาเรือนเสียเป็นส่วนใหญ่ (รูป 10.7) ทુંรบกั้นกระทะบางแห่งมีขนาดเล็กมาก พลอยพาให้จำนวนครัวเรือนที่จะไปตั้งหลักอาศัยทำกินมีจำนวนน้อยตาม ไทดำจึงมีคำกล่าวที่ *ชาวเขม* *แทน เวิน เวน* [สามเฮือนแปนบ้าน] จำเพาะทુંรบกั้นเขาขนาดใหญ่เท่านั้นที่ศักยภาพในการพัฒนาเป็นเมืองได้สูง อย่างทુંรบกั้นเมืองแดง ทુંรบกั้นเมืองล่อ เป็นต้น

รูป 10.6 บ้านไทดำในไทยมีเรือนรวมกลุ่มกันนับร้อยหลังคา

รูป 10.7 บ้านไทดำในเวียดนามมีเรือนรวมกลุ่มกันไม่กี่สิบหลังคา

ความจำกัดมีของพื้นที่ทુંรบกั้นเขา ทำให้ไทดำบนแผ่นดินถิ่นเกิดต้องสงวนพื้นที่ส่วนนี้ไว้เป็นผืนนา และขึ้นไปสร้างเรือนตั้งบ้านเรียงรายยาวไปตามแนวเชิงเขา บ้านของไทดำจึงมีลักษณะเป็นแถบบ้านสลับน้ำตลที่วางพาดอยู่เชิงเขาเหนือทุ่งข้าวเขียวขจี การขยายตัวของชุมชนบ้านออกไปในแนวกว้างเป็นไปได้ยาก เพราะติดขัดความสูงชันของภูเขาที่ประชิดอยู่ด้านหลังและความจำกัดของทુંรบกั้นเขา

เงื่อนไขของที่ตั้งถิ่นฐานที่กล่าวมานี้คล้ายข้อจำกัดลงแทนหมดสิ้น เมื่อไทดำอพยพเข้ามาอยู่ในถิ่นฐานใหม่ในไทย ภูมิลักษณะที่ราบลุ่มน้ำของ จังหวัดเพชรบุรีและจังหวัดอื่นๆ ในภูมิภาคตะวันตก ทำให้ไม่จำเป็นต้องตั้งบ้าน เกาะกลุ่มเป็นแนวยาวเสมอไป เว้นแต่บ้านที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ริมห้วยน้ำลำธาร บางแห่งที่มีลักษณะเรียงรายเลียบไปตามแนวสายน้ำ สำหรับบ้านที่เกาะตัว อยู่ริมหนองบึงหรือรวมกลุ่มอยู่กลางท้องทุ่งที่ทำกิน ก็คล้ายลักษณะการเป็น บ้านตามแนวยาวไปโดยปริยาย

การตั้งถิ่นฐานอยู่บนที่ราบลุ่มน้ำกว้างใหญ่ที่มีความอุดมทั้งน้ำฝน และน้ำท่า เอื้อให้ชาวไทดำสานต่อความเป็นสังคมเกษตรกรรมทำนาได้ เป็นอย่างดี ผืนนาของไทดำในไทยแผ่ขยายกว้างออกไปสุดสายตา สำหรับ สภาพแวดล้อมถิ่นฐานที่สิบสองจุไทยนั้นต่างออกไปอย่างสิ้นเชิง ทุ่งราบกัน กระตะในแต่ละหุบเขามีขนาดเล็กไม่กว้างขวางนัก มีความสูงต่ำของพื้นที่ ต่างกัน แต่นักกลับผลักดันให้พวกเขาใช้ภูมิปัญญาพัฒนาระบบทดน้ำทำนา แบบธรรมชาติอย่างน่านิยม เกิดเป็นระบบทดน้ำ เหมือง ฝ่าย ราย ริน ที่อาศัย ประโยชน์จากความสูงต่ำไม่เท่ากันของแผ่นดินและคุณสมบัติการไหลจากที่สูงลงสู่ที่ต่ำของน้ำ ระบบนี้ก็สามารถชักน้ำเข้าสู่เหมืองลำเลียงไปหล่อเลี้ยงนาข้าวได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งยังใช้ได้อย่างเป็นอิสระจากกันในแต่ละหุบเขา

ความแตกต่างที่เด่นชัดประการหนึ่งระหว่างถิ่นฐานไทดำในไทยกับ ในเวียดนาม อยู่ที่ความมั่นคงเป็นปึกแผ่นของบ้านเมือง ที่ดินแดนสิบสองจุไทย นั้นเป็นเสมือนแผ่นดินแม่ของไทดำที่ตั้งมั่นมาช้านาน จนชุมชนหลายแห่ง พัฒนาขึ้นเป็นเมือง มีเจ้าเมืองปกครองแผ่นดิน มีไพร่ฟ้าเป็นข้าแผ่นดิน เช่น เมืองแฉ่ง เมืองลา เมืองลอ เป็นต้น ขณะที่การตั้งถิ่นฐานของไทดำในไทยอยู่ในฐานะผู้มาใหม่ ซึ่งมีเมืองหลักของคนไทยสถาปนาขึ้นอยู่ก่อนหน้ามาแล้ว ช้านาน ชุมชนไทดำมีฐานะเป็นบ้านเล็กบ้านน้อยเสียทั้งสิ้น ชุมชนขนาดใหญ่ ที่พัฒนาขึ้นเป็นเมืองนั้นไม่มี

10.3 บ้านไทดำ

10.3.1 อัตลักษณ์ของบ้านไทดำ

ในฐานะชนหมู่ผู้ร่วมชะตากรรมเดียวกันบนแผ่นดินถิ่นของคนไทย และระบบสังคมเครือญาติอันแน่นแฟ้น ต่างก็เป็นปัจจัยหนุนให้ชาวไทดำเกาะกลุ่มรวมตัวตั้งถิ่นฐานอยู่ในหมู่พวกเดียวกัน บ้านของคนไทดำจึงแยกตัวออกจากบ้านของคนไทยรวมทั้งบ้านของคนกลุ่มอื่นอย่างชัดเจน เมื่อประกอบกับ ลักษณะทางกายภาพเฉพาะตัวหลายประการทำให้บ้านของชาวไทดำมีอัตลักษณ์โดดเด่น

บ้านของชาวไทดำมีภาพลักษณ์เป็นธรรมชาติสูง ความเป็นผู้คนใน สังคมเกษตรกรรมสะท้อนให้เห็นได้จากการมีหมู่บ้านน้อยใหญ่ในถิ่นที่อยู่อาศัย

อย่างร่มครึ้ม เมื่อเสริมกับการมีทุ่งเกษตรกรรมล้อมรอบบริเวณบ้าน บรรยากาศสงบ ร่มเย็น จึงแผ่คลุมทั่วทั้งบริเวณ ความชอบที่จะเลือกอยู่ในบริเวณที่มีภูเขา ยิ่งเพิ่มลักษณะกำลังระหว่างความเป็นชุมชนกับความเป็นป่าให้กับบ้านไทดำมากขึ้นไปอีก

ชาวไทดำไม่นิยมแยกครอบครัวออกไปปลูกเรือนอยู่ในที่ทำกินของตนห่างจากเรือนของเพื่อนบ้าน เรือนแต่ละหลังเกาะกลุ่มอยู่ใกล้ๆ เรียงรายต่อเนื่องกันไปทั้งหมด ด้วยลักษณะเรือนเสาสูงที่มีรูปลักษณะคล้ายคลึงคล้อยตามกัน แทรกด้วยหมู่ไม้งาม การประกอบกันแน่นด้วยหมู่เรือนและต้นไม้ทำให้เกิดความแตกต่างอย่างชัดเจนของบรรยากาศระหว่างย่านบ้านและทุ่งเกษตรกรรมที่รายรอบ

การเป็นชุมชนเกษตรกรรมที่ก่อตัวมานานและมักอยู่ห่างออกไปจากเส้นทางคมนาคมสายหลัก ยังผลให้ชุมชนเกิดจากการเกาะตัวและเติบโตอย่างเป็นธรรมชาติ เครือข่ายทางสัญจรภายในชุมชนสะท้อนให้เห็นได้เป็นอย่างดี ถนนสายหลักที่มีเพียงหนึ่งหรือสองเส้นตัดคดเคี้ยวยาวไปตลอดแนวย่านบ้าน และเชื่อมต่อกับโลกภายนอก มีถนนสายรองเส้นเล็กๆ แยกจากถนนสายหลักสู่กลุ่มเรือน แล้วยังมีทางเดินบนลานดินที่ไม่ปรากฏเป็นแนวเส้นทางอย่างชัดเจนทำหน้าที่เชื่อมระหว่างกลุ่มเรือน เส้นสายการสัญจรทั้งสามระดับนี้ร้อยรัดเรือนทั้งย่านบ้านไว้เป็นเครือข่ายเดียวกัน ยืนยันความเป็นสังคมเครือญาติของไทดำได้เป็นอย่างดี

ลักษณะพิเศษเฉพาะตนอีกอย่างหนึ่งของบ้านไทดำ คือการมีศาลผีประจำชุมชน ศาลผีเป็นอาคารขนาดเล็กตั้งอยู่บนเสา 4 ต้น มีลานกว้างอยู่ด้านหน้าเพื่อรองรับผู้คนจำนวนมาก เมื่อถึงคราวประกอบพิธีกรรมเช่นสงกรานต์ ตำแหน่งที่ตั้งศาลผีมักอยู่บริเวณปากทางเข้าสู่ชุมชน

บรรยากาศภายในชุมชนไทดำมีความเฉพาะตัวอย่างน้อย 2 ประการ ประการแรกนั้นคือความเป็นชุมชนแห่งเครือญาติ สังเกตได้จากรั้วบ้านซึ่งมักสร้างในลักษณะลาลอง มากกว่าที่จะเน้นความมั่นคงแข็งแรง มีทั้งรั้วต้นไม้ รั้วไม้ไผ่ ที่มั่นคงขึ้นมาสักหน่อยเห็นจะเป็นรั้วขัดแตะ แต่ก็เปิดให้พื้นที่ภายในเชื่อมต่อกับพื้นที่ภายนอกได้ด้วยความโปร่งที่ไม่ปิดกั้นสายตา และมักมีช่องทางติดต่อกับเพื่อนบ้านที่เปิดอยู่เสมอ อีกประการหนึ่งคือความเป็นชุมชนเกษตรกรรมที่นิยมการพึ่งพาตนเอง ซึ่งแสดงออกมาให้เห็นได้จากการมีสิ่งต่างๆ ที่เอื้อต่อการดำรงชีวิตภายในที่อยู่อาศัย ได้แก่ แปลงพืชผักสวนครัว เล้าข้าว คอกสัตว์ เตาเผาถ่าน โรงเก็บแปก และอื่นๆ

บ้านไทดำในแดนพายุพของเวียดนามก็มีอัตลักษณ์โดดเด่นเช่นเดียวกับบ้านไทดำในไทย แม้ที่นี่จะเป็นแผ่นดินแม่ แต่ความแตกต่างทางวัฒนธรรมผลักดันให้ชาวไทดำชอบที่จะตั้งบ้านรวมกลุ่มกันอยู่เฉพาะในหมู่ของพวกตน ไม่ปะปนกับชนหมู่อื่น บ้านของชาวไทดำจึงมีความแตกต่างจากชุมชนของคนหมู่อื่น รวมทั้งชุมชนชาวเวียดนามอย่างชัดเจน

ในเวียดนามนั้น ไทดำได้ชื่อว่าเป็นผู้อยู่ในวัฒนธรรมหุบเขา อันเป็นภาพลักษณ์ที่เกิดจากการเลือกที่ตั้งบ้านบริเวณทุ่งราบกันกระทะเสมอ เพราะในภูมิลักษณะของพื้นที่แบบภูเขาจะมีทุ่งราบที่เอื้อต่อการทำนาดำก็จำเพาะบริเวณหุบเขาเท่านั้น และเมื่อบริเวณทุ่งราบกันกระทะถูกกันไว้เป็นผืนนา ยังผลให้ชาวไทดำต้องเลือกตั้งบ้านบริเวณตีนเขาที่อยู่ถัดขึ้นไปเหนือผืนนา บ้าน ณ หุบเขาของชาวไทดำมีทุ่งนาเป็นฉากหน้า ด้านหลังอิงภูเขาแทบทุกหมู่บ้านไม่มีเว้น จนกลายเป็นภูมิทัศน์อันเป็นสัญลักษณ์ของชุมชนคนไทดำ

การมีถิ่นฐานตั้งอยู่บริเวณพื้นที่เชิงลาดของภูเขาเหนือทุ่งราบกันกระทะ ทำให้บ้านของไทดำทั้งหมดมีความโดดเด่นอยู่เหนือท้องทุ่งนา บ้านอันประกอบด้วยหมู่เรือนลักษณะเดียวกัน โดยเฉพาะเรือนเสาสูงนั้นเป็นความแตกต่างอย่างมากจากชุมชนคนหมู่บ้านของชาวเวียดนาม ซึ่งเป็นผู้อยู่ในวัฒนธรรมบกที่นิยมปลูกเรือนติดดินเป็นที่อยู่อาศัย ยิ่งเพิ่มอัตลักษณ์ให้บ้านไทดำมีลักษณะเฉพาะไม่เหมือนใคร

บ้านไทดำที่นั่นเกิดจากการเกาะกลุ่มของเรือนเรียงรายไปตามพื้นที่เชิงลาดของภูเขา บ้างสูง บ้างต่ำ สัมพันธ์กับความลาดเอียงของพื้นที่ ขอบเขตของชุมชนถูกจำกัดด้วยที่ราบของทุ่งนาเบื้องหน้าและที่ชันของภูเขาเบื้องหลัง ทำให้บ้านไทดำมีความเป็นธรรมชาติ มักมีถนนสายหลักตัดผ่าท้องทุ่งเป็นแนวตรง เชื่อมบ้านไทดำเข้ากับโลกภายนอก ขณะที่เส้นทางสัญจรภายในชุมชนมีขนาดเล็กกว่า และตัดลัดเลาะลดเลี้ยวคดเคี้ยวตามความไม่ราบเรียบของที่ลาดเชิงเขา มีทางสัญจรสายย่อยกระจายเชื่อมไปยังกลุ่มเรือนที่มีเครือข่ายต่อเนื่องถึงกันได้ทั่วทั้งย่านบ้าน ทั้งหมดเป็นถนนที่มีพื้นผิวเป็นดินโดยล้วน

เหนือสิ่งอื่นใด บ้านไทดำที่นั่นมีลักษณะทางกายภาพที่สะท้อนความเป็นสังคมเครือญาติอันแน่นแฟ้น จากการกันรั้วบ้านไว้อย่างหลวมๆ ส่วนใหญ่เป็นรั้วเตี้ยๆ ที่ทำจากไม้ไผ่สาน ลำไผ่สะกัน ต้นไม้ตัดเป็นแนว และมีช่องทางเปิดเชื่อมต่อได้กับเพื่อนบ้านโดยรอบ พร้อมกันนี้ ในบริเวณที่อยู่อาศัยมักมีบ่อน้ำ ต้นไม้ พืชผักสวนครัว คอกหมู กรงไก่ ที่เลี้ยงไหม และอื่นๆ ที่พร้อมมูลสำหรับเกื้อกูลวิถีชีวิตอันเรียบง่ายของเขา สะท้อนความเป็นชุมชนในสังคมเกษตรกรรมที่พึ่งพาตนเองสูง

10.3.2 ความเหมือนของบ้านไทดำในไทยและในเวียดนาม

เมื่อเปรียบเทียบบ้านไทดำในไทยกับในเวียดนาม ปรากฏว่ามีความเหมือนกันอย่างน่าประหลาดหลายประการ แม้ว่าจะต่างแยกกันอยู่โดยไม่มีความสัมพันธ์ติดต่อกันมานานนับร้อยๆ ปีแล้วก็ตาม

ความเหมือนกันที่ชัดเจนที่สุดของบ้านไทดำทั้งสองแหล่งคือความเป็นถิ่นที่อยู่อาศัยที่มีความใกล้ชิดธรรมชาติเป็นอย่างยิ่ง ในระดับของคิรวนั้น บ้านไทดำในบริเวณทุ่งราบภาคตะวันตกของไทยรายล้อมด้วยพื้นที่เกษตรกรรม ขณะที่บ้านไทดำในพื้นที่หุบเขาภาคพายัพของเวียดนามมีทุ่งเกษตรกรรม

อยู่เบื้องหน้า มีป่าเขาอยู่เบื้องหลัง ส่วนในระดับกลุ่มเรือนนั้นต่างก็มีต้นไม้ไม่น้อยใหญ่แทรกปนอยู่ทั่วไป นิยมปลูกพืชผักสวนครัว ชอบปลูกแนวต้นไม้เป็นรั้วรอบอันเป็นผลมาจากความเป็นสังคมเกษตรกรรมที่พัฒนาอย่างยาวนานและมั่นคง

การก่อตัวและเติบโตอย่างค่อยเป็นค่อยไปของบ้านไทดำบนพื้นที่ลาดเชิงเขาในเวียดนามทำให้เรือนเกาะกลุ่มเรียงรายกันอย่างเป็นธรรมชาติ เครือข่ายถนนภายในตัดคดเคี้ยวแทรกไปในระหว่างกลุ่มเรือน (รูป 10.8) สะท้อนการพัฒนาจากเส้นทางเดินเท้าเมื่อเริ่มแรก ขอบเขตของบ้านไม่เป็นแนวตรง จึงแอบตามลักษณะธรรมชาติของที่ลาดเชิงเขา นำแปลกที่บ้านไทดำในไทยก็มีลักษณะเป็นธรรมชาติคล้ายคลึงกันนี้ (รูป 10.9) แม้ว่าบ้านจะตั้งอยู่บนพื้นที่ที่มีภูมิลักษณะต่างกันโดยสิ้นเชิง การเปลี่ยนมาตั้งบ้านอยู่ท่ามกลางบริเวณทุ่งราบ มิได้ทำให้บ้านไทดำห่างไกลจากความเป็นธรรมชาติลงไปแม้แต่น้อย

บ้านไทดำเกิดจากการรวมกลุ่มกันอยู่อาศัยของผู้คนชนชาติเดียวกัน ทั้งยังมีความสัมพันธ์กันทางเครือญาติอย่างกระชับแน่น จึงมักทำอะไรคล้ายคลึงกันจนเกิดเป็นแบบแผนที่ชัดเจน เขาต่างปลูกเรือนเสาสูงที่มีรูปลักษณะคล้ายไปทางเดียวกันเพื่อเป็นที่อยู่อาศัย กล่าวได้ว่า บ้านไทดำคือที่รวมกลุ่มเรือนร่วมลักษณะกันไว้ในที่แห่งเดียว ทำให้เป็นชุมชนบ้านที่มีเอกภาพสูง และแม้ว่าบ้านไทดำในดินแดนไทยจะพัฒนาไปจนมีความต่างในรูปลักษณะเรือนกันอยู่บ้าง แต่ก็ยังมีลักษณะร่วมกัน เช่น ความเป็นเรือนเสาสูง การใช้วัสดุประเภทเดียวกัน เป็นต้น โดยภาพรวมแล้วบ้านไทดำยังรักษาความมีเอกภาพอยู่ได้

ความเหมือนกันอีกประการหนึ่งของบ้านไทดำทั้งสองแหล่ง คือการมีป่าแหวอยู่ท้ายบ้าน (รูป 10.10, 10.11) ป่าแหวเป็นที่ประกอบพิธีศพของไทดำ จึงมีอยู่บ้านไทดำทุกแห่ง โดยปกติแล้ว ป่าแหวเป็นพื้นที่สูงสุดที่ไม่มีใครย่างกรายเข้าไป ต่อเมื่อมีการตายเกิดขึ้นเท่านั้นป่าแหวจึงจะมีผู้คนพร้อมกับมีชีวิตชีวาอันเกิดจากเรือนแหว เรือนแก้ว และกอแหว รวมทั้งเครื่องประกอบพิธีศพอื่นๆ ที่ล้วนมีสีสันสดใส รวบรวมจะปลูกให้พื้นที่ที่ร่างผู้คนของชุมชนตื่นขึ้นมาและไม่มานิสสันต่างๆ จะค่อยๆ ซีดจาง ผุพัง เสื่อมสลายไปตามกาลเวลารอพิธีศพครั้งต่อไปมาปลูกชีวาอีกครั้ง หมุนเวียนเป็นวัฏจักร

นอกเหนือจากนี้ ยังมีความเหมือนกันของบ้านไทดำในไทยและในเวียดนาม ในด้านความเป็นสังคมชนบท ภายในบ้านดำรงสภาพสงบเงียบด้วยเป็นที่อยู่อาศัยที่แท้จริง ไม่มีกิจกรรมอันจกก่อให้เกิดความพลุกพล่านปนอยู่ มีความร่มรื่นด้วยมีร่มไม้ บ่อน้ำ ที่ผู้คนในสังคมเกษตรกรรมชอบปลูกสร้าง มีแต่คนในเพราะไม่ใช่ชุมชนการค้าหรือทางผ่าน กลิ่นอายความเป็นชุมชนพื้นถิ่นยังดำรงอยู่บ้านไทดำมีคล้าย

รูป 10.8 ถนนหนทางภายในบ้านไทดำในเวียดนาม

รูป 10.9 ถนนหนทางภายในบ้านไทดำในไทย

รูป 10.10 ป่าแถวที่บ้านส้มในเวียดนาม

รูป 10.11 ป่าแถวที่บ้านหนองเขินไทย

10.3.3 ความต่างระหว่างบ้านไทดำในไทยกับในเวียดนาม

ต้องไม่ลืมว่า ดินแดนภาคพายัพของเวียดนามคือแคว้นลือสอง จุไทในอดีต การตั้งรกรากมาเป็นเวลานานและการขยายตัวของประชากรจนมีจำนวนมากพอ ผลักดันให้เกิดระบบการปกครองดูแล จนชุมชนไทดำสามารถพัฒนาจากบ้านเป็นสง เวียง และเมือง ตามลำดับ ต่างจากสถานการณ์ในไทยที่ไทดำมาตั้งถิ่นฐานภายหลังจากการก่อตัวเป็นบ้านเป็นเมืองของคนหมู่มากเป็นเวลานาน ชุมชนไทดำจึงมีสภาพเป็นเพียงบ้านเท่านั้น ที่มีขนาดใหญ่ขึ้นมาจากการขยายตัวจนมีผู้คนหนาแน่น ก็เทียบเคียงได้กับระดับตำบลภายใต้การปกครองของไทยเท่านั้น

อย่างไรก็ตาม เมื่อเปรียบเทียบในระดับบ้านด้วยกันแล้ว บ้านไทดำในไทยก็มีความต่างกับบ้านไทดำในเวียดนามหลายประการเช่นกัน

การตั้งถิ่นฐานบริเวณทุ่งราบหุบเขาที่ภาคพายัพของเวียดนามนั้น ทำให้มีที่ทำนาได้จำกัด จำนวนเรือนในบ้านหมู่หนึ่งพลอยถูกจำกัดด้วยปริมาณพื้นที่ทำนา บ้านไทดำที่นั่นจึงมีขนาดเพียง 20-30 หลังคาเรือนเสียเป็นส่วนใหญ่ หรืออย่างมากอาจมีถึง 50 หลังคาเรือน ภูมิลักษณะของถิ่นฐานผลักดันให้ชาวไทดำตั้งบ้านบนที่ลาดเชิงเขา เป็นผลให้เรือนต้องปลูกสร้างสูงต่ำลดหลั่นกันตามความลาดเอียงของพื้นที่ บ้านของไทดำในเวียดนามจึงมีความโดดเด่นอยู่เชิงดอยเหนือท้องทุ่งและธารน้ำที่ไรยตัวอยู่เบื้องล่าง ขณะที่บ้านไทดำในไทยมักมีขนาด 100-200 หลังคาเรือน และตั้งอยู่บนพื้นที่ราบโดยล้วนมีลักษณะบ้านที่เรียงรายเป็นทิวอยู่เหนือท้องทุ่งกว้าง

เรือนในบ้านไทดำที่แผ่นดินแม่นั้นยังอ้างความเป็นเอกภาพ สะท้อนความเป็นชนหมู่เดียวกันไว้อย่างเหนียวแน่น ด้วยลักษณะเรือนเดี่ยวเสาสูงที่มีรูปลักษณะคล้ายคลึงกัน และวางหันหลังคาไปทางเดียวกันทั้งหมดอย่างพร้อมเพรียงกัน การปลูกเรือนบนที่ลาดเชิงเขาเป็นเงื่อนไขให้ต้องวางเรือนยาวขนานไปตามแนวระดับความสูงของพื้นที่ เพื่อคุมให้เสาเรือนทุกต้นที่ยังลงดินมีความยาวเท่าๆ กัน ลักษณะของพื้นที่ดังเช่นนี้อาจเป็นอิทธิพลให้มีการขยายตัวเป็นเรือนยาว ซึ่งไปสอดคล้องกับความเป็นสังคมเครือญาติพลัด

การลงหลักปักฐานของสังคมไทยดำในไทยระยะแรก หมู่เรือนในชุมชนบ้านก็มีลักษณะเป็นเรือนเดี่ยวที่หันหลังคาไปในแนวเดียวกันทั้งหมด โดยหันแนวด้านหลังคาขวางตะวัน เพราะไทดำถือคติไม่หันอกไก้ซึ่งดวงตะวัน ที่สืบทอดมาจากการพรพบุรุษบนแผ่นดินแม่ ต่อมาในระยะหลังเรือนในหมู่บ้านไทดำซึ่งไม่มีข้อจำกัดด้านความลาดเอียงของพื้นที่ปลูกสร้างหันมาเลือกที่จะขยายตัวเป็นเรือนแฝดและเรือนหมู่ตามอิทธิพลของเรือนชาวไทย พลอยพาให้หมู่เรือนในบ้านแต่ละแห่งมีรูปลักษณะต่างกันไปบ้าง ทั้งยังวางหันหลังคาไม่ไปในทิศทางเดียวกันทั้งหมด ด้วยมีเรือนขวางเกิดขึ้นเมื่อขยายตัวเป็นเรือนหมู่

มีข้อที่น่าสังเกตว่า บ้านไทดำในไทยนั้นไม่ปรากฏมีลานบ้านอยู่กลางชุมชน มีแต่เรือนครอบครองพื้นที่ต่อเนื่องกันไปโดยตลอดทั่วทั้งบริเวณ บริเวณพื้นที่โล่งมีเฉพาะบริเวณศาลผี (รูป 10.12) ซึ่งมักอยู่ชายขอบในตำแหน่งใกล้ปากทางเข้า สะท้อนให้เห็นว่ามีการรวมกลุ่มกันตั้งชุมชนเป็นลำดับแรก เมื่อมีความเป็นปึกแผ่นแล้วจึงร่วมกันหาบริเวณที่เหมาะสมสำหรับสร้างศาลผี

ลานบ้านกลางชุมชนนี้มีปรากฏอยู่คู่บ้านไทดำทั่วไปในเวียดนาม (รูป 10.13) ลานดินอันโล่งเตียนที่มีเส้นทางสัญจรสายหลักของชุมชนพาดผ่านเป็นพื้นที่สาธารณะ ใช้เป็นที่ชุมนุมผู้คนในการประกอบพิธีกรรมแสดงการละเล่น ช้างๆ ลานบ้านบางแห่งยังมีเสื่อบ้านตั้งอยู่ แสดงความเป็นศูนย์กลางของชุมชนทั้งในเชิงนามธรรมและในทางกายภาพ ทั้งยังแสดงให้เห็นถึงจุดกำเนิดของบ้าน ที่เริ่มต้นก่อตัวด้วยการตอกหลักปักเสื่อของหัวหน้าจั่วเรือนจั่วต่ำลง ณ ตำแหน่งนี้ แล้วค่อยๆ ขยายตัวออกไปโดยรอบจากการเพิ่มจำนวนเรือนขึ้นทีละหลังสองหลัง จนกลายเป็นบ้านอันเป็นปึกแผ่นในที่สุด

รูป 10.12 ศาลผีของบ้านกวยบริเวณชายขอบของหมู่บ้าน

รูป 10.13 ลานกลางบ้านไทดำที่บ้านแจกัน

ชาวไทดำที่ถิ่นฐานเดิมนิยมขุดบ่อน้ำไว้ภายในบริเวณที่อยู่อาศัย เพื่อใช้เป็นน้ำรดพืชผักสวนครัว และเลี้ยงกุ้งปลา ทำให้มีบ่อน้ำกระจายอยู่หลายแห่งในย่านบ้าน แตกต่างไปจากบ้านไทดำในถิ่นฐานใหม่ที่ไทยไม่มีใครมีใครขุดบ่อน้ำไว้ภายในบริเวณที่อยู่อาศัย เขาเพียงเจาะเป็นบ่อลึกเพื่อดึงน้ำได้ดินขึ้นมาใช้ แต่ภายในบริเวณที่อยู่อาศัยของไทดำในไทยก็มีองค์ประกอบใหม่เพิ่มเข้ามา ชนิดที่ไม่เคยมีมาก่อนในถิ่นฐานเดิม ได้แก่ ศาลพระภูมิและศาลผี ซึ่งตั้งอยู่คู่กันที่ริมด้านหนึ่งของบริเวณ ทั้งสองสิ่งนี้เป็นอิทธิพลจากคติความเชื่อของคนไทยที่ถ่ายทอดลงสู่หมู่ชาวไทดำ ทำให้ที่อยู่อาศัยของไทดำมีทั้งห้องผีและห้องพระบนเรือน แล้วยังมีศาลพระภูมิกับศาลผีอยู่นอกเรือน สะท้อนการหลอมรวมคติชนของคนไทยเข้าไปในตัวตนของไทดำที่เห็นได้อย่างเป็นรูปธรรม

10.4 เรือนไทดำ

10.4.1 อัตลักษณ์เรือนไทดำ

ในแผ่นดินภูมิภาคตะวันตกของไทย เรือนเสาสูง หลังคาทรงกระดองเต่า ประดับไม้ไผ่หรือจั่วเรือนของชาวไทดำ ย่อมโดดเด่นแปลกแยกแตกต่างจากเรือนของชนทั้งผอง เพราะเรือนรูปลักษณะนี้ไม่มีปรากฏในถิ่นนี้มาก่อน เทียบกับเรือนของคนไทยที่รายล้อม แม้จะเป็นเรือนเสาสูงเหมือนกัน แต่ลักษณะร่วมประการนี้ก็ได้ทำให้ความโดดเด่นเฉพาะตัวของไทดำลดลง เพราะความสำคัญของเรือนอยู่ที่ระนาบหลังคาอันสูงชันมากกว่า เรือนของคนไทยแตกต่างออกไปด้วยลักษณะหลังคาจั่วทรงจอมแหประดับด้วยปั้นลม ยอดแหลม ปลายด้านล่างทั้งสองตัวขึ้นงอนเป็นหาง

แม้การพัฒนาที่อยู่อาศัยของชาวไทดำในระยะต่อมา มีเรือนตามแบบแผนประเพณีของคนไทยเป็นต้นแบบ เปลี่ยนผืนให้เรือนของไทดำมีรูปลักษณะเป็นเรือนเสาสูงหลังคาจั่วทรงจอมแห ไม่แตกต่างจากเรือนของคนไทย เป็นที่น่าสังเกตว่าในความเหมือนนั้นกลับมีความต่างเฉพาะตัวอย่างเห็นได้ชัด ไทดำนิยมปลูกเสาข้าวขนาดใหญ่ไว้เคียงคู่เรือนและแล่นชานเชื่อมต่อกัน ประการสำคัญพื้นเสาข้าวต้องมีความสูงกว่าพื้นเรือนเสมอ ตามคติชนในการยกเอาแม่โพสพที่สถิตอยู่ในข้าววางไว้เหนือพื้นเรือนระดับที่คนอยู่อาศัย ขณะที่คนไทยนิยมปลูกขี้ข้าวแยกออกจากเรือนและชอบที่จะทำพื้นยังไม่สูงนัก

นอกเหนือจากนี้ ไม่ว่าไทดำจะปลูกเรือนเป็นทรงกระดองเต่าตามแบบแผนดั้งเดิมของเขา หรือทรงจอมแหคล้ายตามเรือนของคนไทย หรือแบบอื่นใด พื้นที่อยู่ภายในเรือนยังคงกันส่วนหนึ่งไว้เป็นห้องผี เป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ของเรือนเสมอ แม้ไทดำจะหันมานับถือพุทธศาสนาตามคนไทยแล้วก็ตาม แต่ห้องผีไม่เคยหายไปจากเรือน ยังคงครองพื้นที่มุมหนึ่งบ่งบอกถึงความเป็นเรือนของไทดำเสมอมา

ณ ท่ามกลางขุนเขาราวป่าของสิบสองจุไท เรือนหลังคาทรงกระดองเต่าอันเป็นแบบแผนการปลูกสร้างเฉพาะตนของชาวไทดำก็มีอัตลักษณ์ไม่เหมือนใคร ความเป็นเรือนเสาสูงซึ่งสะท้อนที่อยู่อาศัยของผู้คนในวัฒนธรรมน้ำ เป็นความพิเศษผิดแผกจากเรือนของชาวเวียดนาม ซึ่งนิยมปลูกที่อยู่อาศัยเป็นเรือนติดดินสะท้อนวิถีของผู้คนในวัฒนธรรมบก

แม้เมื่อเทียบกับเรือนชนหมู่น้อยกลุ่มอื่นๆ ที่ร่วมอยู่ในละแวกเดียวกัน เรือนแบบแผนไทดำก็ยังดำรงลักษณะเฉพาะตนที่แตกต่างออกไป ทั้งหลังคาทรงกระดองเต่า เขากูดที่ประดับเหนือจั่วบันไดขึ้นลงสองทางที่หัวเรือนและท้ายเรือน ล้วนเป็นเครื่องหมายแสดงที่อยู่อาศัยของคนเฉพาะกลุ่ม ในภายหลังเมื่อไทดำพัฒนาที่อยู่อาศัยเป็นเรือนตupaลาด ละม้ายเรือนของชาวไทขาวผู้มีวัฒนธรรมใกล้ชิดกับชาวไทดำ ความนิยมเลขสี่ซึ่งตรงข้ามกับชาวไทขาวยังคงปรากฏแสดงอัตลักษณ์ชัดเจน ไม่ว่าจะเป็นการกำหนดห้องเสาเรือนจำนวนชั้นบันได หรือจำนวนตุ้มของเขากูดเหนือจั่วเรือน

ยิ่งเรือนยาวของชาวไทดำด้วยแล้ว ยิ่งสร้างความตื่นตาตื่นใจให้แก่ผู้คนต่างวัฒนธรรมได้มาก การขยายตัวของครอบครัวสะท้อนลงสู่รูปลักษณะของที่อยู่อาศัย ด้วยการต่อเรือนหลังเดิมให้ยาวออกไปตามลำดับ เกิดเป็นเรือนยาว 7 ห้อง 9 ห้อง 11 ห้อง หรือ 13 ห้องนั้น แตกต่างจากเรือนของชาวเวียดนามอย่างลิบลับ การขยายเรือนเยี่ยงนี้มีในชนกลุ่มอื่นในเวียดนามเช่นกัน เช่น เรือนยาวของชาวเอเด (Ede) เรือนยาวของชาวเกียราย (Gia Rai) เป็นต้น แต่ต่างก็มีแบบแผนการปลูกสร้างตามแบบฉบับเฉพาะตน บรรลุผลเป็นเรือนยาวที่มีอัตลักษณ์ของแต่ละชุมชน แตกต่างกันไป

10.4.2 ความเหมือนของเรือนไทดำในไทยและในเวียดนาม

เมื่อไทดำเริ่มลงหลักปักฐานในไทย วัฒนธรรมการปลูกสร้างที่อยู่อาศัยที่ติดตัวมาจากสิบสองจุไทแผ่นดินแม่ได้รับการสานต่อบนแผ่นดินถิ่นฐานใหม่ด้วย พวกเขาทั้งหมดล้วนปลูกสร้างเรือนทรงกระดองเต่า ยอดจั่วประดับไม้ไขว้เหมือนกัน แม้ว่าแผ่นดินเมืองเพชรบุรีอันเป็นถิ่นฐานใหม่จะอยู่ไกลจากสิบสองจุไทลงมาทางใต้นับพันกิโลเมตร แต่กลับมีทั้งไม้จริง ไม้ไผ่และหญ้าคา อันเป็นวัสดุปลูกสร้างเรือนเช่นเดียวกับที่แผ่นดินถิ่นเกิด จึงเป็นเรื่องง่ายในการปลูกสร้างที่อยู่อาศัยใหม่ให้เหมือนกับที่เขาเคยอยู่ก่อนจากมา

น่าประหลาดใจอยู่ไม่น้อยที่การพัฒนาคลีคลายรูปแบบเรือนจากทรงกระดองเต่าที่มีหลังคาโค้งมนทางด้านสกัดทั้งหัวและท้ายเรือนมาเป็นผืนหลังคาระนาบตรง เป็นไปในทิศทางเดียวกันทั้งในไทยและที่สิบสองจุไท ในไทยนั้นมีความชัดเจนว่าหลังคาทรงสี่เหลี่ยมมี 5 สันและด้านบนเปิดจั่วที่เรียกว่าทรงมนิลานั้น เป็นผลพวงจากการรับอิทธิพลตะวันตก ซึ่งเข้ามาแพร่หลายย่านเมืองเพชรจนเป็นที่นิยมทั่วไปในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ขณะที่ทางภาคพายัพของเวียดนามนั้นหลังคาทรงตupaลาดอันมีรูปทรงพ้องกับ

หลังคาทรงมนิลา เป็นรูปแบบที่ใช้กันอย่างแพร่หลายในหมู่ชาวไทยขาวและรวมทั้งชาวเวียดนามด้วย เมื่อไทดำปรับมาใช้รูปทรงหลังคาเป็นทรงตูปลาดตามแบบไทขาว (10.14) ยังกลายเป็นความเหมือนกับการแปลงรูปแบบเรือนมาเป็นหลังคาทรงมนิลาของชาวไทยดำในไทยด้วย (10.15)

รูป 10.14 เรือนหลังคาตูปลาดของชาวไทยดำ บ้านนาใต้
ในเวียดนาม

รูป 10.15 เรือนหลังคาทรงมนิลาของชาวไทยดำ
บ้านหนองชุมพล ในไทย

ปฏิเสธไม่ได้ว่า ปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่ผลักดันให้การปรับเปลี่ยนรูปทรงเรือนดำเนินไป คือวัสดุปลูกสร้างใหม่ๆ ที่เกิดขึ้น โดยเฉพาะวัสดุมุงหลังคาที่ผลิตเชิงอุตสาหกรรม ที่ให้ความคงทนกว่าหญ้าคาหลายเท่าตัว เช่น กระเบื้องดินเผา กระเบื้องลอน สังกะสี วัสดุประเภทนี้มีความเป็นสากล ใช้กันแพร่หลายทั่วไปไม่ว่าจะเป็นในไทย ในเมืองใหญ่ของเวียดนาม หรือแม้กระทั่งดินแดนที่ห่างไกลออกไป การคมนาคมติดต่อที่ทันสมัยเป็นสื่อนำส่งเหล่านี้แพร่กระจายไปถึงทั่ว วัสดุอย่างใหม่ไม่อำนวยความสะดวกให้มุงหลังคาได้งบน้อยเหมือนมุงด้วยตูปลาดที่มีความยืดหยุ่นในตัวเองได้ หลังคาตูปลาดจึงเป็นทางเลือกสำหรับการปรับรูปทรงหลังคาเรือนให้สอดคล้องกับวัสดุใหม่ที่มีทั้งความทันสมัยและความคงทนเป็นแรงจูงใจ

ทั้งนี้ แม้มีการปรับเปลี่ยนรูปทรงเรือนออกไปจากแบบแผนดั้งเดิม เรือนของชาวไทยดำทั้งที่ในไทยและในสิบสองจุไทก็ยังคงสภาพเป็นเรือนเสาสูง รักษาแบบแผนเรือนของผู้คนในวัฒนธรรมน้ำไว้ดั้งเดิม

ในประการสำคัญ ไม่ว่ารูปลักษณะภายนอกของเรือนจะเหมือนเดิมหรือเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร ภายในเรือนยังคงสงวนพื้นที่ส่วนหนึ่งไว้เป็นห้องผี พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ของเรือนส่วนนี้ครองความสำคัญตลอดมา บ่งบอกถึงความเป็นผู้คนที่มิอาจเหินห่างมาจากการนับถือผีเป็นศาสนา และแม้ว่าไทดำในไทยจะหันมานับถือพุทธกันถ้วนทั่วแล้วก็ตาม แต่การนับถือผีที่มีมาแต่เดิมยังคงดำรงอยู่ในตัวตนของพวกเขาเสมอ จริงอยู่ที่หิ้งพระกลายเป็นสิ่งที่พึงมีอยู่ในเรือน แต่ห้องผีนั่นยังคงเป็นสิ่งที่จักขาดเสียมิได้ และห้องนี้จะกลายเป็นศูนย์กลางของพื้นที่เมื่อถึงคราวมีการประกอบพิธีกรรมเช่นเดียวกับที่เป็นอยู่ที่สิบสองจุไท

10.4.3 ความต่างระหว่างเรือนไทดำในไทยกับในเวียดนาม

จากจุดเริ่มต้นภายใต้วัฒนธรรมการปลูกสร้างอย่างเดียวกัน ไทดำในไทยจึงปลูกเรือนเสาสูงหลังคาทรงกระดองเต่าเป็นที่อยู่อาศัยเหมือนกับเครือญาติของเขาที่สิบสองจุไท ครั้นกาลเวลาล่วงเลยมา การขยายตัวของเรือนรองรับการขยายตัวของครอบครัวที่มีขนาดใหญ่ขึ้น กลับไม่เป็นลักษณะการเพิ่มความยาวของเรือนออกไปทางด้านชานจนกลายเป็นเรือนยาว ความแตกต่างกลับปรากฏชัดบนแผ่นดินถิ่นฐานใหม่ ด้วยการขยายตัวเป็นเรือนแฝดและเรือนหมู่ การขยายตัวในลักษณะหลังนี้จะไปไม่ได้เลยบนพื้นที่ปลูกเรือนที่อยู่บนที่เชิงลาดของภูเขาอย่างถิ่นฐานที่สิบสองจุไท เอื้อให้ทำได้เฉพาะในถิ่นฐานที่เป็นพื้นราบอย่างถิ่นตะวันตกของไทย

แม้ว่าวันเวลาพาให้เรือนพัฒนาปรับเปลี่ยนไปจากแบบแผนดั้งเดิมสำหรับที่สิบสองจุไทนั้นการพัฒนาได้หมุนไปเร็ว บ้านเรือนที่พัฒนาเป็นหลังคาทรงตูปลาดยังคงมีความใกล้เคียงกับแบบแผนเดิมอยู่มาก การยึดถือแนวปลูกสร้างตามอย่างกันยังปรากฏอยู่อย่างเหนียวแน่น เรือนหลายหลังทั้งย่านบ้านจึงมีลักษณะคล้ายคลึงคล้อยไปทางเดียวกัน จนแสดงควมมีเอกภาพออกมาให้ปรากฏอย่างชัดเจน ลักษณะเช่นนี้เคยปรากฏในบ้านไทดำทั่วไปในไทยเมื่ออดีต แต่ทุกวันนี้ รูปลักษณเรือนพัฒนาแปลกแยกออกไปอีกหลายแบบ จนดูหลากหลาย ต่างออกไปจากที่สิบสองจุไทอยู่ไม่น้อย

ข้อที่ทำให้เรือนไทดำในไทยมีความแตกต่างจากเรือนไทดำในสิบสองจุไทที่เวียดนามอีกประการหนึ่ง คือ การนิยมปลูกเสาขาวไว้เคียงคู่เรือน ซึ่งมักปลูกเป็นลักษณะอาคารเสาสูงที่มีความมั่นคงแข็งแรง ยกพื้นสูงกว่าพื้นเรือน (รูป 10.16) ตามคติชนในการยกแม่โพสพที่สถิตอยู่ที่ขาวให้สูงกว่าพื้นเรือนที่คนอยู่อาศัย และมักมีขนาดใหญ่เพื่อเพิ่มปริมาณพื้นที่เก็บให้ข้าวได้มาก เพื่อเก็บไว้ขายด้วย สะท้อนการเปลี่ยนแปลงจากสังคมในระบบเศรษฐกิจแบบยังชีพเป็นสังคมในระบบเศรษฐกิจการค้า ขณะที่ไทดำที่สิบสองจุไทนั้นปลูกข้าวเพื่อใช้กินอยู่ในรอบปีเป็นหลัก จึงไม่จำเป็นต้องมีที่เก็บข้าวขนาดใหญ่ มีเพียงเสาขาวขนาดเล็กที่ได้ถุนเรือนหรือไม่ก็เก็บใส่ภาชนะสานขนาดเล็กโตนัก สะท้อนความเป็นสังคมในระบบเศรษฐกิจยังชีพที่ยังดำรงอยู่ต่อมา

เมื่อวกเข้าไปพิจารณาภายในเรือนไทดำที่สิบสองจุไท กระบะเตาไฟที่ยังคงวางอยู่กลางเรือนหลายหลัง บ่งบอกถึงลักษณะดั้งเดิม การแยกที่ปรุงอาหารภายในเรือนออกมา ปลูกเป็นเรือนไฟด้านชาน (10.17) ที่ปรากฏในเรือนไทดำที่นั่นหลายหลัง แสดงถึงรอยต่อการปรับเปลี่ยนที่จะทยอยดำเนินไป ขณะที่การวางกระบะเตาไฟภายในเรือนไม่พบแล้วในไทย

นอกจากนี้ การหันมานับถือศาสนาพุทธของชาวไทดำในไทย ทำให้เขาเหล่านั้นพากันติดตั้งหิ้งพระไว้ภายในเรือนด้วย เป็นสิ่งใหม่ที่แปลกแยกจากเรือนไทดำที่สิบสองจุไท ซึ่งยังยึดมั่นในการนับถือผีไม่เปลี่ยนแปลงมาจนทุกวันนี้

รูป 10.16 เรือนไทดำในไทยมีเล้าข้าวขนาดใหญ่ปลูกอยู่เรือน

รูป 10.17 เรือนไทดำในเวียดนามแยกครัวไฟออกมาปลูกไว้ทางด้านขวา

ภายใต้รากเหง้าทางวัฒนธรรมร่วมกัน แม้สังคมไทดำในไทยจะแยกไกลออกมาตั้งถิ่นฐานใหม่จนขาดความสัมพันธ์กับไทดำบนแผ่นดินแม่ แต่กลับมีความเหมือนกันหลายประการในวิถีชีวิตของผู้คนและการปรับปรนสภาพแวดล้อมของที่อยู่อาศัยทั้งในระดับเรือนและบ้าน เป็นประจักษ์พยานยืนยันความเป็นสังคมที่สามารถธำรงรักษาวัฒนธรรมดั้งเดิมไว้ได้เหนียวแน่นเป็นอย่างดี

การรักษาความเป็นตัวตนของไทดำไว้ได้ มิได้หมายถึงการปฏิเสธการเปลี่ยนแปลง สังคมไทดำทั้งสองแหล่งยังคงเดินทางก้าวไปตามวิถีทางของตน โดยมีความแตกต่างด้านสภาพแวดล้อมและวัฒนธรรมกระแสหลักเป็นแรงผลักดัน การยึดถือกระทำตามสิ่งที่บรรพบุรุษปฏิบัติสืบเนื่องกันมาเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตในโลกส่วนตัวของชาวไทยดำ การรับเอาสิ่งใหม่ๆ จากโลกภายนอกเป็นอีกส่วนหนึ่งที่หลีกเลี่ยงเข้ามาสู่วิถีชีวิต จนก่อให้เกิดความแตกต่างทางวัฒนธรรมของผู้คนกลุ่มเดียวกันที่จำต้องแยกกันอยู่ราวคนละมุมโลก

บทที่ 11

การเปลี่ยนแปลงในสภาพแวดล้อมที่อยู่อาศัยของชาวไทดำ

ระยะเวลาที่ผ่านมา โลกของชาวไทดำหมุนไปไม่เร็วนัก วัฒนธรรม ประเพณีที่ค้ำจุนวิถีไทดำให้อยู่รอดหลายประการยังดำรงอยู่ต่อมาจนถึงทุกวันนี้ หากแต่วันหน้าที่ยังมาไม่ถึงนั้น กลับมีสัญญาณบ่งบอกที่ค่อนข้างชัดเจนว่า สังคมไทดำจะถูกดึงเข้าสู่กระแสโลกาภิวัตน์เฉกเช่นสังคมอื่นในโลกที่แคบลง จึงน่าจะกล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงที่เริ่มปรากฏในสังคมไทดำไว้ในที่นี้ด้วย เพราะการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นแม้เพียงบนพื้นที่เล็กๆ ของโลกแห่งชาวไทดำ อาจเป็นครชนิษฐ์ให้เห็นการเปลี่ยนแปลงอย่างมากมาที่จะตามมา

เพื่อให้เห็นการเปลี่ยนแปลงในภาพกว้าง ท่ามกลางปัจจัยแวดล้อมที่แตกต่างกันจะได้กล่าวในเชิงเปรียบเทียบการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในโลกของไทดำทั้งสองแห่ง ทั้ง การเปลี่ยนแปลงด้านโลกทัศน์ไทดำ และการเปลี่ยนแปลงที่เกิดกับสภาพแวดล้อมที่อยู่อาศัย ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงในถิ่นฐานไทดำ การเปลี่ยนแปลงในบ้านไทดำ จนถึงระดับ การเปลี่ยนแปลงในเรือนไทดำ ไปพร้อมๆ กัน

11.1 การเปลี่ยนแปลงด้านโลกทัศน์ไทดำ

จริงอยู่ที่ชาวไทดำได้ชื่อว่าเป็นชนหมู่ผู้ซึ่งธำรงรักษาวัฒนธรรมดั้งเดิมไว้ได้เหนียวแน่นกว่าชนชาติอื่นใด หากแต่การเดินทางของเวลาก็นำพาให้วัฒนธรรมไทดำผันแปรไปจากเดิมอย่างมีอาจหยุดยั้ง แม้ว่าการเปลี่ยนแปลงในสังคมไทดำจะดำเนินไปอย่างช้าๆ ร่องรอยการหมุนเปลี่ยนไปก็ปรากฏชัด

การเข้าอยู่ภายใต้ร่มการปกครองของชนหมู่มาก ทำให้ไทดำต้องคล้อยตามอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ทุกวันนี้ระบบกรรมสิทธิ์ที่นาทำกินมิได้เป็นของส่วนกลางที่ทุกคนในชุมชนมีหน้าที่ช่วยกันผลิตอีกต่อไป การเป็นประชากรไทยโดยสมบูรณ์ของชาวไทดำรุ่นหลัง ร่องรับสิทธิในการครอบครองที่ดินทำกินเป็นการเฉพาะตนเฉพาะครอบครัว ไทดำแต่ละครอบครัวต่างทำมาหากินเพื่อเก็บเกี่ยวผลผลิตเป็นสมบัติส่วนตัว ระบบนี้ นำพาให้สังคมแบบเครือญาติของไทดำที่นิยมอยู่กันเป็นครอบครัวใหญ่ค่อยๆ ล่มสลายไป หันมานิยมการแยกออกมาเป็นครอบครัวขนาดเล็กมากกว่า

ภายใต้ระบบการปกครองที่ต่างออกไปในเวียดนามกลับก่อให้เกิดผลลัพธ์ต่อระบบสังคมเครือญาติของไทดำที่ไม่แตกต่างกันนัก แนวคิดของระบบคอมมิวนิสต์ถือว่าที่ดินทั่วทุกหนแห่งเป็นของส่วนกลางหรือของรัฐก็จริง แต่รัฐจัดสรรมอบกรรมสิทธิ์การทำกินกระจายไปในแต่ละครอบครัว ฝักร้อยต่างกันไปสัมพันธ์กับขนาดของครอบครัว เพียงแต่ไม่สามารถซื้อขายเปลี่ยนมือกันได้โดยเสรีเท่านั้น นำไปสู่การยกเลิกความเป็นสมบัติสาธารณะของผืนนาที่เคย

ดูแลร่วมกันของคนในชุมชนไป สังคมไทดำเปลี่ยนแปลงตอบรับแนวคิดใหม่ อย่างเห็นได้ชัด ด้วยการนิยมแยกเป็นครอบครัวขนาดเล็กเพื่อเอาสิทธิในการครอบครองที่นาทำกิน มากกว่าการอยู่ร่วมกันเป็นครอบครัวใหญ่ตามแบบบรรพบุรุษ

การปฏิวัติเวียดนาม นอกเหนือจากการเปลี่ยนแปลงการปกครองแล้ว ยังเป็นการปฏิวัติวัฒนธรรมและการปฏิรูปเศรษฐกิจด้วย ยังผลให้ชาวไทยดำถูกดึงเข้าสู่ระบบการผลิตรวม ทำให้ต้องทำนาปีละ 2 ครั้ง จากที่เคยทำนาปีละครั้งในสมัยบรรพบุรุษของเขาเพื่อเพิ่มผลผลิตให้กับสังคม วงจรชีวิตในรอบปีที่แปรไป กระทั่งให้ประเพณีพิธีกรรมที่เคยปฏิบัติในรอบ 12 เดือนเปลี่ยนตาม การเล่นเมืองอันเป็นพิธีกรรมอันศักดิ์สิทธิ์ยิ่งใหญ่และสำคัญของชาวไทยดำต้องเลิกลาไป ทำนองเดียวกันกับการเล่นบ้าน ยังอยู่เพียงการเล่นเรือนอันเป็นพิธีกรรมในระดับครัวเรือนซึ่งเล็กลงมาก และมีกระทำ 2-3 ปีต่อครั้งตามโอกาสอำนวย ไม่ได้ทำกันทุกปีเหมือนเช่นในอดีตที่ผ่านมา

ชาวไทยดำในไทยหันมาทำนาปีละ 2 ครั้งเช่นเดียวกัน ด้วยเงื่อนไขแนวคิดที่ต่างออกไป การถูกเชื่อมโยงเข้ากับระบบเศรษฐกิจการค้าเสรีของคนหมู่มาก ผลักดันให้ชาวไทยดำผันตนจากความเป็นสังคมเศรษฐกิจแบบยังชีพเข้าสู่กระแสสังคมแบบการค้าด้วย การทำนาปีละ 2 ครั้ง โดยพึ่งพาระบบชลประทานของรัฐที่อำนวยให้ ย่อมหมายถึงการเพิ่มผลผลิตของครอบครัว หลังจากการกันส่วนหนึ่งไว้กินอยู่ในครัวเรือนแล้ว ส่วนที่เหลือก็นำออกขาย วิถีชีวิตในระบบเศรษฐกิจการค้า ทำให้พิธีกรรมในรอบปีถูกละเลยและคลายความสำคัญลงไป การเล่นบ้านของไทยดำในไทยไม่เคยมีปรากฏมานานแล้ว แต่การเล่นเรือนยังคงกระทำกันต่อมา ด้วยความถี่ในรอบ 2-3 ปีต่อครั้งเช่นเดียวกัน

การอาศัยอยู่ท่ามกลางชนหมู่มากที่แวดล้อมอยู่โดยรอบ สังคมไทดำที่ค่อนข้างปิดตัวก็มีอาจด้านทานกระแสวัฒนธรรมหลักที่หลั่งไหลเข้ามาผสมผสานอยู่ทุกเมื่อเชื่อวันไปได้ ไทดำทุกวันนี้จึงเป็นบุคคลพลวิสัย คือมีทั้งลักษณะตัวตนที่เป็นไทดำซึ่งยังคงรักษาไว้ได้ประการหนึ่ง และลักษณะของชนหมู่มากที่หลั่งไหลเข้ามาเคล้าระคนอยู่ในตัวตนอีกประการหนึ่ง

ภาพชาวไทยดำที่เห็นกันทุกวันนี้ มิใช่ผู้ที่แต่งกายด้วยเสื้อผ้าสีครามเข้มหรือดำตามแบบแผนประเพณีนิยมของเขาแล้ว ทั้งชายและหญิงไทดำรุ่นใหม่แต่งกายเชกเช่นคนไทยทั่วไป จะเห็นการแต่งกายในแบบฉบับดั้งเดิมได้เฉพาะในหญิงสูงวัยเท่านั้น (รูป 11.1) แต่ถึงคราวมีงานประเพณีพิธีกรรมสำคัญครั้งใด ครานั้นจะเป็นโอกาสที่หญิงไทดำทุกรุ่นพร้อมใจกันแต่งกายด้วยเสื้อผ้าในชุดประจำชนชาติ แสดงตนเป็นคนไทดำผ่านเสื้อผ้าเครื่องแต่งกายกันโดยถ้วนหน้า

ในการพูดคุย คำชาย หรือติดต่อราชการกับคนไทย ไทดำสามารถใช้ภาษาไทยได้อย่างไม่ขัดเขิน แต่ทันทีที่เขาหันกลับไปคุยกันเองเขาก็ส่งภาษาไทดำได้โดยไม่อายใคร ทุกวันนี้ บุตรหลานไทดำเข้าเรียนหนังสือในโรงเรียนที่

รูป 11.1 หญิงไทดำในไทยปัจจุบัน

สอนด้วยภาษาไทย การใช้ภาษาไทยในหมู่ไทดำจึงเป็นไปอย่างกว้างขวาง หากแต่ในการประกอบพิธีกรรม เช่น เสนเวียน เสนแก้เคราะห์ ส่งคำบอกทาง ในพิธีศพ ฯลฯ เขายังคงรักษาการใช้ภาษาอันเป็นรากเหง้าของเขาไว้อย่างเหนียวแน่น

ไทดำมีเครื่องยึดเหนี่ยวทางใจ 2 ชิ้นในเวลาเดียวกัน เขานับถือผีมาแต่ดั้งเดิม เมื่อมาอยู่ร่วมกับคนไทย เขาก็รับเอาพุทธศาสนาเข้าไว้ในตัวตนด้วย ดังนั้น จึงไม่แปลกที่จะเห็นเขาทำบุญ ไหว้พระ รักษาศีล แต่ก็เชิสรวงบูชาผีด้วยพร้อมๆ กัน บนเรือนเขามีทั้งห้องผีและห้องพระอยู่ไม่ห่างกัน ในการประกอบพิธีศพของไทดำทุกวันนี้ นิยมนำศพไปเผาและทำพิธีบำเพ็ญกุศลที่วัดประจำชุมชน หลังจากนั้นก็นำเถ้ากระดูกไปทำพิธีต่อที่ป่าแล้ว เวียนแล้วและกองแล้ว ถูกสร้างขึ้นพร้อมทั้งมีพิธีสงฆ์ตามประเพณีไทดำเป็นการรวบรวมพิธีกรรมทั้งแบบไทยที่รับเข้าไปภายหลังและแบบไทดำที่มีมาแต่เดิมเข้าไว้ด้วยกันอย่างกลมกลืน

แม้ว่าสังคมไทดำในเวียดนามจะเปลี่ยนแปลงไปในอัตราที่ช้ากว่า ดังเห็นได้ว่า ความเชื่อเรื่องผียังคงเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวทางใจไม่เสื่อมคลาย แต่บุคลิกทวิลักษณ์ก็ปรากฏในหมู่ไทดำในเวียดนามอย่างชัดเจนทำนองเดียวกัน จริงอยู่ที่หญิงไทดำยังคงรักษาการแต่งกายแนวประเพณีนิยมไว้ได้ในวิถีชีวิตประจำวัน ด้วยชุดซิ่นดำ ใส่เสื้อก้อม แต่เสื้อก้อมทุกวันนี้ตัดเย็บด้วยผ้าสีด้นสดสีที่ผลิตจากโรงงานอุตสาหกรรม ซึ่งหาซื้อได้ง่ายและราคาไม่แพง แทนการนิยมใส่เสื้อก้อมสีครามเข้มหรือดำที่ทอขึ้นเองเช่นในอดีต หญิงไทดำยังนิยมพกผ้าเปียวสีมาจนทุกวันนี้ แต่การสวมงอบญวนครอบไว้เหนือผ้าเปียวอีกชั้นหนึ่ง (รูป 11.2) เป็นภาพแปลกตาที่พบได้บ่อยเช่นกัน

ไทดำในแดนขุนเขาแห่งภาคพายัพของเวียดนามปัจจุบัน สามารถสื่อสารกันได้ทั้งภาษาไทดำอันเป็นภาษาแม่และภาษาเวียดนามอันเป็นภาษาหลักของประเทศ ภาษาไทดำยังคงเป็นภาษาหลักในการพูดคุยในหมู่พวกเดียวกัน และใช้ในการประกอบพิธีกรรม ขณะที่ภาษาเวียดนามกลายเป็นภาษาหลักที่เขาสามารถอ่าน เขียน และพูดได้อย่างเป็นปกติวิสัย การเปลี่ยนแปลงเช่นนี้ดำเนินไปพร้อมๆ กับการหาคนเขียนอ่านภาษาไทดำได้น้อยลงไปที่

11.2 การเปลี่ยนแปลงในถิ่นฐานไทดำ

แม้ถิ่นฐานของไทดำมีลักษณะที่ซ่อนตัวจากโลกภายนอกเมื่อประกอบกับการมีโครงสร้างทางสังคมที่เข้มแข็ง ยังผลให้สามารถอยู่ได้ด้วยตนเองและไม่จำเป็นต้องพึ่งพาโลกภายนอกมากนัก ทำให้หมู่ชนไทดำดำรงวัฒนธรรมดั้งเดิมไว้ได้เหนียวแน่น อย่างไรก็ตาม การเดินทางของกาลเวลาย่อมพาให้ปัจจัยแวดล้อมเปลี่ยนแปลงไป กระแสการเปลี่ยนแปลงที่ไม่เคยหยุดนิ่งแผ่

รูป 11.2 หญิงไทดำทุกคนในเวียดนามนั้นนิยมใส่เสื้อก้อมสีดสนใส่โพผ้าเปียวและสวมงอบญวน

‘พลั้งซิมซามเข้าสู่ถิ่นฐานไทดำด้วยเช่นกัน และเกิดการปรับเปลี่ยนคล้อยตาม แม้ทุกอย่างในถิ่นไทดำจะดำเนินไปอย่างช้าๆ แต่ทุกวันนี้ ถิ่นฐานไทดำก็เดินทางห่างจากอดีตมากขึ้นทุกขณะ

สำหรับไทดำแล้ว การเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญที่สุดได้เริ่มขึ้นตั้งแต่มีการอพยพย้ายถิ่นฐานมายังดินแดนใหม่ในฐานะชนหมู่น้อย และลงหลักตั้งถิ่นฐานอยู่ท่ามกลางกระแสวัฒนธรรมหลักของคนไทย จากวิถีทางดำรงชีวิตและการตั้งบ้านสร้างเรือนแบบเดียวกับที่สิบสองจุไทเมื่อแรกเริ่ม และผลักดันซ่อนตัวอยู่ห่างจากชุมชนคนเจ้าของถิ่น ชุมชนไทดำถูกดึงให้เข้าใกล้และกลายเป็นเครือข่ายเดียวกับชุมชนหลัก ด้วยโครงสร้างพื้นฐานที่พัฒนาขึ้นในภูมิภาคอย่างถนนหนทาง ระบบสาธารณูปโภค และรวมถึงระบบชลประทานด้วย

ชาวไทดำหลายแห่งไม่ได้ทำน่าน้ำฝนอีกต่อไปแล้ว ด้วยสามารถทำนาได้ปีละ 2 ครั้ง โดยอาศัยน้ำจากระบบชลประทานของรัฐ คลองส่งน้ำคาคคองกริตกลายเป็นสิ่งคุ้นตาที่พุ่งแนวผ่าท้องทุ่งนาไทดำแทนที่ห้วยละหานและหนองบึง การลดบทบาทของแหล่งน้ำธรรมชาติอย่างรวดเร็ว ทำให้แหล่งน้ำที่เคยอยู่คู่ถิ่นฐานไทดำค่อยๆ ถูกกลืนเลือนและกลายสภาพ ดินเงิน แควลง จนถึงขั้นสูญหายไปเป็นที่สุด หนองเข้แห่งบ้านหนองเข้เปลี่ยนสภาพจากหนองน้ำใหญ่กลายเป็นบ่อน้ำเล็กๆ ลำห้วยท่าช้างสายเลือดหลักของบ้านห้วยท่าช้างสิ้นสภาพของธารน้ำแล้วโดยสิ้นเชิง

บ้านใดถิ่นใดที่มีถนนสายหลักผ่าแนวพาดผ่าน ชุมชนไทดำก็ไม่อาจคงความเป็นเอกเทศอยู่ได้ และก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ธุรกิจ และสภาพแวดล้อมกายภาพตามมา ชาวไทดำรุ่นลูกหลานแม้จะยังคงรักษาอัตลักษณ์ทางภาษาและวัฒนธรรมบางประการไว้ได้ แต่ก็เป็นการยากที่ไทดำรุ่นหลังจะยึดอาชีพทำนาตามเดิม บางครัวเรือนขยับขยายไปสู่การผลิตเชิงอุตสาหกรรม บางครัวเรือนหันมาค้าขาย หรือแม้แต่การทอดผ้าที่เคยมุ่งทำเพื่อใช้สอยในครัวเรือนก็กลายเป็นการผลิตเชิงการค้า บางแห่งถูกผนวกเข้าเป็นส่วนหนึ่งของสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ก็มี การเปลี่ยนแปลงเช่นนี้เกิดขึ้นต่อภาพลักษณ์ของชุมชนด้วย เพราะมีสิ่งปลูกสร้างเพื่อการค้า สิ่งปลูกสร้างเพื่อการผลิตเป็นของใหม่แทรกปนอยู่ นอกเหนือไปจากการมีถนนที่รกรากวัช-ไชว และเป็นเส้นทางนำพากระแสความเป็นเมืองหลังไหลเข้าสู่ถิ่นฐานไทดำ

การเปลี่ยนแปลงอันประจักษ์ได้ชัดในถิ่นฐานไทดำตามที่กล่าวมานี้ มีตัวอย่างให้เห็นได้ที่บ้านหนองปร่ง อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรีซึ่งมีถนนเพชรเกษมที่เชื่อมกรุงเทพมหานครกับภาคใต้ตัดผ่าน (รูป 11.3) ทำนองเดียวกับที่เกิดขึ้นที่บ้านสระยายโสม อำเภออุ้มทอง จังหวัดสุพรรณบุรี ภายหลังจากการมีถนนมาลัยแมนพาดผ่าน

การเปลี่ยนแปลงอย่างค่อยเป็นค่อยไปดำเนินอยู่ที่ถิ่นฐานไทดำในภาคพายัพของเวียดนาม ที่นั่นภาพบ้านเมืองของไทดำวันนี้แทบจะไม่มี ความแตกต่างไปจากเมื่อหลายสิบปีที่ผ่านมามากนัก ชุมชนไทดำยังคงซ่อนตัว

อย่างสงบ ณ หุบเขาภาคพายัพของเวียดนาม ภูมิทัศน์พื้นฐานยังคงมีธารน้ำ ผืนนา กลุ่มเรือน และทิวเขา เป็นสำคัญ ความเป็นดินแดนแห่งทะเลภูเขา ประกอบกับความเป็นภูมิภาคชายแดนของเวียดนาม ปกป้องถิ่นฐานไทดำไว้จากการรบกวนของโลกภายนอก สภาพการเปลี่ยนแปลงที่เห็นได้ชัดเจนที่สุดคือถนนที่ตัดพาดผ่านแนวเขา ที่กลายเป็นส่วนหนึ่งของภูมิทัศน์ในปัจจุบัน แต่กระนั้นก็ตาม ขนาดและทิศทางของถนนที่ตัดขึ้นก็ถูกกำหนดด้วยลักษณะทางกายภาพของสภาพแวดล้อม ทำให้ถนนสายหลักโค้งตัววัดลัดเลาะเกาะไปตามแนวเขาเช่นเดียวกับบ้านของไทดำ (รูป 11.4)

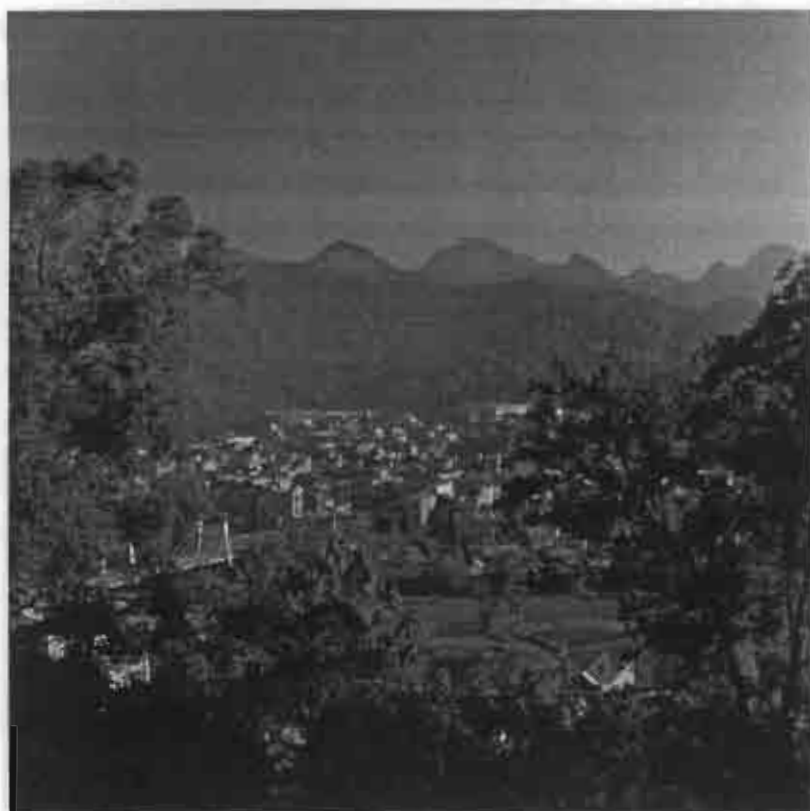

รูป 11.4 ถนนและชุมชนที่พัฒนาขึ้นภายหลังจากการตัดถนนใกล้กับบ้านแจกัน จังหวัดเดียนเบียน

จริงอยู่ที่ชาวไทดำเป็นผู้รักความสงบ แต่ก็ถูกดึงเข้าสู่สมรภูมิรบพุ่งแย้งชิงชัยอำนาจการปกครองอย่างมีอาชวลึกเลี้ยวได้ เมื่อสิบสองจุไทกลายเป็นดินแดนสำคัญในประวัติศาสตร์การปฏิวัติเวียดนาม การปฏิวัติสิงหา 2488 (August Revolution 1945) ลากโยงสิบสองจุไทผนวกเข้าเป็นดินแดนส่วนหนึ่งของเวียดนามภายใต้ระบบคอมมิวนิสต์ อันนับเป็นจุดเปลี่ยนครั้งสำคัญด้านการเมืองการปกครองของแว่นแคว้นไทที่นั่น การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นตามมาถูกกำหนดโดยรัฐบาลกลางเป็นหลัก

แม้บ้านเมืองไทดำหลายแห่งจะมีความเปลี่ยนแปลงไปบ้างแต่บางเมืองก็พัฒนาขึ้นเป็นชุมชนระดับอำเภอ เช่น เมืองควาย ปัจจุบันเป็นอำเภอต่วนย้าว (Tuàn Giáo) สังกัดจังหวัดเดียนเบียน (Điện Biên) เมืองวาด ปัจจุบันเป็นอำเภอเยียนเจา (Yên Châu) ขึ้นกับจังหวัดจินลา (Sơn La) ขณะที่จังหวัดเดียนเบียนและจินลา (รูป 11.5) คือเมืองแดงและเมืองลา ตามลำดับ การพัฒนาเช่นนี้หมายถึงการเปิดตัวของชุมชนเข้าเชื่อมกับโลกภายนอกอย่างเต็มที่มิใช่โลกจำเพาะของชาวไทดำอีกต่อไป

สำหรับชุมชนไทดำในไทย อย่างมากพัฒนาขึ้นเป็นระดับตำบลเท่านั้น ตัวอย่างเช่น ตำบลหนองปรัง ตำบลห้วยท่าช้าง เป็นต้น แต่นั่นก็มาก

รูป 11.5 เมืองลาหรือจังหวัดเงินลาในปัจจุบัน

พอที่จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่เด่นชัด ตามระบบการปกครองของไทย ชุมชนเหล่านี้จึงต้องมีอาคารสถานที่เพื่อใช้เป็นสำนักงานองค์การบริหารส่วนตำบล สถานีอนามัย หรือแม้กระทั่งการมีวัด โรงเรียน และอื่นๆ สิ่งปลูกสร้างสาธารณะต่างๆ คือสิ่งแปลกใหม่ที่ไม่เคยมีมาก่อนในบ้านไทดำดั้งเดิม และต้องการพื้นที่ครอบคลุมบริเวณกว้างขวาง ที่บ้านหนองปร่งนั้นเปลี่ยนพื้นที่ราว 11 ไร่ของป่าแควซึ่งถือเป็นสมบัติสาธารณะของชุมชนเป็นที่ปลูกสร้างศูนย์ราชการประจำตำบล เป็นการเปลี่ยนแปลงการใช้พื้นที่ของชุมชนอย่างพลิกฝ่ามือ และการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินของบ้านไทดำหลายแห่งกำลังดำเนินรอยทำนองเดียวกันนี้

11.3 การเปลี่ยนแปลงในบ้านไทดำ

ทุกวันนี้บ้านไทดำมีฐานะเป็นชุมชนระดับหมู่บ้านหรือระดับตำบล ตามลักษณะการปกครองของไทย และได้รับการพัฒนาก้าวหน้าไปอย่างทัดเทียมกับชุมชนอื่นๆ ทั่วไปในอาณาจักรไทย ยิ่งผลให้บ้านไทดำมีการเปลี่ยนแปลงคล้อยตามอิทธิพลของกระแสวัฒนธรรมคนหมู่มากโดยปริยาย

การเปลี่ยนแปลงที่เห็นได้เป็นลำดับแรกในบ้านไทดำทั่วไป คือการที่ถนนสายหลักของชุมชนปรับเปลี่ยนจากดินอัดแน่นเป็นคอนกรีตหรือแอสฟัลต์

ซึ่งเรียกกันอย่างสามัญว่าถนนลาดยาง การเปลี่ยนแปลงพื้นผิวถนนที่ดูเสมือนเรื่องน้อยนิดนี้ กลับเป็นปัจจัยนำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลงอย่างมากมาย พื้นผิวถนนอย่างใหม่ทำให้ข้อจำกัดด้านความไม่สะดวกและการใช้งานได้ดีเฉพาะบางฤดูกาลหมดไป ดั่งบ้านไทดำเชื่อมกับโลกภายนอกได้ตลอดเวลาทุกฤดูกาลไม่มีข้อยกเว้น

บ้านไทดำที่เคยมีจำเพาะเรือนอันเป็นที่อยู่อาศัยและสิ่งปลูกสร้างเสริมการดำรงชีวิตแบบพึ่งพาตนเอง เดียวนี้มีสิ่งปลูกสร้างเพื่อการค้าเกิดขึ้น เช่น ร้านขายกล้วยเตี๋ย ร้านขายของชำ ร้านซ่อมจักรยาน ร้านซักรีด เป็นต้น สิ่งปลูกสร้างใหม่ๆ ที่เกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรมนี้ นำพาให้สังคมไทดำละจากการพึ่งพาตนเองเข้าสู่สังคมบริโภคนิยมที่ละน้อยเรื่อยมาเมื่อบ้านไทดำเชื่อมต่อเข้ากับโลกภายนอก การเข้าถึงที่เป็นไปได้โดยสะดวกจากคนต่างถิ่น ส่งผลให้ที่อยู่อาศัยที่อยู่ใกล้ถนนสายหลักหรืออยู่บริเวณปากทางเข้าชุมชนอันเป็นด่านแรกจำต้องปิดกันมากขึ้น รั้วรอบที่เคยมียาวลาลงด้วยวัสดุพื้นบ้านหมายเพื่อแสดงแนวเขตของที่ดิน ถูกเปลี่ยนเป็นอิฐก่อฉาบปูน คอนกรีตบล็อก หรือวัสดุสมัยใหม่อย่างอื่นด้วยความสูงเทียมหัวคน ที่มีคุณสมบัติมั่นคงแข็งแรงและปิดกันสายตาจากคนภายนอก รวมทั้งจากคนภายในด้วยในเวลาเดียวกัน

อิทธิพลของกระแสวัฒนธรรมไทยที่ไหลบ่าเข้าสู่สังคมไทดำ รวมถึงด้านศาสนาด้วย ทุกวันนี้ ไทดำหันมานับถือพุทธกันเป็นส่วนใหญ่ และไทดำก็เป็นพุทธมามกะที่ดัดด้วย เป็นผลให้ชุมชนไทดำที่มีขนาดค่อนข้างใหญ่สร้างวัดประจำชุมชนขึ้นเป็นการเฉพาะ ดังมีตัวอย่างให้เห็น เช่น วัดหนองปรัง วัดบ้านแม่ประจันต์ เป็นอาทิ สำหรับชุมชนขนาดเล็กก็ไปใช้วัดร่วมกับชุมชนอื่น วัดประจำชุมชนไทดำนั้นอยู่นอกบริเวณหมู่บ้าน มิได้เป็นศูนย์กลางของชุมชนในเชิงพื้นที่ โดยมีกลุ่มเรือนรายรอบเหมือนเช่นชุมชนของคนไทย เพราะวัดของชุมชนไทดำเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นภายหลังการตั้งถิ่นฐาน จึงมีความเป็นศูนย์กลางในเชิงจิตใจเป็นสำคัญ

นอกเหนือจากวัด ซึ่งไม่เคยมีในบ้านไทดำแบบฉบับดั้งเดิมแล้ว สำหรับชุมชนขนาดใหญ่ยังอาจมีโรงเรียนรวมถึงอาคารบริหารราชการเพิ่มขึ้น อีกบ้านไทดำที่เคยเป็นที่อยู่อาศัยอันงามสงบและซ่อนตัวอยู่กลางทุ่งเกษตรกรรม หากอยู่ไม่ห่างจากทางคมนาคมสายหลัก และมีศักยภาพในการพัฒนาสูง ก็เปลี่ยนเป็นชุมชนอันเป็นศูนย์กลางได้ จึงไม่เพียงเป็นที่อยู่อาศัยเท่านั้นแต่ยังเป็นที่ศึกษาเล่าเรียน ที่ติดต่อราชการ ที่ซื้อสินค้าที่ส่งมาจากเมือง และที่ขายสินค้าของชุมชนแก่คนภายนอก ทั้งหมดนี้ เหนียวนาให้ชุมชนไทดำเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางเดียวกับชุมชนของคนไทย

ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงอย่างไม่หยุดนิ่ง บ้านของไทดำโดยรวมก็ยังดำรงความเป็นชุมชนของคนเฉพาะกลุ่มวัฒนธรรมไว้ได้ นั่นทำให้บ้านไทดำหลายแห่งสร้างศูนย์วัฒนธรรมประจำชุมชนขึ้นเพื่ออวดวัฒนธรรมดั้งเดิม

ที่ไม่เหมือนใครต่อสายตาผู้คนทั่วไป ที่ศูนย์ประเพณีพวกเขานิยมจำลองเรือนทรงกระดองเต้าขนาดเท่าจริงมาตั้งแสดงไว้เป็นสัญลักษณ์ (รูป 11.6) ทั้งยังจัดให้มีการแสดงประเพณี พิธีกรรม การละเล่น ตามแบบฉบับไทดำตามวาระเป็นทั้งการเผยแพร่วัฒนธรรมของตนเองออกไป ทั้งยังเป็นการดึงดูดความสนใจผู้คนให้เข้าเยี่ยมชมในเวลาเดียวกัน

รูป 11.6 เรือนทรงกระดองเต้าจำลองขนาดเท่าจริง ที่พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติอุทอง จังหวัดสุพรรณบุรี

ในโลกแห่งการเปลี่ยนแปลงนี้ ไทดำยอมเปิดบ้านต่อคนต่างถิ่น บ้านบางแห่งต้อนรับคนนอกให้เข้ามาสัมผัสชีวิตความเป็นอยู่ที่มีความเฉพาะตนของไทดำ ด้วยการสร้างเรือนแรม (homestay) ไว้รองรับอาคันตุกะ นับเป็นการเปิดบ้านต่อผู้คนภายนอกอย่างไม่เคยมีมาก่อน

การเปลี่ยนแปลงในอัตราที่น้อยกว่าเกิดขึ้นที่บ้านไทดำในดินแดนพหุวัฒนธรรมเวียดนาม จริงอยู่ที่ชุมชนไทดำที่นั่นมีความรุ่งเรืองเป็นเวียงเป็นเมือง เมื่อครั้งเป็นแคว้นสืบลองจู่ไท ทำให้ทุกวันนี้หลายเมืองพัฒนาขึ้นเป็นชุมชนระดับอำเภอ และบางเมืองเป็นระดับจังหวัดของประเทศเวียดนาม มีความคึกคัก มีความเจริญ มีความเป็นศูนย์กลาง มีคนเวียดนามหลั่งไหลเข้ามาประกอบธุรกิจตามความถนัดของตน เทียบได้กับชุมชนระดับอำเภอและจังหวัดของไทย แต่หากพิจารณาในระดับบ้านที่ยังดำรงความเป็นชุมชนอยู่อาศัยของชาวไทดำ ที่กระจายอยู่ตามทุ่งราบหุบเขาแล้ว ปรากฏว่าร่องรอยความเป็นบ้านดั้งเดิมยังคงอยู่อย่างชัดเจน

เช่นเดียวกับบ้านไทดำในไทย ที่มีถนนเป็นสายใยเชื่อมโยงชุมชนไทดำเข้ากับโลกภายนอก บ้านไทดำที่มีถนนตัดผ่านเริ่มมีอาคารเพื่อการค้าอันแปลกไปจากเรือนผุดขึ้นริมทาง สนองการพัฒนาขึ้นเป็นชุมชนที่นำผู้คนจากภายนอกผ่านไปมา รวมทั้งมีการเปลี่ยนแปลงในเรือน เมื่อชาวไทดำรุ่นใหม่เริ่มหันมาปลูกเรือนติดดินแบบที่อยู่อาศัยของชาวเวียดนามที่แพร่อิทธิพลพร้อมกับการมาถึงของถนน

สำหรับบ้านที่เกาะตัวอยู่บริเวณเชิงลาดภูเขา และมีทุ่งนาฉักระยะห่างจากถนนสายหลัก แม้จะมีถนนตัดตรงผ่าทุ่งนาเข้าสู่ชุมชน ก็มักไม่สร้างผลกระทบมากมายนัก เพราะเป็นถนนที่ใช้กันเฉพาะในหมู่ชาวไทดำที่อาศัยอยู่ในชุมชนหนึ่งๆ เท่านั้น นอกจากจะทำให้ไทดำติดต่อกับโลกภายนอกได้สะดวกขึ้น อย่างไรก็ตาม การออกไปติดต่อกับภายนอกได้ย่อมหมายถึงการแพร่เข้ามาของอิทธิพลจากภายนอกด้วย อันจะนำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลงในอนาคต

ภายในบ้านไทดำโดยภาพรวมมีการพัฒนาด้านสุขอนามัยขึ้นมาในระดับหนึ่ง ในบริเวณที่อยู่อาศัยของเขาเริ่มมีห้องซั้ (ห้องส้วม) อย่างเป็นทางการให้เห็นได้ประปราย ขณะที่ในระดับเรือนนั้น การแยกกระเบเตาไฟภายในเรือนออกมาปลูกเป็นครัวไฟทางด้านชานเป็นปรากฏการณ์ที่พบได้ทั่วไป

การเปลี่ยนแปลงที่ชัดเจนในบ้านไทดำทั่วไปเห็นได้ที่บริเวณลานกลางบ้าน อันเป็นพื้นที่สาธารณะของชุมชน แม้ลานดินยังคงสภาพเป็นลานโล่งอยู่ดังเดิม แต่เลื้อบ้านที่เคยมีอยู่กลับหายไปอย่างถาวร บ้านไทดำน้อยแห่งที่ยังมีเลื้อบ้านตั้งอยู่ยืนยันยืนยันความเป็นศูนย์รวมศรัทธาของผู้คนมาแต่อดีต เลื้อบ้านหายไปแต่ก็มีสิ่งใหม่มาแทนที่ นั่นคือ เรือนวัฒนธรรม (Nhà Văn Hoá) (รูป 11.7) เรือนวัฒนธรรมของไทดำในเวียดนามไม่ทำเป็นเรือนทรงกระดองเต่า หากแต่นิยมสร้างเป็นเรือนเสาสูง ใช้ไม้จริง หลังคาทรงตุงลาดแบบเดียวกับเรือนในปัจจุบัน เพื่อให้เป็นที่ประชุมชน พร้อมกันนี้ ลานดินก็ถูกปรับเป็นลานคอนกรีตและกลายเป็นลานแสดงวัฒนธรรม เป็นนัยแสดงการเปิดรับอาคันตุกะจากต่างถิ่น

การมีอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมอันโดดเด่น ทำให้บ้านไทดำบางแห่งที่เข้าถึงได้ง่ายจากเส้นทางคมนาคมสายหลักถูกพัฒนาเป็นบ้านวัฒนธรรม (Bản Văn Hoá) เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เข้าเยี่ยมชม หรือหมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมนั่นเอง

รูป 11.7 เรือนวัฒนธรรมที่บ้านแดน จังหวัดเดียนเบียน

11.4 การเปลี่ยนแปลงในเรือนไทดำ

แม้วงล้อการพัฒนาของสังคมไทดำจะหมุนไปไม่เร็วเท่าสังคมอันเป็นวัฒนธรรมกระแสหลัก แต่การเปลี่ยนแปลงที่ปรากฏในเรือนไทดำก็ประจักษ์ได้ชัด โดยมีการพัฒนามาตรฐานความเป็นอยู่ให้ก้าวพ้นจากความเป็นชุมชนบุพกาลผลักดันอยู่เบื้องหลัง และการพัฒนาไปสู่ความนิยมกระแสทันสมัยดึงดูดอยู่เบื้องหน้า

มิใช่เรื่องแปลกอันใด ที่เรือนเสาสูงหลังคาทรงกระดองเต้าตามแบบฉบับการปลูกสร้างอย่างไทดำโดยแท้และดั้งเดิมจะเหลืออยู่ในประเทศไทยเป็นหลังสุดท้าย เพราะไทดำทั้งหลายผละหนีจากการปลูกเรือนไม้ไผ่มุงคาที่ดูเป็นที่อยู่อาศัยชั่วคราว มาปลูกด้วยวัสดุสมัยใหม่ที่ดูมั่นคงถาวรกันถ้วนหน้า สถานการณ์ที่เรือนหลังคาทรงกระดองเต้าค่อยๆ ปิดฉากลงเรื่อยมากำลังเป็นไปในสิบสองจุไทเช่นกัน ทุกวันนี้เรือนมุงคาทรงกระดองเต้ากลายเป็นของหายาก เพราะถูกแทนที่ด้วยเรือนไม้จริง หลังคามุงกระเบื้อง ตามลักษณะเรือนตบลาดที่ผุดขึ้นแทนที่เรือนแบบแผนดั้งเดิมตลอดมา

พร้อมกันนี้ เรือนยาวในถิ่นฐานไทดำที่เคยปรากฏเป็นสามัญที่สิบสองจุไท พลอยลดจำนวนลงจนแทบไม่เหลืออยู่ ตามลักษณะของสังคมปัจจุบันที่คนนิยมแยกครัวออกมาปลูกเรือนใหม่สำหรับครอบครัวขนาดเล็ก การเปลี่ยนแปลงของสังคมที่นั่น ยังนำพาให้จารีตในการแบ่งแยกการใช้พื้นที่ใช้สอยบนเรือนตามเพศชายหญิงคลายลง ทุกวันนี้แม้เรือนจำนวนมากยังคงมีบันได 2 แห่งเป็นประจักษ์พยานการแบ่งแยกเพศในการใช้สอย แต่ในการใช้สอยจริงใครจะขึ้นบันไดไหนก็ได้ ไม่มีข้อจำกัดเคร่งครัดเช่นในอดีต

วัสดุปลูกสร้างใหม่ๆ ที่เกิดขึ้นทดแทนวัสดุธรรมชาติที่ร่อยหรอลงไปให้คุณสมบัติที่ทนทานได้นานกว่าเดิม และทำให้รูปลักษณ์เรือนดูทันสมัย เป็นแรงจูงใจให้ไทดำปรับเปลี่ยนแบบแผนการปลูกสร้างเรือนไปจากเดิม เรือนตึกทาสีประติษฐ์ หลังคามุงกระเบื้อง บานหน้าต่างกรุกระจกใส ค่อยๆ ผุดแซมเรือนไม้มุงคา (รูป 11.8 11.9 และ 11.10) โดยเฉพาะบ้านไทดำที่อยู่ใกล้ศูนย์กลางความเจริญ มีเรือนแบบใหม่ผุดให้เห็นได้หนาตา สภาพการณ์เช่นนี้กำลังเกิดขึ้นในดินแดนสิบสองจุไท ขณะที่ในไทยนั้นเห็นการเปลี่ยนแปลงเช่นนี้ได้ชัดเจนในบ้านไทดำทั่วไป

เป็นที่น่าสังเกตว่า แม้แบบของการเปลี่ยนแปลง คือแบบแผนการปลูกสร้างอย่างผู้คนในวัฒนธรรมกระแสหลัก การที่ไทดำในไทยพัฒนารูปลักษณ์เรือนมาโดยลำดับ โดยปรับจากเรือนทรงลาว มาเป็นเรือนทรงไทย และเรือนทรงฝรั่งนั้น เป็นการเปลี่ยนแปลงที่เดินรอยตามบ้านเรือนของคนไทย ทุกวันนี้ เรือนของไทดำแสดงแนวโน้มหันมานิยมปลูกเป็นเรือนตึกติดดิน หลังคามุงกระเบื้องสีสด (รูป 11.11) ตามแบบที่คนเมืองนิยมกัน รากเหง้าของผู้คนในวัฒนธรรมนี้ ที่จำเป็นต้องปลูกเรือนเสาสูงเป็นที่อยู่อาศัยอันอบอุ่น ค่อยๆ ถูก

รูป 11.8 เรือนยาว 7 ห้องที่บ้านโหมลาเมื่อ พ.ศ.2538 ยังเป็นเรือนมุงคาอยู่

รูป 11.9 เรือนยาว 7 ห้อง ที่บ้านโหมลา ใน พ.ศ.2547 เปลี่ยนเป็นเรือนมุงกระเบื้องแล้ว

รูป 11.10 เรือนโตดำที่ปรับเปลี่ยนมาใช้วัสดุสมัยใหม่
ที่บ้านก้อมี จังหวัดเดียนเบียน

เลื่อนลิ้มทิ้งไว้ข้างหลัง ทำนองเดียวกับที่ชาวไทดำรุ่นใหม่ไม่น้อยอ่านเขียนภาษาไทยได้ โดยที่ไม่สามารถอ่านเขียนภาษาไทยดำได้แล้ว

โลกของชาวไทดำส่วนหนึ่งหมุนคล้อยตามกระแสการเปลี่ยนแปลงของชนหมู่มาก ในทางกลับกันชาวไทดำที่พัฒนาตนจนห่างไกลจากรากเหง้าเดิมอีกส่วนหนึ่งกลับโหยหาอดีตที่เลือนหายไป บางรายลงทุนลงแรงค้นหาและรื้อฟื้นเรือนหลังคาทรงกระดองเต่าขึ้นมาปลูกสร้างใหม่อีกวาระเพื่อเป็นที่อยู่อาศัยในโลกปัจจุบัน ดังเช่นเรือนของชาวไทดำที่บ้านดอนมะนาว จังหวัดสุพรรณบุรี (รูป 11.12) อย่างน้อยก็ทำให้วัฒนธรรมการปลูกสร้างดั้งเดิมถูกปลูกชีวิตให้กลับคืนมาอีกครั้งอย่างเป็นรูปธรรม

สำหรับในเวียดนามนั้นหลังคาโค้งมนแบบกระดองเต่าถูกแทนที่ด้วยหลังคาทรงสี่เหลี่ยมตามเงื่อนไขการมุงด้วยวัสดุใหม่ เข้าลักษณะเดียวกับหลังคาทรงมณิลดา ด้วยลักษณะผืนหลังคากระดองทั้งสี่ด้านเอียงขึ้นไปบรรจบกันที่ศูนย์กลาง โดยมีจั่วเล็กๆ เปิดอยู่ที่ด้านบน ความจริงแล้ว ลักษณะหลังคาแบบที่พ้องกับหลังคาเรือนไทชาวเช่นนี้ มีความเหมือนกับรูปทรงหลังคาเรือนของชาวเวียดนามด้วย การเปลี่ยนแปลงที่ส่วนบนของเรือนนี้มีได้ประจักษ์เห็นเฉพาะรูปลักษณะภายนอกเท่านั้น โครงสร้างภายในก็มีระบบที่ประกอบด้วยช่อหลัก ช่อรอง และตุ๊กตา โดยไม่มีใบดั่ง แสดงอิทธิพลของโครงสร้างไม้แบบเวียดนามที่แพร่เข้ามาผสมผสานกับการปลูกสร้างของไทดำอย่างมีนัยสำคัญ

รูป 11.11 เรือนติดดินหลังคามุงกระเบื้องสี่สัดของไทดำรุ่นปัจจุบัน ปลูกอยู่ใกล้ๆ เรือนเดิมที่บ้านห้วยท่าช้าง

รูป 11.12 เรือนทรงกระดองเต่าของชาวไทดำบ้านดอนมะนาว ปลูกเป็นที่อยู่อาศัย

ภาพการเปลี่ยนแปลงที่หลังคาคลุมเรือนของไทดำ อาจเทียบได้กับการปรับเปลี่ยนที่คลุมหัวของหญิงไทดำ เธอทั้งหลายยังคงแต่งกายด้วยชุดประจำชุมชนเป็นอาจีน (ขณะที่ชายเปลี่ยนไปแต่งตัวแบบชาวเวียดนามกันหมดแล้ว) คือถุงจีน ใส่เสื้อกั๊ก โปกผ้าเปี้ยว แต่ที่เหนือผ้าเปี้ยว พวกเธอนิยมที่จะสวมงอบญวน (nón) ทับไว้อีกหนึ่งชั้น

ทุกวันนี้ เริ่มมีเรือนของชาวไทดำปลูกเป็นเรือนตึกติดดิน (รูป 11.13) กันประปราย โดยมีแบบอย่างเรือนของชาวเวียดนามอันเป็นลักษณะที่อยู่อาศัยของผู้คนในวัฒนธรรมกบเป็นต้นแบบให้ชาวไทดำเดินรอยตาม แม้แต่เรือนหลังความตาย เรือนแหว่ ในปัจจุบันก็มีการปลูกสร้างเป็นเรือนติดดินให้เห็นบ้างแล้ว (รูป 11.14)

ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงเป็นอย่างอื่น จนไม่มีไทดำครอบครัใดในไทยปลูกเรือนทรงกระดองเต่าเป็นที่อยู่อาศัยอีกต่อไป แต่เรือนแบบดังกล่าวกลับได้รับความสนใจในวงกว้าง ในความโดดเด่นเป็นพิเศษไม่มีใคร และกลายเป็นสัญลักษณ์อ้างอิงถึงความเป็นไทดำ นำพาให้มีการจำลองเรือนเยี่ยงนี้ขนาดเท่าจริงด้วยวัสดุปลูกสร้างและรูปลักษณะเหมือนเมื่อครั้งอดีต ตั้งแสดงไว้ตามแหล่งอันเป็นศูนย์กลางของบ้านไทดำ เช่น ศูนย์วัฒนธรรม วัด โรงเรียน เป็นต้น เพื่อดึงดูดให้ผู้สนใจเข้าชมสัมผัสที่อยู่อาศัยตามแบบแผนวัฒนธรรมไทดำ ซึ่งหาดูไม่ได้ในเรือนที่ใช้อยู่อาศัยจริงอีกแล้ว

รูป 11.13 เรือนติดดินของชาวไทดำในเวียดนาม ที่บ้านส้ม

รูป 11.14 เรือนแหว่ ที่อยู่หลังความตาย มีการปลูกเป็นเรือนติดดินกันแล้วในปัจจุบัน

ขณะที่บ้านไทดำในเวียดนามก็นิยมสร้างเรือนวัฒนธรรม ไว้บริเวณศูนย์กลางหมู่บ้าน แต่กลับให้รูปแบบเรือนเสาสูง ปลูกสร้างด้วยไม้จริงหลังคามุงกระเบื้องดินเผา แบบเดียวกับเรือนอันเป็นที่อยู่ของเขาที่แพร่หลายอยู่ทุกวันนี้ มิได้ใช้รูปแบบเรือนไม้มุงคาทรงกระดองเต่าตามแบบแผนดั้งเดิม อย่างไรก็ตาม เรือนตามแบบปัจจุบันสมัยของไทดำมีอัตลักษณ์โดดเด่นเป็นสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมการปลูกสร้างพื้นถิ่นของภูมิภาคพายัพแห่งเวียดนาม นั่นทำให้โรงแรมทันสมัยในเมืองของย่านนี้ที่เน้นการต้อนรับอาคันตุกะจากต่างเมืองหรือชาวต่างชาตินิยมปลูกเรือนไม้เสาสูงเช่นนี้ไว้เคียงคู่อาคารสมัยใหม่ของโรงแรม (รูป 11.15) เพื่อให้คนต่างถิ่นได้สัมผัสและชื่นชมกับสิ่งปลูกสร้างตามแบบวัฒนธรรมพื้นถิ่นของที่นี่

รูป 11.15 โรงแรมแห่งหนึ่งในจังหวัดเดียนเบียนฟูเรือนเสาสูง
หลังคามุงกระเบื้องไผ่ด้วย

อิทธิพลของวัฒนธรรมกระแสหลักที่ไหลเข้าระคนกับความเป็นไทดำดั้งเดิม เปลี่ยนให้ไทดำสายพันธุ์ใหม่กลายเป็นบุคคลที่มีทิวทัศน์อยู่ในตัวตน จุดเปลี่ยนสำคัญที่มีต่อโลกทัศน์ของชาวไทดำในไทยน่าจะเป็นการรับเอาพุทธศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจอย่างใหม่ แทนการนับถือผีที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจอย่างเดิม ทำให้มีคำถามที่ยังไม่มีคำตอบในวันนี้ว่าชาวไทดำในเวียดนามจะเปลี่ยนจากการยึดมั่นในการนับถือผีของเขาไปเป็นอย่างอื่นตามชาวเวียดนามหรือไม่

การยังคงยึดมั่นในการนับถือผีของไทดำในเวียดนามเป็นสัญญาณแสดงการเปลี่ยนแปลงที่ดำเนินไปช้ากว่าสังคมไทดำในไทย สิ่งที่ย้ำยืนยันข้อสรุปนี้ได้เป็นอย่างดี คือ ลักษณะทางกายภาพของถิ่นฐาน บ้าน และเรือน ที่มีความเก่าแก่ตามแบบแผนดั้งเดิมปรากฏอยู่ทั่วไป โดยมีอัตราการเปลี่ยนแปลงที่ช้ากว่าทำหน้าที่รักษาไว้ ขณะที่สภาพแวดล้อมที่อยู่อาศัยของชาวไทดำในไทยเปลี่ยนแปลงไปมากแล้ว

มีความจริงข้อหนึ่งเกี่ยวกับความแตกต่างด้านชัยภูมิที่ตั้งหลักแหล่งของไทดำทั้งสองกลุ่ม คือหลักแหล่งของไทดำในไทยแถบภูมิภาคตะวันตกนั้นอยู่ไม่ห่างจากเมืองหลวงอันเป็นเมืองศูนย์กลางนัก ตามนโยบายแต่ครั้งอดีตในการกำหนดการกระจายผู้คนที่กวาดต้อนมาได้ ให้อยู่กันในห้องถิ่นที่ไม่ไกลเมืองหลวง เพื่อสะดวกในการกำกับควบคุม หากแต่หลักแหล่งของไทดำในเวียดนามนั้น คือแผ่นดินแม่ที่พวกเขาก่อตั้งกันขึ้นมา มีระยะทางห่างไกลจากเมืองหลวงของเวียดนามมาก ดังที่เมืองแดง เมืองศูนย์กลางของไทดำที่นั่น ถูกชาวเวียดนามเรียกว่า Điện Biên Phủ (เดียนเบียนฟู) อันหมายถึงอำเภอชายแดนอันห่างไกล ความห่างไกลเมื่อประกอบกับภูมิลักษณะหุบเขาของหลักแหล่ง เป็นปราการป้องกันโลกของชาวไทดำไว้จากการกล้ำกลายของโลกภายนอก

ทุกวันนี้การเชื่อมโลกของชาวไทดำเข้ากับศูนย์กลางความเจริญ ดำเนินไปอย่างเร่งรัดและแข็งขัน ภายใต้แนวทางที่เรียกว่าการพัฒนา ไทดำจึง ยืนอยู่บนทางสองแพร่งว่าจะดำรงความเป็นตนเองอยู่บนความหลากหลายทาง วัฒนธรรม หรือกระโจนเข้าสู่กระแสธารวัฒนธรรมภายใต้ระบอบรวมของโลก

ตอนที่ 5 ปัจจัยลบ

บทที่ 12

บทสรุป

12.1 บทนำ

12.1.1 ความเป็นมา

ไทดำคือคนไทหมู่หนึ่งผู้ซึ่งตั้งถิ่นฐานอยู่ร่วมกับคนไทหมู่อื่นอีกหลายเหล้ามานมนานจนสร้างบ้านแปงเมืองเป็นแคว้นแคว้นสิบสองจุไท ขึ้นท่ามกลางดินแดนแห่งขุนเขา ที่แผ่อาณาบริเวณอยู่ทางภาคพายัพของเวียดนาม ต่อเนื่องกับทางเหนือของลาว และคลุมเลยไปถึงทางตอนใต้ของจีน เหล่าพวกเขานิยมชมชอบการแต่งกายด้วยเสื้อผ้าสีครามเข้มหรือดำ อันเป็นที่มาของชื่อ “ไทดำ” ครั้งหนึ่งสิบสองจุไทเคยเป็นดินแดนปลายพระราชาณาเขตของไทย เป็นเหตุให้ชาวไทดำส่วนหนึ่งถูกกวาดต้อนมายังเมืองศูนย์กลาง จากภัยสงครามปราบปรามความไม่สงบที่ปะทุขึ้นอยู่ในแคว้นแห่งนี้เสมอๆ และถูกกำหนดให้ไปตั้งถิ่นฐานอยู่ ณ เมืองเพชรบุรี สืบทอดวิถีทางไทดำต่อมาอย่างไม่ขาดสาย ทุกวันนี้จึงมีไทดำตั้งหลักแหล่งอยู่ทั้งในแผ่นดินแม่ทางภาคพายัพของเวียดนาม และในไทยโดยเฉพาะที่ภูมิภาคตะวันตกนั้นมีชนหมู่นี้กระจายตัวกันอยู่หนาแน่น

ชาวไทดำถือเป็นผู้มีรากเหง้าทางกระแสนวัฒนธรรมร่วมกับคนไทย หากแต่ไทดำมีข้อเด่นในฐานะผู้ธำรงรักษาวัฒนธรรมดั้งเดิมไว้ได้เหนียวแน่น โดยเฉพาะวัฒนธรรมการปลูกสร้างที่ยังคงความเป็นแบบท้องถิ่นแท้ไว้ได้ แสดงให้เห็นความเป็นสถาปัตยกรรมสิ่งแวดล้อมที่หลอมรวมเอาวิถีชีวิตของผู้คนและระบบนิเวศของถิ่นฐานเข้าไว้ เป็นความสนใจใคร่รู้ของงานวิจัยนี้

12.1.2 วัตถุประสงค์

คำถามแรกที่ผุดขึ้นในมโนคติ คือ เรือนอันเป็นสิ่งปลูกสร้างเพื่ออยู่อาศัยของชาวไทดำนั้นเป็นอย่างไร เรือนไทดำในไทยกับในเวียดนามมีความเหมือนหรือต่างกันอย่างไร เพื่อให้การแสวงหาคำตอบครอบคลุมทั้งด้านวิถีชีวิตของผู้คนและสภาพแวดล้อมของถิ่นฐาน อันร่วมก่อให้เกิดความเป็นสถาปัตยกรรมสิ่งแวดล้อม จึงขยายสาระหลักของการวิจัยให้ครอบคลุมเนื้อหา 4 ประเด็น ได้แก่ โลกทัศน์ของผู้คน หลักแหล่งถิ่นฐาน การตั้งบ้าน และการสร้างเรือน ซึ่งรวมเรียกว่าสภาพแวดล้อมที่อยู่อาศัย และท้ายที่สุดก็จะนำสภาพแวดล้อมที่อยู่อาศัยของชาวไทดำในไทยกับเวียดนามมาศึกษาเชิงเปรียบเทียบ เพื่อให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างกัน

12.1.3 วิธีการวิจัย

การแสวงหาความรู้เกี่ยวกับสิ่งปลูกสร้างของไทดำนี้ เน้นการวิจัยเชิงสำรวจ ด้วยการเก็บข้อมูลปฐมภูมิจากภาคสนามในถิ่นไทดำภาคตะวันตกของไทยและภาคพายัพของเวียดนามเป็นสำคัญ พร้อมทั้งมีการศึกษาข้อมูล

หัตถิยภูมิจากภาคเอกสารประกอบ มุ่งศึกษาสิ่งปลูกสร้างในขอบข่ายของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น แต่ก็ครอบคลุมสิ่งปลูกสร้างอย่างใหม่บ้าง เพื่อให้เห็นทิศทางการเปลี่ยนแปลง โดยมีแหล่งพื้นที่ศึกษา คือ ในภาคตะวันตกของไทย มีศูนย์กลางพื้นที่ศึกษาอยู่ที่จังหวัดเพชรบุรี อันเป็นถิ่นฐานแรกของไทดำในไทย สำหรับในภาคพายัพของเวียดนาม มีศูนย์กลางพื้นที่ศึกษาอยู่ที่จังหวัดเดียนเบียนหรือเมืองแกงของไทดำ อันเป็นเมืองศูนย์กลางของแคว้นแคว้นสิบสองจุไท เท่ากับว่าศูนย์กลางแหล่งพื้นที่ศึกษาในไทยนั้นได้เลือกเอา "บ้านเก่า" ของไทดำ และ "บ้านเกิด" สำหรับศูนย์กลางแหล่งพื้นที่ศึกษาในเวียดนาม

12.1.4 กรอบแนวคิด

สิ่งปลูกสร้างอันเป็นประเด็นหลักของงานวิจัยนี้ ก่อรูปก่อร่างขึ้นจากน้ำมือของชาวไทดำ มิใช่สถาปัตยกรรมที่รังสรรค์โดยฝีมือการออกแบบของสถาปนิกใด แนวทางการวิจัยจึงหลีกเลี่ยงการนำกรอบทฤษฎีการออกแบบไปเป็นบรรทัดฐานในการศึกษาวิเคราะห์ผลงานของช่างนิรนามนี้ หากแต่เป็นการไปเก็บรวบรวมความรู้จากท้องถิ่น ทั้งนี้ โดยอิงกรอบแนวคิดเกี่ยวกับสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นและนิเวศวัฒนธรรม เพื่อเป็นแนวทางในการอธิบายปรากฏการณ์ทางวัฒนธรรมการปลูกสร้างของเขา

12.2 สภาพแวดล้อมที่อยู่อาศัยของชาวไทดำในไทย

12.2.1 โลกทัศน์ไทดำในไทย

ชาวไทดำในไทยเป็นที่รู้จักกันทั่วไปในนาม "ลาวโซ่ง" มากกว่าชนหมู่น้อยกลุ่มนี้มีภาษาและหนังสือเป็นของตนเอง แสดงให้เห็นความเป็นชุมชนที่มีอารยธรรมมาเก่าแก่ ชื่อ "ไทดำ" เป็นนามที่พวกเขาเรียกตัวเองตามความนิยมแต่งกายด้วยเสื้อผ้าสีครามเข้มหรือดำรากเหง้าของไทดำอยู่ในสังคมเกษตรกรรมทำนาแจกเช่นคนไทยเรา วิถีชีวิตของเขาผูกพันอยู่กับการทำนาค้ำหรือนาลุ่มนั่นเอง

สังคมไทดำดั้งเดิมเป็นสังคมชนชั้น ประกอบด้วย "เพี้ย" หรือ "ผู้ท้าว" เป็นชนชั้นปกครอง และ "ไพร่" หรือ "ผู้น้อย" เป็นสามัญชน โดยมี "หมอ" ทำหน้าที่เป็นผู้ประกอบพิธีกรรม แม้ระบบชนชั้นในสังคมไทดำจะหมดไปอย่างเป็นทางการนานมาแล้ว แต่ร่องรอยความต่ำสูงยังดำรงอยู่ต่อมา เป็นต้นว่าผู้ที่สืบเชื้อสายมาจากตระกูลผู้ท้าว "ลอคำ" ยังได้รับการยอมรับนับถือจากสังคมต้องทำพิธีบาคตงทุกรอบ 5 วันต่อครั้ง ขณะที่ชนชั้นผู้น้อยทำพิธีนี้ทุก 10 วันต่อครั้ง ลักษณะเฉพาะของสังคมไทดำอีกประการหนึ่ง คือความเป็นสังคมเครือญาติอันแน่นแฟ้น ให้ความสำคัญกับการสืบเชื้อสายทางฝ่ายพ่อ และถือลำดับอาวุโสเป็นสิ่งสำคัญ

ศาสนาของไทยคือการนับถือผี โดยมี "ແດງ" เป็นผีฟ้าที่อยู่เหนือผี ไตทั้งปวง ความเชื่อในสิ่งเหนือธรรมชาติเช่นนี้ ส่วนหนึ่งมีพื้นฐานจากการ คำนวณบุคคลที่มาก่อนหรือระบบอาวุโสนั่นเอง อาทิ แดงเป็นผู้ให้กำเนิดชนชั้น ปกครอง ฝีมือเป็นผู้สร้างบ้าน ฝีมือหรือฝีมือบรรพบุรุษคือผู้คุ้มครองเรือน ต่อมา ภายหลังไทดำรับเอาศาสนาพุทธเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจเช่นเดียวกับคนไทย แต่การนับถือผีที่ฝังรากลึกอยู่ในจิตใจยังคงดำรงอยู่ไม่จางหายทำให้ชาวไทดำ มีทั้งความเป็นพุทธและการถือผีอยู่ในตัวตน จึงไม่แปลกที่บนเรือนของเขาจะมี ทั้งห้องผีและหิ้งพระอยู่ด้วยกัน

ความเป็นผู้คนในสังคมเกษตรกรรม ยังผลให้การประกอบประเพณี พิธีกรรมของไทยดำ สัมพันธ์กับช่วงเวลาแห่งการเพาะปลูก สำหรับพิธีปาดตง เสนเรือน เสนบ้าน ฯลฯ นั้นสืบเนื่องมาจากการนับถือผีเป็นสรวง ส่วนประเพณีสงกรานต์ ทำบุญสารท ทำบุญกฐิน ฯลฯ คือประเพณีแบบอย่างชาวพุทธ ที่รับอิทธิพลมาจากคนไทย ประเพณีพิธีกรรมของไทยดำจึงเป็นการผสมผสานคติชน แบบผีและพุทธเข้าด้วยกัน แม้แต่ในพิธีกรรมเดียวกันก็อาจเห็นสายธารความ เชื่อทั้งสองกระแสไหลมาบรรจบกันได้

12.2.2 ถิ่นฐานไทดำในไทย

ในช่วงสมัยธนบุรีต่อเนื่องมาในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ไทดำจำ ต้องย้ายครัวจากแผ่นดินแม่สิบสองจุไท อันเป็นดินแดนปลายพระราชอาณา- เขตเมืองตะวันออกเฉียงเหนือ ลงมาทางใต้ตามเส้นทางเดินทัพ โดยผ่านลาว แล้วเข้าสู่ไทย มุ่งสู่เมืองหลวง แล้วเดินทางต่อไปตั้งหลักแหล่งอยู่อาศัย ณ จังหวัดเพชรบุรี

ระยะแรกของการตั้งหลักแหล่ง ไทดำถูกจำกัดให้อยู่จำเพาะใน จังหวัดเพชรบุรีเท่านั้น และในฐานะไพร่บ้าน ต้องทำงานส่งส่วยหรือให้แรงงาน แก่รัฐภายใต้การกำกับเข้ม กระทั่งเมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงปฏิรูปการปกครอง ระบบไพร่ถูกยกเลิก ยังผลให้ชาวไทดำเป็นไทแก่ตัว การขยับขยายย้ายถิ่นฐานออกนอกจังหวัดเพชรบุรีค่อยเป็นค่อยไปโดยกว้าง ขวางและเสรี ทุกวันนี้ มีไทดำกระจายตัวตั้งถิ่นฐานในจังหวัดต่างๆ ในภูมิภาค ตะวันตก หลายจังหวัดในภาคกลาง และบางจังหวัดในภาคอีสาน แม้แต่ที่ภาค ได้ก็มีไทดำกระจายไปตั้งหลักแหล่งอยู่บางท้องที่ ด้วยเหตุนี้ ไทดำในจังหวัด ต่างๆ จึงถือว่าเพชรบุรีคือ "บ้านเก่า"

ไทดำเลือกตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ที่เอื้อต่อการทำเกษตรกรรมเสมอ ตาม นิสัยของผู้คนในสังคมนาदा มีเรื่องเล่าขานจนกลายเป็นตำนานในหมู่ไทดำว่า แรกทีเดียวนั้นไทดำได้ไปตั้งถิ่นฐานอยู่ที่บ้านท่าแล้ง ซึ่งเป็นตำบลชายทะเล แต่ไทดำไม่อาจอยู่ได้ เพราะไทดำไม่ใช้ลูกทะเล ไม่รู้จะหาอยู่หากินอย่างไร จึง ต้องย้ายลึกเข้ามาในแผ่นดินอันเป็นบริเวณทุ่งราบที่มีน้ำท่าอุดม เหมาะแก่การ

ทำเกษตรกรรม อย่างไรก็ตาม ไทดำผู้มาใหม่ไม่ได้เลือกตั้งถิ่นฐานริมแม่น้ำสายหลัก คงยึดธารน้ำลำคลองหรือหนองบึงที่ยังไม่มีใครจับจองเป็นที่ตั้งถิ่นฐานอยู่อาศัย

ลักษณะการตั้งถิ่นฐานของไทดำเป็นแบบกระจุกตัว เกาะกลุ่มกันอยู่บนที่ดอนสักหน่อย ล้อมรอบด้วยทุ่งเกษตรกรรมผืนกว้าง พวกเขาชอบที่จะตั้งถิ่นฐานอยู่ในชัยภูมิที่มองเห็นภูเขาตามความคั่นเคยที่ติดมาจากแผ่นดินแม่ อันมีสภาพเป็นทะเลภูเขา ภูมิทัศน์ถิ่นฐานไทดำจึงมีทุ่งนาเป็นฉากหน้า กลุ่มเรือนเรียงรายเป็นทิวเหนือท้องทุ่งงามตา และมีภูเขาเป็นฉากหลัง สะท้อนความเป็นสังคมเกษตรกรรมและการหวนรำลึกถึงแผ่นดินถิ่นเกิดที่เขาจากมา

12.2.3 บ้านไทดำในไทย

บ้านไทดำเป็นถิ่นอยู่อาศัยร่วมกันเฉพาะกลุ่มชนในหมู่เดียวกัน สมาชิกภายในบ้านแต่ละแห่งมักมีความสัมพันธ์กันทางเครือญาติ เรือนจึงถูกปลูกสร้างเรียงรายใกล้ๆ กันต่อเนื่องเป็นหมู่ใหญ่ แสดงนัยยะของการปกป้องตนเองจากสังคมภายนอก บ้านที่ประกอบด้วยเรือนน้อยกว่า 50 หลังคามีอยู่บ้าง แต่มักประกอบด้วยประชากร 100-200 หลังคาเรือนมากกว่า และที่รวมกันเป็นชุมชนขนาด 400-500 หลังคาเรือนก็มี ทั้งย่านบ้านมีผืนนากว้างล้อมรอบ ทำให้บ้านไทดำเหมือนถิ่นอาศัยที่ซ่อนตัวอยู่กลางทุ่งเกษตรกรรม

สำหรับชาวไทดำแล้ว ความเป็นชุมชนบ้านอยู่ที่การมีเรือนปลูกรวมกลุ่มอยู่ด้วยกัน กลุ่มเรือนถือเป็นองค์ประกอบหลักของความเป็นบ้าน พื้นที่สาธารณะของบ้าน นอกเหนือจากแหล่งน้ำอันเป็นสิ่งจำเป็นในการตั้งหลักแหล่งแล้ว ยังมีป่าแควเป็นป่าช้าของชุมชน แล้วยังมีศาลผีเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ เป็นที่ชุมนุมชนเมื่อมีการประกอบพิธีกรรมตามประเพณีไทดำ ทั้งหมดนี้อยู่ที่ชายขอบของกลุ่มเรือน โดยป่าช้าอยู่ท้ายบ้าน ส่วนศาลผีมักตั้งอยู่บริเวณใกล้ปากทางเข้า สภาพเช่นนี้ยังทำให้บ้านไทดำมีความเป็นพื้นที่ส่วนตัวสูง

เส้นทางสัญจรภายในดัดเลี้ยวลดเลี้ยวเลาะไปในระหว่างหมู่เรือนแสดงถึงการพัฒนาจากทางคนเดินที่เกิดขึ้นอย่างเป็นธรรมชาติ แต่กลับมีลำดับขั้นค่อนข้างชัดเจน ถนนสายหลักที่ผ่าแนวตลอดตั้งแต่หัวจรดท้ายของย่านบ้าน มักแสดงความสำคัญด้วยการทำพื้นผิวเป็นคอนกรีตหรือไม้ก็แอสฟัลต์ ขนาดกว้างพอต่อการเดินรถคันเดียวได้สะดวก หากสวนกันต้องใช้ความระมัดระวังเป็นพิเศษ และมักเป็นถนนเส้นเดียวที่เชื่อมบ้านไทดำกับโลกภายนอก มีถนนสายรองซึ่งส่วนใหญ่เป็นทางดินแยกจากถนนสายหลักสู่กลุ่มเรือนเป็นระยะ แล้วยังมีทางเดินบนลานดินที่ไม่ปรากฏแนวชัดเจนกระจายอยู่ระหว่างกลุ่มเรือน เครือข่ายเส้นทางสัญจรภายในบ้านไทดำเป็นเสมือนใยแมงมุมที่โยงใยร้อยเรือนทั้งย่านบ้านเข้าไว้ด้วยกัน

เครือข่ายเส้นทางสัญจรที่ติดต่อกันได้ทุกหย่อมทั้งย่านบ้านสะท้อนความเป็นสังคมเครือญาติอันแน่นแฟ้น ตอกย้ำด้วยการมีรั้วรอบเขตที่อยู่

อาศัยแต่ละครอบครัวอย่างหลวมๆ มีลักษณะเป็นรั้วลาลองที่เปิดทางเข้าไว้เสมอ ภายในรั้วรอบนั้น นอกเหนือจากเรือนแล้วยังมีเล้าข้าว ลู่วม กรงไก่ โรงเก็บผัก ศาลพระภูมิ และศาลเจ้าที่ให้เห็นเป็นสามัญ ที่จักขาดเสียมิได้คือการปลูกไม้น้อยใหญ่ไว้มากมาย ทั้งไม้พื้นถิ่นที่ขึ้นเอง ไม้ผล พืชผักสวนครัว แสดงความเป็นนักเพาะปลูกที่ฝังรากลึกอยู่ในวิถีไทดำ และมักมีกอกพลูอยู่ด้วยเสมอเพื่อใช้ในพิธีกรรมเช่นสรวงผีบรรพบุรุษที่ไทดำทุกคนควรเรือนกระทำเป็นวาระประจำ

12.2.4 เรือนไทดำในไทย

เรือนแบบแผนดั้งเดิม ซึ่งเป็นแบบที่สร้างกันในหมู่ไทดำเมื่อแรกลงหลักปักฐานในไทย คือเรือนเสาสูง หลังคาทรงกระดองเต่า โดยมีทิศทางการวางเรือนขวางตะวัน ตามคติไม่หันอกไก่วางตัวที่ติดมาจากแผ่นดินแม่ แต่เรือนทรงกระดองเต่ามีคุณลักษณะพิเศษ ในประการที่ด้านข้างเรือนมีชายคาลาดต่ำเหมาะแก่การกันแดดด้านตะวันออก-ตะวันตก ขณะที่ด้านสกัดหัว-ท้ายเรือนนั้นชายคาเปิดสูงขึ้นไป สอดคล้องกับการรับกระแสลมที่พัดมาจากทางทิศใต้ การวางเรือนขวางตะวันของไทดำจึงเหมาะสมกับสภาพลมฟ้าอากาศของไทยพอดี ในระยะต่อมา เมื่อมีการรับอิทธิพลจากแบบแผนเรือนของชาวไทย ทำให้เรือนไทดำคลี่คลายรูปแบบจนกระทั่งมีทั้ง เรือนทรงลาว ตามแบบแผนเดิม เรือนทรงไทย หลังคาจั่ว และ เรือนทรงฝรั่ง ที่แพร่อิทธิพลผ่านคนไทยสู่ไทดำอีกทอดหนึ่ง

ชาวไทดำมีวิถีชีวิตที่ผูกพันกับเรือนมาก เมื่อเกิดก็เกิดบนเรือน เมื่อตายแล้ววิญญาณก็กลับมาสถิตบนเรือนในฐานะผีบรรพบุรุษ บนเรือนจึงต้องมีห้องผีอยู่เสมอ ถือเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ของเรือน และเป็นส่วนเดียวที่มีการกันห้อง พื้นที่ที่เหลือนอกจากนั้นคงไว้ซึ่งความโล่ง พร้อมรองรับญาติพี่น้องจำนวนมาที่จะมาร่วมงานเมื่อถึงคราวประกอบพิธีกรรมต่างๆ ไทดำทำพิธีปาดตงเพื่อเซ่นบูชาผีบรรพบุรุษเป็นวาระประจำทุก 10 วันครั้ง (หรือระยะ 5 วันครั้งในครอบครัวตระกูลผู้ท้าว) และมีพิธีเสนเรือนเป็นงานใหญ่ทุกๆ 2-3 ปี ทั้งยังมีประเพณีพิธีกรรมอีกหลายอย่างซึ่งล้วนจัดขึ้นบนเรือนทั้งสิ้น

เรือนไทดำเหมือนสิ่งปลูกสร้างที่มีชีวิต มีการเติบโตไปเรื่อยๆ จากเรือนเดี่ยว เมื่อแรกสร้าง เป็น เรือนแฝด ในระยะถัดมา และท้ายที่สุดก็กลายเป็น เรือนหมู่ เมื่อขยายตัวต่อไป สัมพันธ์กับการขยายตัวเพิ่มสมาชิกของครอบครัวตามลำดับ

ยิ่งเรือนไทดำในระยะหลังคลี่คลายจากรูปแบบดั้งเดิมไปเป็นอย่างไร เรือนเสาสูงหลังคาทรงกระดองเต่าก็ยิ่งเปลี่ยนคุณค่า ในฐานะสิ่งปลูกสร้างอันเป็นสัญลักษณ์ของไทดำที่หาตัวที่ไหนไม่ได้อีกแล้ว เรือนหลังสร้างด้วยวัสดุธรรมชาติโดยล้วน แสดงความจริงตามเนื้อแท้ของวัสดุ ระบายหลังคาสูงชันและโค้งมนทางด้านสกัดทั้งหัวและท้าย ยอดจั่วติดไม้ไขว้แทน

สัญลักษณ์เขาควายเป็นที่รู้จักว่า **ขอกุด** นิยมใช้ไม้งามทำเสาเรือน ทั้งหมดนี้เสริมส่งให้เรือนแบบแผนไทดำดั้งเดิมเปี่ยมด้วยอัตลักษณ์อย่างหาที่เปรียบมิได้ แม้ในปัจจุบันไม่มีใครนิยมปลูกเรือนเยี่ยงนี้เป็นที่อยู่อาศัยอีกต่อไปแล้ว แต่พวกเขากลับพากันปลูกขึ้นใหม่ในถิ่นไทดำหลายแห่งเพื่ออวดโฉมอันโดดเด่นให้ผู้คนที่ชื่นชม

12.3 สภาพแวดล้อมที่อยู่อาศัยของชาวไทดำในเวียดนาม

12.3.1 โลกทัศน์ไทดำในเวียดนาม

ไทดำเป็นชาวไทหน่หนึ่งในจำนวนชาวไทอีกหลายหมู่เหล่า ที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ทางภาคพายัพของเวียดนาม ไทดำเป็นกลุ่มที่มีภาษาและหนังสือเป็นของตนเอง อยู่ในตระกูลภาษาไท-กะได ชนหมู่นี้เป็นเกษตรกรที่มีหัวอนุรักษ์นิยมโดยสายเลือด หญิงยังนิยมแต่งกายด้วยชุดแบบประเพณีของชนเผ่า (ขณะที่ชายสูญเสียอัตลักษณ์การแต่งกายไปหมดแล้ว) คือนุ่งซิ่นดำ ใส่เสื้อก้อม โปกผ้าเปียวจีนดำปักลายสีสด และชอบสะพายย่ามหลากสีเมื่อออกจากบ้าน

พื้นเพดั้งเดิมของสังคมไทดำเป็นสังคมชนชั้น ประกอบด้วย **เพี้ยท้าว** เป็นผู้ปกครองบ้านเมือง **หมอ** เป็นผู้ประกอบพิธีกรรม **ไพร่** เป็นสามัญชนและถือว่าพวก **ข้า** หรือสาเป็นชนชั้นทาส การปฏิวัติเวียดนามที่ขึ้นในปี พ.ศ.2488 ทำให้สังคมไทดำภายใต้ร่มการปกครองของเวียดนามสิ้นสุดความเป็นสังคมชนชั้นลง อย่างไรก็ตาม ร่องรอยความมีชนชั้นในสังคมยังคงดำรงอยู่ต่อมา สังคมไทดำเป็นสังคมเครือญาติอันแน่นแฟ้น มีลักษณะครอบครัวขยายที่ประกอบด้วยสมาชิกหลายรุ่นอยู่ร่วมกัน ถือการสืบเชื้อสายทางฝ่ายพ่อเป็นสำคัญ โดยเรียงตามลำดับอาวุโส การแบ่งแยกเพศชาย-หญิงปรากฏชัดในการใช้สอยพื้นที่บนเรือน นำไปสู่การแยกบันไดขึ้น-ลงเป็น 2 ทาง การมีกระเบเตาไฟภายในเรือน 2 ที่เป็นตัวอย่าง

ไทดำในเวียดนามยึดมั่นในการนับถือผีเป็นศาสนาประจำใจ เชื่อกันว่าทุกสิ่งทุกอย่างที่เกิดขึ้นทั้งโดยธรรมชาติ เช่น ภูเขา แม่น้ำ ผืนดิน ฯลฯ และสิ่งที่มนุษย์สร้าง เช่น เมือง บ้าน เรือน ฯลฯ ล้วนมีผีสถิตประจำอยู่ โดยมีผีแถงหรือผีฟ้าเป็นผีสูงสุด การเกิดสิ่งดีหรือสิ่งร้ายล้วนเกิดจากการบันดาลของผี อันเป็นที่มาของพิธีกรรมเช่นพลีบูชา หามายมุ่งให้ผีบันดาลแต่สิ่งที่ดีมาสู่เหล่าพวกตน

ประเพณีพิธีกรรมสำคัญของไทดำเกี่ยวเนื่องกับการเล่นผี หรือการเซ่นบูชาผีเป็นหลัก พิธีกรรมเนื่องในการเพาะปลูก เช่น การเสนผีนํ้า การเสนผีนํ้า เป็นต้น ส่วนพิธีกรรมอันสำคัญและยิ่งใหญ่ที่มีการจัดขึ้นเป็นประจำเป็นประเพณีคือการเสนเมือง ด้วยเชื่อว่าจะนำความร่มเย็นและความสมบูรณ์มาสู่หมู่ไทดำถ้วนหน้า ที่เล็กลงมาคือการเสนบ้าน ส่วนพิธีกรรมสำคัญประจำครอบครัว

ครัวคือการเสวนา ประเพณีพิธีกรรมต่างๆ ถูกกำหนดไว้อย่างสอดคล้องกับวงจรชีวิตเกษตรกรในรอบปี

12.3.2 ถิ่นฐานไทดำในเวียดนาม

ในเชิงประวัติศาสตร์นั้นเป็นที่เชื่อกันว่ามีการตั้งถิ่นฐานโดยคนไทยในดินแดนสิบสองจุไทยมาแล้วกว่า 2000 ปี หากว่าตามตำนานแล้ว ถือกันว่าถิ่นกำเนิดของคนไทยอยู่ที่เมืองแกลง ความกลมกลืนระหว่างประวัติศาสตร์และตำนานก็คือ เมืองแกลงผ่านพัฒนาการอันยาวนานจนกลายเป็นถิ่นฐานอันมั่นคง และกลายเป็นเมืองศูนย์กลางแห่งแคว้นสิบสองจุไทย อย่างไรก็ตาม แคว้นแห่งนี้เป็นดินแดนรอยต่อระหว่างจีน ลาว และเวียดนาม ที่มีความแข็งแกร่งเหนือกว่า ทำให้สิบสองจุไทยต้องส่งส่วยแก่ทั้งสามมหาอำนาจ จนได้ชื่อว่าเป็นดินแดนสามฝ่ายฟ้า

สิบสองจุไทยเป็นแคว้นที่สถาปนาขึ้นโดยคนไทย ประกอบด้วยไทดำ ไทขาว และไทกลุ่มย่อยอื่นๆ คำว่า **สิบสองจุไทย** นั้น หมายถึงสิบสองเขตการปกครองของไทย ประกอบด้วยเมืองต่างๆ ได้แก่ เมืองสอ เมืองไล เมืองแกลง เมืองควาย เมืองหม่วย เมืองถาน เมืองลา เมืองมวก เมืองวาค เมืองลอ เมืองเติก และเมืองสาง สอง เมืองแรกกับสองเมืองหลังเป็นเมืองของชาวไทขาว ส่วนอีก 8 เมืองนั้นเป็นเมืองของชาวไทดำ นอกจากนี้ ยังมีเมืองเล็กเมืองน้อยอีกหลายเมือง โดยมีเมืองแกลงเป็นศูนย์กลาง ปัจจุบันคือจังหวัดเตียนเบียนของเวียดนาม

ดินแดนสิบสองจุไทยมีภูมิลักษณะเป็นทะเลภูเขา มีลักษณะเป็นที่สูงที่รายล้อมด้วยเทือกเขาสลับซับซ้อนไม่มีที่สิ้นสุด มีแม่น้ำแดงและแม่น้ำดำเป็นสายเลือดหลัก ทอดแนวคูขนานจากเบื้องตะวันตกเฉียงเหนือลงสู่พื้นที่ต่ำกว่าทางตะวันออกเฉียงใต้ มีธารน้ำแข็งแตกสาขามากมายกระจายนำความอุดมมาสู่ผืนดิน พื้นที่ประกอบด้วยภูเขาสูง ป่าเชิงเขา และทุ่งราบหุบเขาสลับกันไปตลอดทั่วทั้งอาณาบริเวณ ชาวไทดำผู้อยู่ในสังคมเกษตรกรรมทำนา เลี้ยงสัตว์ตั้งถิ่นฐานอยู่ ณ ทุ่งราบกันกระทะของหุบเขา อาศัยความอุดมของดินและน้ำเพื่อทำนาค้า

ลักษณะการตั้งถิ่นฐานของไทดำเป็นแบบรวมกลุ่มกระจุกตัวเรียงรายไปตามที่ลาดเชิงเขา ความจำกัดมีของพื้นที่ทุ่งราบกันกระทะ เป็นเงื่อนไขให้ไทดำต้องสงวนบริเวณอันอุดมสมบูรณ์ไว้เป็นผืนนาของชุมชน ผลักดันให้ต้องตั้งบ้านเรือนบริเวณเชิงเขาที่อยู่สูงขึ้นไป บ้านของไทดำจึงอิงแอบอยู่เชิงภูเขาเสมอ ที่บริเวณผืนนาทุ่งราบกันกระทะอันมีธารน้ำไหลผ่านไทดำได้พัฒนาระบบท่อน้ำตามธรรมชาติ เรียกว่า **เหมือง ฝ่าย ราย ริน** เพื่อชักน้ำจากลำธารลำเลียงไปหล่อเลี้ยงผืนนา จนกลายเป็นพรมต้นข้าวคาดทั่วทุ่งราบหุบเขาละแวกสิบสองจุไทย

12.3.3 บ้านไทดำในเวียดนาม

ร่องรอยการกำเนิดบ้านของไทดำคือเสื่อบ้าน เริ่มจากการมีผู้นำครอบครัวออกไปแสวงหาที่ทำกินใหม่ ครั้นพบแล้วก็ตอกหลักปักเสื่อ เป็นนิมิตหมายแสดงการหลอมรวมขวัญดวงที่มีเสื่อเป็นตัวแทนเข้ากับผืนดิน แล้วปลูกเรือนอยู่อาศัยทำมาหากิน เมื่อครอบครัวขยาย เรือนหลังใหม่ก็ได้รับการปลูกเพิ่มทีละหลังสองหลังโดยลำดับ จนเติบโตเป็นชุมชนบ้าน ผู้นำการก่อตั้งบ้านก็จะกลายเป็นหัวหน้าจัวเรือนจัวดำในที่สุด โดยมีบรรดาลูกหลานที่ทยอยเกิดมาและบรรดาเครือญาติเป็นสมาชิก บ้านไทดำจึงเป็นชุมชนแห่งสังคมเครือญาติอันแน่นแฟ้น ในกรณีที่มีการขยายตัวของเรือนเพื่อรองรับการเพิ่มขึ้นของสมาชิก กระทำโดยการต่อเรือนเดิมออกไปเรื่อยๆ ก็จะกลายเป็นเรือนยาวที่มีสมาชิกรวมกันอยู่หลายรุ่น ประกอบด้วยครอบครัวย่อยหลายครอบครัว นั่นหมายความว่าเรือนยาว 1 หลังก็คือชุมชนบ้าน 1 แห่งทีเดียว

ความจำกัดของขนาดทุ่งราบกั้นกระเพาะพลอยทำให้ขนาดของบ้านถูกจำกัดตามไปด้วย เพราะปริมาณพื้นที่ทำน่าย่อมต้องสัมพันธ์กับจำนวนผู้อยู่อาศัย หากมีที่น้อยแต่มีผู้คนมากหมายถึงการขาดแคลน บ้านของไทดำในเวียดนามจึงมักมีขนาดไม่ใหญ่ ประกอบด้วยสมาชิกราว 20-30 หลังคาเรือนเสียเป็นส่วนใหญ่ โดยปลูกอยู่ใกล้ๆ กัน เรียงรายสูงต่ำลดหลั่นกันไปตามความลาดเอียงของพื้นที่ลาดเชิงเขา

บ้านที่ตั้งอยู่เชิงเขาปากตรงข้ามกับเส้นทางคมนาคมสายหลัก เชื่อมกับโลกภายนอกได้ด้วยถนนที่ตัดตรงผ่าทุ่งนาเข้าสู่บ้าน โดยทั่วไปมีสภาพเป็นทางดิน ภายในบริเวณหมู่เรือนมีลานกลางบ้านเป็นพื้นที่สาธารณะ มีเครือข่ายทางสัญจรกระจายออกไปสู่กลุ่มเรือนโดยรอบ ระหว่างเรือนต่อเรือนเชื่อมต่อกันถึงกันได้ตลอดด้วยทางเดินบนลานดิน ทั้งหมดเป็นเครือข่ายเส้นทางสัญจรภายในที่สานสัมพันธ์ทุกครอบครัวไว้เป็นเครือข่ายเดียวกัน สะท้อนความสัมพันธ์อันเครือญาติของผู้คนในชุมชนบ้านเล็กๆ ได้เป็นอย่างดี บ้านทุกแห่งมีป่าแฉ่วเป็นดินแดนหลังความตาย ซึ่งมักกำหนดไว้บริเวณป่าละเมาะเชิงเขาท้ายชุมชน

ความสัมพันธ์อันแนบแน่นของสมาชิกภายในบ้านไทดำ ยังปรากฏให้เห็นผ่านรั้วล้อมบริเวณที่อยู่อาศัยที่ทำไว้อย่างง่ายๆ เป็นรั้วไม้ไผ่สานบ้างใช้กิ่งไม้มาขัดกันบ้าง ใช้ต้นไม้ปลูกเป็นแนวบ้าง โดยมีช่องทางเปิดหลายด้านเพื่อเชื่อมตนเองเข้ากับครัวเรือนที่อยู่แวดล้อม ชาวไทดำนิยมเลี้ยงหมู เลี้ยงไก่ เลี้ยงผึ้ง ปลูกพืชผักสวนครัวและไม้เนื้อใหญ่ไว้ในบริเวณที่อยู่อาศัยมักมีการขุดบ่อน้ำไว้เพื่อใช้รดพืชผัก รวมทั้งมีการชักน้ำได้ดินขึ้นมาใช้ในครัวเรือนด้วย นอกจากนี้ ยังมีกองเผือก (กองฟาง) ไว้ให้ควายกินด้วย เป็นที่น่าสังเกตว่า เล้าข้าวประจำครัวเรือนของไทดำมีขนาดไม่ใหญ่ บ้างก็เก็บข้าวเปลือกไว้ในภาชนะสานตั้งไว้บนเรือน บ่งบอกถึงลักษณะของผู้คนในสังคมเกษตรกรรมที่มีวิถีชีวิตแบบพออยู่พอกิน

12.3.4 เรือนไต่ดำในเวียดนาม

รูปลักษณะเรือนไต่ดำอ้างลักษณะความเป็นเรือนเสาสูง หลังคาชั้น มีฐานเปิด ตามแบบฉบับเรือนพื้นถิ่นของผู้คนในวัฒนธรรมน้ำไว้อย่างครบถ้วน พื้นที่บนเรือน ไม่ว่าจะเป็นเรือนเดี่ยวสำหรับครอบครัวขนาดเล็ก หรือเรือนยาว สำหรับครอบครัวขนาดใหญ่ แบ่งออกเป็น 3 ส่วนอย่างชัดเจน ประกอบด้วย เฉลียง (กว๋าน) ทางด้านหัวเรือน กลางเรือน (กางเฮือน) อันเป็นบริเวณอยู่อาศัยหลับนอน และ ฐาน (จาน) พื้นที่เปิดทางด้านท้ายเรือน โดยมีส่วนกลางเรือนเป็นพื้นที่ปิดล้อมด้วยฝาทั้งสี่ด้าน และมีหลังคาคลุมมิดชิดติดต่อกับสภาพภูมิอากาศอันหนาวเย็น

เรือนตามแบบแผนไต่ดำแท้คือเรือนหลังคาทรงกระดองเต่าหรือเรือนตูบกลม ที่มีความผูกพันกับตำนานเรื่องเต่า ปลูกสร้างด้วยวัสดุธรรมชาติที่หาได้ในท้องถิ่นโดยล้วน เรียกกันว่า เฮือนมุงคา หรือ เรือนมุงคา นั้นเอง ร่องรอยความเป็นชุมชนบุพกาลยังปรากฏให้เห็นได้จากการมีกระเบเตาไฟอยู่กลางเรือน เป็นทั้งที่หุงหาอาหารและแผ่ไออุ่นไล่ความหนาวเย็น เรือนที่ปรับทรงหลังคามมาเป็นตูลาดซึ่งเกิดขึ้นภายหลัง เป็นผลจากการรับอิทธิพลของชาวเข้ามา การพัฒนาก้าวสำคัญคือการแยกกระเบเตาไฟออกจากพื้นที่กลางเรือน มาปลูกเป็นเรือนไฟทางด้านฐาน พร้อมๆ กับการใช้วัสดุใหม่ๆ อย่างคอนกรีต อิฐก่อฉาบปูน ในส่วนบันได ฐาน ส่วนหลังคามีกะเบื้องไม้ กระเบื้องดินเผา อีกทั้งกระเบื้องลอน เข้าแทนที่คานซึ่งผูกเรือนไว้

ในอดีต การขยายตัวของครอบครัวไต่ดำสังเกตได้จากการขยายตัวของเรือน เริ่มจากเรือน 3 ห้องเสาเมื่อแรกสร้าง กลายเป็นเรือน 5 ห้องเสาในเวลาต่อมา แล้วขยายต่อเป็นเรือน 7 ห้องเสา 9 ห้องเสา และมากขึ้นไป แต่ทุกวันนี้เงื่อนไขทางสังคมเปลี่ยนไปจากเดิม ทำให้ชาวไต่ดำนิยมแยกครอบครัวออกมาปลูกเรือนใหม่เป็นเรือนเดี่ยวสำหรับครอบครัวขนาดเล็กมากกว่า ส่วนใหญ่จึงเป็นเรือน 3-5 ห้องเสา ขณะที่เรือนยาวลดจำนวนลงโดยลำดับ

สำหรับพื้นที่บนเรือนนั้นถูกจัดไว้อย่างสอดคล้องกับระบบสังคมเครือญาติที่ให้ความสำคัญกับลำดับอาวุโส กล่าวคือ ห้องเสาแรกด้านหัวเรือนเป็นห้องผี หรือคูหาของบรรพบุรุษ ห้องเสาถัดไปเป็นคูหาของพ่อแม่ แล้วตามด้วยคูหาครอบครัวของลูกชายคนโตและคนรองถัดไปตามลำดับ นอกจากลำดับอาวุโสแล้ว การให้ความสำคัญกับเพศชายก็ปรากฏชัดในการจัดพื้นที่บนเรือน โดยกำหนดให้เฉลียงทางด้านหัวเรือนเป็นพื้นที่สำหรับฝ่ายชาย ฐานด้านท้ายเรือนเป็นพื้นที่เฉพาะของฝ่ายหญิง บันไดทางขึ้นลงซึ่งมีอยู่ 2 ทางนั้นฝ่ายหญิงต้องแยกไปใช้บันไดทางด้านฐาน ขณะที่บันไดทางด้านเฉลียงสงวนไว้สำหรับการใช้สอยของฝ่ายชายเท่านั้น

คติความเชื่อของไต่ดำในการถือเลขคี่เป็นเลขมงคลถ่ายทอดลงสู่เรือนของเขาด้วย เห็นได้จากการนิยมปลูกเรือนให้มีจำนวนห้องเสาเป็นเลขคี่ การทำชั้นบันไดให้มีจำนวนเป็นเลขคี่ บันไดเรือนจึงมีจำนวนชั้นอยู่ระหว่าง 7-9

หรือไม่ก็ 11 ชั้น และสิ่งนี้ได้กลายเป็นอัตลักษณ์ประการหนึ่งของเรือนไทดำด้วย ซึ่งต่างกับเรือนของไทขาวผู้มีคตินิยมถือเลขคู่เป็นเลขมงคล

12.4 ความสัมพันธ์ซึ่งกันระหว่างสภาพแวดล้อมที่อยู่อาศัยของชาวไทดำในไทยกับในเวียดนาม

12.4.1 การเปรียบเทียบสภาพแวดล้อมที่อยู่อาศัยของชาวไทดำ

โลกทัศน์ไทดำ : ชาวไทดำทั้งในไทยและในเวียดนามต่างดำรงตนในสถานะชนหมู่น้อยของสังคม คนไทยจัดเขาอยู่ในกลุ่ม “ลาว” เช่นเดียวกับผู้ที่อพยพมาจากฝั่งตะวันออกเฉียงเหนือกลุ่มอื่นๆ แม้นบนแผ่นดินแม่ของเขาซึ่งต่อมาภายหลังกลายเป็นส่วนหนึ่งของเวียดนาม เขาก็ถูกจัดอยู่ในหมู่ “ชาวเขา” รวมอยู่กลุ่มเดียวกันกับชาวเขาพวกอื่น ในฐานะชนหมู่น้อยที่มีวงล้อการพัฒนาหมุนไปไม่เร็ว ไทดำกลับมีความโดดเด่นด้านการธำรงรักษาวฒนธรรมดั้งเดิมไว้ได้เหนียวแน่น

ความเป็นสังคมเกษตรกรรมนาดำและลักษณะสังคมแบบเครือญาติที่ถือการนับญาติทางฝ่ายพ่อเป็นสำคัญ ยังคงดำรงอยู่คู่สังคมไทดำทั้งสองแหล่ง ไทดำนับถือผีเป็นสรณะแห่งชีวิต ไทดำในเวียดนามสืบทอดการนับถือผีไม่เปลี่ยนแปลงตราบนานทุกวันนี้ ขณะที่จุดเปลี่ยนสำคัญของไทดำในไทย คือการรับเอาพุทธศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ แต่อย่างไรก็ตามการนับถือผีอันเป็นรากเหง้าเดิมก็มิได้จางหายไปจากใจของเขา ความต่างอย่างมีนัยสำคัญอีกประการหนึ่ง คือไทดำในไทยนั้นเป็นผู้ที่พลัดพรากจากแผ่นดินแม่มา การหวงรำลึกถึงถิ่นที่จากมายังฝังอยู่ในจิตใจเสมอ ดังแสดงออกมาให้ประจักษ์ได้ในการประกอบพิธีศพที่ต้องมีการส่งค่านำทางวิญญาณของผู้ตายกลับสู่มาตุภูมิ

ถิ่นฐานไทดำ : ในฐานะชนหมู่น้อยทำให้ไทดำในไทยตั้งถิ่นฐานรวมกลุ่มกันอยู่จำเพาะในหมู่บ้านเดียวกัน แยกห่างออกไปจากสังคมคนหมู่มาก แม้ที่เวียดนามไทดำมีความเป็นเจ้าของแผ่นดินมาแต่เดิม หากแต่เงื่อนไขด้านสภาพแวดล้อมและความแตกต่างทางวัฒนธรรม พาให้คนไทดำรวมกลุ่มกันอยู่ในหมู่บ้านเดียวกันเช่นกัน ถิ่นฐานไทดำทั้งสองแหล่งมีลักษณะร่วมกันในประการที่เป็นแหล่งเอื้อต่อการทำนาค คือเป็นทุ่งราบที่มีน้ำท่าอุดม ในพื้นที่แห่งขุนเขาแถบภาคพายัพของเวียดนาม ไทดำจึงจับจองตั้งถิ่นฐานบริเวณกันกระตะของหุบเขาที่มีธารน้ำไหลผ่าน เขาจะกันพื้นที่ทุ่งราบอันมีจำกัดไว้เป็นผืนนา โดยยึดพื้นที่เชิงลาดภูเขาที่อยู่สูงขึ้นไปเป็นที่ตั้งบ้าน ถิ่นฐานไทดำจึงกระจายอยู่เป็นหย่อมๆ ตามบริเวณทุ่งราบหุบเขา

ต่างออกไปในถิ่นฐานไทดำย่านภูมิภาคตะวันตกของไทยทุ่งราบเพชรบุรีอันอุดมด้วยน้ำท่า แผ่นอาณาบริเวณไปจรดเทือกเขาทางฟากตะวันตกและชายฝั่งทะเลทางฟากตะวันออก การตั้งถิ่นฐานของไทดำเป็นลักษณะเกาะกลุ่มรวมตัวกันอยู่ท่ามกลางทุ่งเกษตรกรรมที่แผ่พื้นที่โอบล้อมโดยรอบ

แต่ทุ่งราบดินไทดำนั้นมีภูเขาสูงโดดๆ ผุดขึ้นประปราย นำพาให้เป็นถิ่นฐาน
สี่เหลี่ยมที่มีความคล้ายเหมือนถิ่นฐานบนแผ่นดินแม่อยู่บ้างไม่มากนัก

บ้านไทด้า : ชุมชนของชาวไทด้าเป็นถิ่นอาศัยที่มีความเป็นธรรมชาติสูง มีเพียงการมีทุ่งนาผืนกว้างอยู่คู่บ้านไทด้าทุกแห่งเท่านั้น ภายในย่าน
บ้านยังมากมีด้วยมวลไม้ไผ่ใหญ่ขึ้นแซมสลับกับเรือนตามวิถีของผู้คนใน
สังคมเกษตรกรรม ความเป็นสังคมเครือญาติอันแน่นแฟ้นสะท้อนลงสู่การ
ปลูกเรือนเกาะกลุ่มกันอยู่ใกล้ๆ ต่อเนื่องกันไปทั้งหมด โดยมีเครือข่ายถนนที่แผ่
กระจายดั่งใยแมงมุมร้อยเรือนทั้งหมดเข้าอยู่ในเครือข่ายเดียวกัน ที่ป่าละเมาะ
ท้ายชุมชนจะถูกกันไว้เป็นป่าช้า ป่าช้าของชุมชน ลักษณะดังกล่าวมานี้ยังคง
อยู่คู่บ้านไทด้าทั้งในไทยและในเวียดนาม

ด้วยเงื่อนไขทางด้านสภาพแวดล้อม บ้านไทด้าในเวียดนามถูกจำกัด
ด้วยขนาดทุ่งราบหุบเขา ทำให้บ้านแต่ละแห่งประกอบด้วยหมู่เรือนเพียง
20-30 หลังคาเป็นส่วนใหญ่ โดยตั้งเรียงรายไปตามแนวที่ลาดเชิงเขา สูงต่ำ
ลดหลั่นกันไปตามสภาพความลาดเอียงของพื้นที่ ขณะที่บ้านไทด้าบนทุ่งราบ
ในไทยไม่มีข้อจำกัดดังกล่าว บ้านแต่ละแห่งมักประกอบด้วยหมู่เรือนนับร้อย
หลังคาที่ไร้วัดอยู่บนพื้นที่ราบ และยืนยันความเป็นสังคมที่มีรากเหง้ามาจาก
การนับถือผี ด้วยการมีศาลผีประจำบ้านแต่ละหมู่ ซึ่งมักตั้งอยู่ในตำแหน่ง
ใกล้ๆ กับปากทางเข้าสู่ชุมชน

เรือนไทด้า : เมื่อแรกที่ไทด้าลงหลักปักฐานในไทยนั้นวัฒนธรรม
การปลูกสร้างที่ติดตัวมาจากแผ่นดินแม่ได้รับการสานต่อในทันที เรือนเสาสูง
หลังคาทรงกระดองเต่า ที่มีปรากฏอยู่ทั้งสองแหล่งเป็นประจักษ์พยานยืนยันได้
เป็นอย่างดี ระยะเวลาราว 200 ปีที่แยกขาดจากกันทำให้เส้นทางการพัฒนา
ถ่างออกห่างจากกัน

เรือนหลังคาทรงกระดองเต่าในไทยเหลืออยู่เป็นหลังสุดท้ายที่บ้านแม่
ประจันต์ จังหวัดเพชรบุรี ขณะที่เรือนแบบเดียวกันนี้ในเวียดนามกำลังกลาย
เป็นของหายาก แม้อาจเหมือนว่าสถานการณ์จะพัฒนาไปในทิศทางเดียวกัน
แต่เรือนไทด้าในเวียดนามยังคงรักษาเค้าเรือนแบบแผนเดิมไว้ได้มาก เรือนของ
ผองไทด้าทั้งมวลล้วนมีรูปแบบคล้ายไปในแนวเดียวกันทรงสภาพเป็นเรือน
เดี่ยวเสาสูง มีเพียงการนิยมนับหลังคาจากทรงตุงกลมมาเป็นตุงลาด ที่ปรับ
มากกว่านี้คือการย้ายครัวไฟออกมาอยู่ทางด้านชาน เปลี่ยนจากเรือนเดี่ยวมา
เป็นเรือนประกอบ ขณะที่ส่วนอื่นๆ คงสภาพดั้งเดิม

ส่วนเรือนไทด้าในไทยนั้นพัฒนาเปลี่ยนไปจนมีรูปแบบหลากหลาย
มีการขยายเป็นเรือนแฝดและเรือนหมู่ ทั้งยังมีแบบอย่างแปรไปจากของเดิม
คือมีทั้งเรือนทรงลาวตามเค้าเดิม เรือนทรงไทย และเรือนทรงฝรั่ง ซึ่งเป็นอิทธิ-
พลจากภายนอก อย่างไรก็ตาม ยังคงมีห้องผีเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ของเรือน และ
พื้นที่บนเรือนทรงสภาพโล่งพร้อมรับญาติพี่น้องจำนวนมากเมื่อถึงคราวประกอบ
พิธีกรรม ตามลักษณะของสังคมเครือญาติ อันเป็นแบบแผนแต่ดั้งเดิมของเรือน
ไทด้าที่ยังคงอยู่เสมอมา

12.4.2 การเปลี่ยนแปลงในสภาพแวดล้อมที่อยู่อาศัยของชาวไทดำ

การเปลี่ยนแปลงด้านโลกทัศน์ไทดำ : การเลิกระบบไพร่ในสมัยรัชกาลที่ 5 นอกจากจะเป็นจุดเปลี่ยนครั้งสำคัญในสังคมไทยแล้ว ไทดำยังได้รับอานิสงส์นี้ด้วย พวกเขาพลอยมีเสรี สามารถจับจองเป็นเจ้าของที่ดินทำกินได้ และผันตนเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจการค้าที่ละน้อยเรื่อยมา ทุกวันนี้ เขาทำนาปีละ 2 ครั้ง โดยมุ่งให้เกิดผลผลิตเพื่อขายเป็นส่วนใหญ่ ผลักดันให้วงจรชีวิตในรอบปีเปลี่ยนไป โดยเฉพาะประเพณีพิธีกรรมอันสัมพันธ์กับฤดูกาลเพาะปลูกถูกละเลยไปหลายอย่าง สำหรับไทดำในเวียดนาม แม้จะอยู่ภายใต้การปกครองต่างระบบออกไป แต่พวกเขาก็ต้องหันมาทำนาปีละ 2 ครั้งเช่นกัน ตามนโยบายเพิ่มผลผลิตของรัฐ ความเป็นแว่นแคว้นภายใต้การปกครองตนเองล่มสลายไป ไม่มีการเล่นเมืองอันเป็นพิธีกรรมสำคัญและยิ่งใหญ่มานานแล้ว เช่นเดียวกับการเล่นบ้านที่เลิกลากันไป ยังเหลือเพียงการเล่นเรือนเท่านั้นที่ยังถือปฏิบัติกันอยู่สืบมา

ในฐานะชนหมู่ชนน้อยพลอยพาให้ได้รับกระแสวัฒนธรรมหลักไหลเข้ามามาก ไทดำ ทั้งในไทยเช่นเดียวกับในเวียดนาม กลายเป็นบุคคลที่มีทวิลักษณ์อยู่ในตัวตน พวกเขายังคงใช้ภาษาแม่ในการสื่อสารกับคนพวกเดียวกัน ทั้งยังสามารถใช้ภาษาของผู้คนในวัฒนธรรมกระแสหลักได้อย่างคล่องแคล่ว การแต่งกายสมัยนิยมของหญิงไทดำในเวียดนาม แสดงให้เห็นความมีทวิลักษณ์อยู่ในตัวตนได้อย่างเป็นรูปธรรมที่สุด ด้วยชุดนุ่งซิ่นดำ ใส่เสื้อก้อม โปกผ้าเปียตามแบบไทดำ แต่เสื้อก้อมนั้นมีสีสันสดใสจากการใช้ผ้าสมัยนิยมตัดเย็บ และที่เหนือผ้าเปียยังมีขอบยวนสวมทับไว้อีกชั้นหนึ่ง ส่วนในไทยนั้นเปลี่ยนไปมากกว่า หญิงไทดำไม่แต่งกายชุดประเพณีในชีวิตประจำวันแล้ว จะเห็นได้ก็เฉพาะเมื่อมีงานประเพณีพิธีกรรมสำคัญ พวกเขาจะนุ่งซิ่นลายแดงโม ใส่เสื้อก้อมสีดำ แต่ไม่โปกผ้าเปีย หากแต่นำผ้าแถบมาพาดบ่าคล้ายสไบของคนไทย

การเปลี่ยนแปลงอย่างสำคัญของไทดำในไทยอีกประการหนึ่ง คือการที่พวกเขาหันมาเป็นพุทธมามกะ เมื่อผสมกับรากเหง้าแห่งการนับถือผีที่ฝังแน่นอยู่เดิม พวกเขาจึงมีทั้งความเป็นชาวพุทธและผู้ถือผีอยู่ในตัวตนในเวลาเดียวกัน

การเปลี่ยนแปลงในถิ่นฐานไทดำ : ถิ่นฐานไทดำในไทยได้รับการใส่ใจในการพัฒนาเสมอเหมือนถิ่นฐานของคนไทย ความเป็นชุมชนที่ค่อนข้างปิดตัวในอดีตถูกเปิดเชื่อมกับโลกภายนอกด้วยระบบโครงสร้างพื้นฐานที่โยงใยไปถึง เช่น ถนน ประปา ไฟฟ้า โทรศัพท์ รวมทั้งระบบชลประทาน การหันมาอาศัยน้ำจากระบบชลประทานเพื่อการทำนา ทำให้คู คลอง หนอง บึง ที่เคยเป็นแหล่งน้ำในการทำนาถูกละทิ้งจนกลายเป็นสภาพและบางแห่งถึงกับสิ้นสภาพ

แหล่งใดที่มีเส้นทางคมนาคมสายหลักพาดผ่าน มิเพียงทำให้ภูมิทัศน์ถิ่นฐานเปลี่ยนไปเท่านั้น แต่ยังทำให้ถิ่นฐานนั้นมีศักยภาพในการพัฒนา

ขึ้นเป็นชุมชนการค้า เป็นศูนย์กลางการปกครองระดับท้องถิ่น แหล่งศึกษาเล่าเรียนและอื่นๆ ผลักดันให้ถิ่นฐานไทดำมีใช้เพียงแหล่งเพื่ออยู่อาศัยเพียงอย่างเดียวตั้งแต่ก่อนอีกต่อไป

ในเวียดนาม ถิ่นฐานไทดำที่ถูกดึงเข้าใกล้ความเป็นเมืองด้วยการเชื่อมโยงของเส้นทางคมนาคมสายหลัก ก็มีการเปลี่ยนแปลงก้าวไปในการทำงานเดียวกัน ชุมชนไทดำที่นั่นมีความเป็นเมืองอยู่ก่อนแล้วหลายแห่ง บางแห่งได้รับการพัฒนาขึ้นเป็นชุมชนระดับอำเภอ บางแห่งเป็นระดับจังหวัดและกลายเป็นแหล่งที่มีผู้คนหลั่งไหลเข้ามาสู่จนเปลี่ยนโฉมหน้าไปอย่างมีอากาจำได้ อย่างไรก็ตาม ถิ่นฐานไทดำแห่งหุบเขาที่อยู่ห่างไกลออกไปจากอิทธิพลเมืองยังคงสภาพเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยอันงามสงบท่ามกลางธรรมชาติ คงความเป็นถิ่นฐานไทดำดั้งเดิมที่มีการเปลี่ยนแปลงไปน้อยมาก

การเปลี่ยนแปลงในบ้านไทดำ : หากย่างกรายเข้าสู่บ้านแห่งไทดำทั่วไปในไทย สิ่งแรกที่สัมผัสได้ถึงการพัฒนาคือการที่ถนนสายหลักของชุมชนมีพื้นผิวเป็นคอนกรีตหรือแอสฟัลต์ เป็นนัยแสดงการเข้าถึงได้สะดวก หรืออีกนัยหนึ่งคือการเปิดตัวเชื่อมกับโลกภายนอกมากขึ้น พร้อมๆ กับการมีอาคารร้านค้าหรือบริการเป็นกิจกรรมอย่างใหม่ แทรกอยู่ในย่านบ้านที่เคยมีแต่เรือนอยู่อาศัย สภาพการเปลี่ยนแปลงเช่นนี้พบได้ในบริเวณปากทางเข้าสู่ชุมชนเป็นลำดับต้นๆ

การหันมานับถือพุทธศาสนาในหมู่ไทดำ นำมาซึ่งการมีวัดอยู่ใกล้ๆ ชุมชนเป็นศูนย์กลางทางจิตใจอย่างใหม่ที่ไม่เคยมีมาก่อน นอกจากนี้ในชุมชนที่มีขนาดใหญ่ยังอาจมีอาคารบริหารราชการ สถานือนามัย โรงเรียน ฯลฯ สิ่งต่างๆ เหล่านี้ล้วนเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นภายหลังจากการก่อตั้งชุมชนมั่นคงเป็นปึกแผ่นแล้วทั้งสิ้น จึงมักตั้งอยู่ภายนอกบริเวณกลุ่มเรือนที่มีอยู่ก่อนเสมอ

อย่างไรก็ตาม โดยภาพรวมแล้วความเป็นชุมชนที่มีวัฒนธรรมเฉพาะยังคงเป็นความโดดเด่นของบ้านไทดำ และกลายเป็นทุนทางวัฒนธรรมที่สามารถถอดคนต่างถิ่นได้เป็นอย่างดี หลายแห่งจึงสร้างศูนย์วัฒนธรรมประจำชุมชนขึ้น หรืออาจใช้วัด โรงเรียนเป็นศูนย์วัฒนธรรมไปในตัวเป็นสถานที่เชิญชวนให้ผู้สนใจเข้าเยี่ยมชม บางแห่งถึงกับสร้างเป็นเรือนแรมไว้เพื่อเปิดรับผู้คนที่ต้องการสัมผัสวัฒนธรรมไทดำอย่างใกล้ชิดให้เข้ามาค้างแรมในชุมชนได้

การเปลี่ยนแปลงย่านบ้านจากกระแสการพัฒนา โดยมีถนนหนทางและสาธารณูปโภคเชื่อมบ้านเข้ากับโลกภายนอกดำเนินไปในชุมชนไทดำในเวียดนามบางแห่งเช่นกัน อาคารร้านค้าและบริการเป็นกิจกรรมใหม่ที่เกิดขึ้นริมถนนสายหลักที่พาดผ่าน หากแต่บ้านไทดำในเวียดนามไม่มีศาสนสถานใหม่ๆ เกิดขึ้น เพราะเหล่าพวกเขายังยึดมั่นในการนับถือผีเช่นบรรพบุรุษสืบมา

ทั้งนี้ทั้งนั้น ความเป็นชุมชนที่มีอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมนำพาให้บ้านไทดำบางแห่ง ที่อยู่ชายเข้าถึงได้สะดวกจากเส้นทางคมนาคมสายหลัก

ได้รับการพัฒนาให้เป็นบ้านวัฒนธรรม ที่มุ่งหมายให้นักท่องเที่ยวแวะเยี่ยมชม การละเล่นแบบไทดำที่เคยมีเฉพาะในวาระการจัดงานประเพณีพิธีกรรม กลายเป็นการนำมาแสดงเป็นวาระประจำ เพื่ออวดสายตานักท่องเที่ยวเชิง วัฒนธรรม

การเปลี่ยนแปลงในเรือนไทดำ : เป็นที่น่าสังเกตว่า ชาวไทดำ รุ่นใหม่หันมาสนใจปลูกเรือนตามกระแสนิยมร่วมสมัยแบบเดียวกับคนไทยทั่วไป มากขึ้น ขณะที่ในชุมชนไทดำบนแผ่นดินแม่ก็พบเห็นเรือนติดดินตามแบบชาว เวียดนามได้บ้างแล้ว แม้แต่ที่อยู่หลังความตาย “เรือนแฮ่ว” ในระยะหลังก็มี การสร้างเป็นเรือนติดดินด้วยเช่นกัน แสดงให้เห็นอย่างเด่นชัดว่า กระแส วัฒนธรรมหลักแผ่อิทธิพลให้ชนหมู่น้อยชาวไทดำคล้อยตามอย่างมีนัยสำคัญ

เรือนเสาสูงทรงกระดองเต้าตามแบบแผนไทดำดั้งเดิมค่อยๆ ปิดฉาก ตัวเองลงโดยลำดับ จนเหลืออยู่เป็นหลังสุดท้ายที่บ้านแม่ประจันต์ เหตุการณ์ ที่เกิดขึ้นกับเรือนไทดำในไทยนี้มีแนวโน้มว่าจะเกิดซ้ำรอยกับเรือนทรงกระดอง เต้าของชาวไทดำในเวียดนาม ที่นั่นเรือนเอียงนี้กลายเป็นของหายากแล้ว ทุกวันนี้ ชาวไทดำไม่นิยมใช้หญ้าคามุงเรือนแล้ว เมื่อวัสดุมุงหลังคาชนิดใหม่ที่ ผลิตในระบบอุตสาหกรรมมีทั้งความคงทนและให้ภาพลักษณ์ทันสมัยเข้ามา เป็นที่นิยมแทน แต่วัสดุสมัยใหม่มีข้อจำกัดไม่สามารถมุงหลังคาแบบตลบโด่งได้

ขณะที่เรือนมุงคาทรงกระดองเต้าหมดไปจากการให้อยู่อาศัยในชีวิต ประจำวัน ความมีอัตลักษณ์โดดเด่นไม่เหมือนใคร ทำให้เรือนแบบนี้กลายเป็น สัญลักษณ์แห่งไทดำ ตามศูนย์วัฒนธรรมไทดำในไทยหลายแห่ง จึงมีการปลูก เรือนจำลองขนาดเท่าจริงตั้งแสดงไว้ นอกเหนือจากนี้ หลังคาตลบโด่งยังถูก ประยุกต์ใช้ในอาคารอื่นๆ เพื่อแสดงความเป็นสิ่งปลูกสร้างอย่างไทดำให้ผู้พบ เห็นรับรู้ได้ เช่น ศาลา ร้านอาหาร ชุมทางเข้า เป็นอาทิ

หากแต่สถานการณ์ในเวียดนามนั้นต่างออกไปเรือนวัฒนธรรมที่ ปลูกไว้ตามลานบ้านของไทดำหลายแห่งล้วนเป็นเรือนเสาสูง หลังคาตบลาด มุงด้วยกระเบื้องดินเผา ที่มีได้หมายปลูกไว้เพื่ออวดโฉมเพียงอย่างเดียว ยังใช้ เป็นที่ประชุมและจัดงานประเพณีของชุมชนอีกด้วย และกลายเป็นสัญลักษณ์ เรือนของคนไทยในถิ่นพำนักของเวียดนาม โรงแรมทันสมัยในเมืองที่เน้นการ ต้อนรับอาคันตุกะจากต่างแดน นิยมปลูกเรือนเสาสูงหลังคาตบลาดนี้ไว้เคียง คู่อาคารทันสมัยเพื่ออวดสิ่งปลูกสร้างภายใต้วัฒนธรรมท้องถิ่นแก่ผู้มาเยือน จากแดนไกล

12.5 บทสรุป

12.5.1 ข้อสรุปจากผลการวิจัย

การศึกษาสภาพแวดล้อมที่อยู่อาศัยของชาวไทดำ ซึ่งครอบคลุมด้าน โลกทัศน์ ถิ่นฐาน บ้าน และเรือน นี้ ให้ความสนใจในสภาพแวดล้อมกายภาพ ที่เป็นอยู่ในปัจจุบันเป็นสำคัญ แต่ก็ขยายขอบเขตการศึกษาถึงเรื่องราวในอดีต

รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงที่เริ่มเกิดขึ้นซึ่งเป็นดัชนีชี้วัดแนวโน้มในอนาคตอีกด้วย โดยมีประเด็นสรุปที่น่าสนใจ คือ

1) มีข้อสรุปที่ชัดเจนว่า ถิ่นฐานบ้านเรือนภายใต้วัฒนธรรมไทดำที่ยังมีอยู่อย่างครบถ้วนบนแผ่นดินแม่ที่ภาคพายัพของเวียดนามนั้น เป็นผลจากอิทธิพลของสภาพแวดล้อมธรรมชาติและวิถีชีวิตของผู้คนที่ร่วมหล่อหลอมลงสู่แบบแผนทางกายภาพ ก่อเกิดเป็นถิ่นฐานสี่เหลี่ยมเบื้องหุบเขา บ้านตั้งอยู่บนที่ลาดเชิงเขา เรือนนั้นแลลั่นเป็นเรือนเสาสูง หลังคาชัน มีชานเปิด ทั้งหมดนี้ทำให้สิ่งปลูกสร้างภายใต้วัฒนธรรมไทดำมีความเป็นสถาปัตยกรรมสิ่งแวดล้อมโดยสมบูรณ์

2) เมื่อวัฒนธรรมการปลูกสร้างอย่างไทดำ ก่อตัวขึ้นในไทยระยะแรก แบบแผนไทดำที่ถูกนำมาใช้บนแผ่นดินใหม่อย่างเต็มรูปแบบ บ้านเกิดจากการรวมกลุ่มกันของเรือนทรงกระดองเตาโดยลั่น แม้ว่าสภาพแวดล้อมของถิ่นฐานในไทยจะต่างจากแผ่นดินแม่ของเขาอย่างมากก็ตาม แสดงว่าวัฒนธรรมการปลูกสร้างมีความสำคัญกว่าสภาพทางกายภาพของถิ่นฐาน ต่อเมื่อกาลเวลาล่วงเลยไปการคลี่คลายจึงตามมา

3) หากนำภาพเรือนไทดำที่เป็นอยู่ในเวียดนามมาเรียงต่อกันกับเรือนไทดำในไทยจะช่วยเติมเต็มภาพแห่งอดีตของเรือนไทดำในไทยได้เป็นอย่างดี พร้อมกันนี้ ก็พอจะทำให้เห็นภาพเรือนไทดำในเวียดนามในอนาคตได้ลงๆ ในประการสำคัญยังให้ภาพพัฒนาการอันยาวนานจากเรือนเดี่ยวที่มีเตาไฟอยู่ภายในตามแบบชุมชนบุพกาลในสังคมเกษตรกรรมแบบยังชีพ สู่เรือนที่พัฒนาด้านสุขอนามัยในชีวิตความเป็นอยู่ด้วยการแยกครัวไฟออกมา ซึ่งมีให้เห็นทั่วไปในเวียดนาม มาเป็นเรือนประกอบที่มีเล้าข้าวขนาดใหญ่ไว้กักเก็บข้าวเปลือกตามแบบแผนของผู้คนในสังคมเกษตรกรรมแบบค้าขายที่เห็นได้ทั่วไปในไทย

4) โดยภาพรวมแล้ว สภาพแวดล้อมที่อยู่อาศัยของชาวไทดำในเวียดนามมีความเปลี่ยนแปลงไปน้อยกว่าในไทยอย่างเห็นได้ชัด มีข้อสังเกตเบื้องต้นว่า ถิ่นที่อยู่อาศัยของชาวไทดำในภูมิภาคตะวันตกของไทยอยู่ไม่ไกลจากกรุงเทพมหานครอันเป็นเมืองศูนย์กลางความเจริญนัก ขณะที่ถิ่นไทดำในเวียดนามนั้นซ่อนตัวอยู่ท่ามกลางหุบเขาภาคพายัพของเวียดนาม ซึ่งอยู่ห่างออกไปจากฮานอยอันเป็นเมืองศูนย์กลางมาก พลอยทำให้กระแสความเจริญแผ่คลุมไปถึงช้ากว่า

5) พัฒนาการที่ปรากฏแก่ถิ่นฐานบ้านเรือนของไทดำทั้งสองแหล่ง มีข้อบ่งชี้แน่ชัดว่าได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมกระแสหลักหลังไหลเข้าผสมผสาน ทำให้ชนหมู่เดียวกันมีทิศทางการเปลี่ยนแปลงไปคนละทาง ไทดำในไทยคล้อยตามคนไทย ไทดำในสิบสองจุไทคล้อยตามคนเวียดนาม เส้นแบ่งพรมแดนระหว่างประเทศกลายเป็นเส้นแบ่งชั่ววัฒนธรรมกระแสหลัก ที่ส่งอิทธิพลต่อชนหมู่น้อยชาวไทดำในทิศทางที่ต่างกัน

12.5.2 ข้อเสนอแนะการวิจัยขั้นต่อไป

1) งานวิจัยนี้เน้นการเก็บรวบรวมความรู้จากท้องถิ่น เพื่อประมวลวัฒนธรรมการปลูกสร้างอย่างไทดำ ให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างสถาปัตยกรรม สภาพแวดล้อมธรรมชาติ และวิถีชีวิตของผู้คนเป็นสำคัญ ยังมิได้ก้าวล่วงไปถึงขั้นการประยุกต์เอาความรู้ที่ได้กลับไปสู่การพัฒนาท้องถิ่น ซึ่งนำไปสู่การก่อประโยชน์จากผลการวิจัยอย่างเป็นรูปธรรม แต่ขั้นตอนหลังนี้ต้องกระทำอย่างรอบคอบ และการพัฒนาเปลี่ยนแปลงใดๆ จักต้องเกิดจากกระบวนการที่เปิดโอกาสให้ชุมชนคนในมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ มิใช่สรุปจากมุมมองของนักวิจัยซึ่งเป็นคนนอกถ่ายเดียว

2) การยึดเอาจังหวัดเพชรบุรีเป็นศูนย์กลางของพื้นที่ศึกษาในไทย ทำให้ยังขาดการศึกษาอย่างจริงจังในถิ่นที่อยู่อาศัยของไทดำในจังหวัดอื่นๆ ของภูมิภาคตะวันตก รวมทั้งยังมีไทดำตั้งหลักแหล่งอยู่ในภูมิภาคอื่นอีกที่งานวิจัยนี้ไม่ได้ครอบคลุมถึง ซึ่งน่าจะทำการวิจัยให้ครอบคลุมทุกถิ่น เพื่อบูรณาการความรู้เกี่ยวกับการสรรค์สร้างที่อยู่อาศัยภายใต้วัฒนธรรมจำเพาะของหมู่ชนชาวไทดำจากทุกแห่ง เช่นเดียวกับในเวียดนามที่งานวิจัยนี้จะลึกเฉพาะถิ่นที่อยู่อาศัยของชาวไทดำในจังหวัดเดียนเบียน ทั้งที่แคว้นแค้วนสิบสองจุไทนั้นแผ่กว้างออกไปอีกมากมายนัก น่าจะดำเนินงานวิจัยขั้นต่อไปให้ครอบคลุมโดยทั่ว

3) ในภาพที่กว้างกว่านั้น ยังมีหมู่ชนชาวไทดำที่มีถิ่นอาศัยอยู่ในจีน ทางตอนใต้และลาวทางตอนเหนือ ที่อยู่นอกขอบข่ายของงานวิจัยนี้ ซึ่งน่าจะได้มีการศึกษาเชิงเปรียบเทียบสภาพแวดล้อมที่อยู่อาศัยภายใต้วัฒนธรรมการปลูกสร้างของไทดำถิ่นต่างๆ ที่ถูกเส้นพรมแดนระหว่างประเทศแบ่งความเป็นคนเชื้อชาติเดียวกันให้กลายเป็นคนต่างสัญชาติกัน เพื่อประมวลความรู้ในวิถีทางการดำรงอยู่ของวัฒนธรรมการปลูกสร้างและการพัฒนาคลี่คลายไปตามบริบทของถิ่นที่และเวลา

บรรณานุกรม

เอกสารภาษาไทย

- กรมยุทธโยธาทหารบก (ผู้จัดพิมพ์). "เรือนลาวโซ่ง" ใน **เรือนไทย**. พระนคร : กรมยุทธโยธาทหารบก, 2514.
- เก็ม จอง. "คนไทยชาวและคนไทยดำในภาคตะวันตกเฉียงเหนือของเวียดนาม ชื่อนั้นสำคัญไฉน." ในเอกสารประกอบการสัมมนาทางวิชาการเรื่อง **คนไทยนอกประเทศ: พรหมแดนความรู้**. แปลโดย พรเพ็ญ อันตระกูล. 1-31. กรุงเทพมหานคร (28-29 มกราคม): สมาคมประวัติศาสตร์, 2532.
- ขวัญใจ เอ็มใจ. "ปลูกเรือนใหม่ไทยชาว ลองเรือนใหม่ไทดำ ที่จำลองและเลียนแบบนฟู." **สารคดี** 11, 121 (มีนาคม 2538): 30-32.
- คำจอง (เรณู วิชาศิลป์ ถอดความและเรียบเรียง). "ประวัติศาสตร์และเอกสารไทดำในเวียดนาม." ใน **การศึกษาวัฒนธรรมชนชาติไทย**. (การสัมมนาทางวิชาการเรื่อง "สถานภาพและแนวทางการศึกษาวัฒนธรรมชนชาติไท" ณ โรงแรมดิ เอ็มเมอรัลด์ 10 กันยายน 2536) 193-196. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2538.
- ฐิพ อุดมชัย, จิพร แสงศิลป์ และเรื่องยุทธ ตีระวนิช. "ลาวโซ่ง," **เมืองโบราณ** 1, 4 (กรกฎาคม - กันยายน 2518): 22-33.
- โชติมา จตุรงค์. **เรือนไทดำ : กรณีศึกษาเพชรบุรี**. วิทยานิพนธ์ปริญญาสถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540.
- ณอม คงอิมละมัย. **เอกสารประกอบการสอน วิชา ส. 071 ท้องถิ่นของเรา 1. เพชรบุรี: โรงเรียนเขาย้อย**, 2544 (อัดสำเนา).
- ถวิล เกษรราช. **ประวัติผู้ไทย**. พระนคร: กรุงเทพมหานครพิมพ์, 2512.
- ทวี สว่างปัญญากร. "ระบบเมืองไทยในเวียดนาม," **เมืองโบราณ** 17, 3 (กรกฎาคม - กันยายน 2534): 36-41.
- _____. "คนไทยในเวียดนาม: การแบ่งกลุ่ม." 2539 (สำเนา)
- _____. "อักขระไทดำในเวียดนาม." **ศิลปวัฒนธรรม** 18, 12 (ตุลาคม 2540): 178-181.
- _____. "ไทดำศึกษา: อักษรปฏิทินบ้าน." 2547 (สำเนา)
- _____. "เรือนไทดำในเวียดนาม: ความเชื่อและประเพณี." 2548 (สำเนา)
- ธีรภาพ โลหิตกุล. **คนไทในอุษาคเนย์**. กรุงเทพฯ : ผู้จัดการ, 2538.
- _____. "ไทดำเลียนแบบนฟูกับสังคมยุคพระศรีอาริย์." **THE EARTH**. 2, 16 (2538): 67-68.

- น. ณ ปากน้ำ. **แบบแผนบ้านเรือนในสยาม : เรือนไทย เรือนปั้นหย่า เรือนมะนิลา เรือนขนมปังขิง.** (พิมพ์ครั้งที่ 2) กรุงเทพฯ : ด้านสุทธา, 2535.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. "คนไทยมาจากไหนด้วยและคนไทยอยู่ที่ไหนด้วย," **ศิลปวัฒนธรรม** 11, 12 (ตุลาคม 2533): 76-82.
- นุกูล ชมภูนิช. **การศึกษาประเพณีของชาวไทยโซ่ง หมู่บ้านเกาะแรด.** กรุงเทพมหานคร: กรมการฝึกหัดครู กระทรวงศึกษาธิการ, 2538.
- บงกช ปิยะพันธุ์. **ประวัติศาสตร์ของชุมชนลาวในหัวเมืองชั้นใน สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น.** วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2529.
- บุญช่วย ศรีสวัสดิ์. **เวียดนาม.** กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ก้าวหน้า, 2504.
- ประคอง นิมนานเหมินทร์. "ประเพณีสิบสองเดือน: วิถีชีวิตไทในรอบปี," ใน เอกสารประกอบการประชุมเชิงวิชาการ เรื่อง **ชนชาติไทกับวัฒนธรรมข้าว.** 1-23. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539.
- ประชุมพงศาวดาร เล่ม 4..** พระนคร: ศึกษาภัณฑ์พาณิชย์, 2506.
- ประชุมพงศาวดาร เล่ม 9** (ประชุมพงศาวดารภาคที่ 9 และภาคที่ 10 ตอนต้น) พระนคร : องค์การค้าของคุรุสภา, 2507.
- ภัททิยา ยิมเรวัต. **ประวัติศาสตร์สิบสองจุไท.** กรุงเทพฯ : สร้างสรรค์, 2544.
- ม.ศรีบุษรา (มนตรี ศรีบุษรา). **ไทดำรำพัน.** กรุงเทพฯ : บรรณกิจ, 2522.
- มาเจียล ดัสเซ และ ไพฑูรย์ ดัสเซ. **ปัญหาการเมืองของชนเชื้อชาติเผ่าไทยในเอเชีย เวียดนาม พม่า จีน.** กรุงเทพฯ : ดวงกมล, 2519.
- มนู อุดมเวช. "ไทดำเมืองวาด" **THE EARTH.** 2, 16 (2538) : 69-76.
- _____. **ประวัติศาสตร์ไทดำในประเทศไทย.** เพชรบุรี : คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี, 2547.
- วิโรฒ ศรีสุโร. "เยี่ยมเยือน เรือนไท-ดำ" **อีสาน-สถาปัตยกรรม** (วารสารวิชาการ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น) เล่มที่ 11 ฉบับที่ 1 (2543) : 3-9.
- เรณู เหมือนจันทร์เชย. **การศึกษาอิทธิพลของความเชื่อ ประเพณี และพิธีกรรมของชาวไทยโซ่งที่มีผลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต : กรณีศึกษาหมู่บ้านแหลมกะเงา 2 ตำบลลำลูกบัว อำเภอคอนตูม จังหวัดนครปฐม.** วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนาชนบทศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล, 2541.
- เรไร สืบสุข, สุขมาน ยอดแก้ว, และ รัชฎาพรรณ เศรษฐวัฒน์. **วรรณกรรมพื้นบ้านไทยทรงดำ** อ. เข้าย้อย จ. เพชรบุรี. ภาควิชาภาษาไทย คณะศึกษามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ วิทยาลัยครูเพชรบุรี, 2524 (สำเนา).

โรงเรียนชุมชนวัดดอนคลัง. ไทยทรงดำดอนคลัง. ราชบุรี : โรงเรียนชุมชนวัดดอนคลังมิตรภาพที่ 178, 2524.

ฤทัย ใจจรรักษ์. "เครื่องใช้ไม้สอยของพวกเขา." เมืองโบราณ 2, 3 (เมษายน-มิถุนายน 2519) : 78-84.

ศรีศักร วัลลิโภดม. "ความเชื่อเรื่องแกนในไทดำ ศาสนาดั้งเดิมของคนไทย". เมืองโบราณ (ฉบับไทดำ) 17, 3 (กรกฎาคม-กันยายน 2534) : 12-35.

ศรีศักร วัลลิโภดม และสุจิตต์ วงษ์เทศ. ไทยน้อย ไทยใหญ่ ไทยสยาม. กรุงเทพฯ : ศิลปวัฒนธรรม, 2534. สมชาย นิลอาธิ. เรือนซ่ง บ้านซ่ง ตำบลสระยายโสม อำเภออุ้มทอง จังหวัดสุพรรณบุรี. สารนิพนธ์ประกาศนียบัตรชั้นสูง ภาควิชาศิลปสถาปัตยกรรม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2521.

สมทรง บุรุษพัฒน์. สารานุกรมกลุ่มชาติพันธุ์ไทยซ่ง. นครปฐม : สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล อนุสาคราษา, 2540.

สถานเอกอัครราชทูตเวียดนามประจำประเทศไทย, ประเทศเวียดนามโดยสังเขป. กรุงเทพฯ: 2516.

สุนี คำวนวลศิลป์, พัทธ์ชัย ศิริวงศ์ และพิชิตาภา หับทอง (บรรณาธิการ). สารานุกรมไทดำล้ำค่า. เพชรบุรี: เพชรภูมิการพิมพ์, 2547.

สุมิตร ปิติพัฒน์, บัณฑิต อ่อนดำ, และพูนสุข ธรรมาภิมุข. ลาวซ่ง : รายงานวิจัย. กรุงเทพมหานคร, แผนกอิสระสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์: 2521.

_____. "ศาสนาและความเชื่อของไทดำ" เมืองโบราณ (ฉบับไทดำ) 17, 3 (กรกฎาคม – กันยายน 2534) : 42-49.

_____. ศาสนาและความเชื่อไทดำในสิบสองจุไทย สาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม. กรุงเทพมหานคร, สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์: 2545.

สุลิ. ประวัติ-ลักษณะของผู้ไทซ่งดำ. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, 2519.

เหียนคักเวียน. เวียดนาม ประวัติศาสตร์ฉบับพิสดาร. แปลโดย เพ็ชรสุมิตร. กรุงเทพฯ: The Toyota Foundation และ มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2545.

เอกสารภาษาอังกฤษ

- Be Viet Dang. "Some Questions on Tay and Thai Ethnos Histories and Main Cultural Features," in Proceedings on the 4th International Conference on Thai Studies Vol. 3. pp. 188-197, Kunming. (11-13 May), 1990.
- Condominas, G. **From Lawa to Mon, from Saa' to Thai**. translated by Anderson, S.; Magannon, M.; and Wijeyewardene, G. Canberra: The Australian National University, 1990.
- Dang Nghiem Van. "The Lac Muong (Territorial Pillar) A Power Fetish of Thai Seigneurs," in Proceedings of the 4th International Conference on Thai Studies Vol. 3. pp. 69-82 Kunming. (11-13 May), 1990.
- Joachim Schliessinger. **Hill Tribes of Vietnam : Volume 2 – Profiles of Existing Hill Tribe Groups**. Bangkok : Write Lotus, 1998.
- Hickey, G. C. **Social Systems of Northern Vietnam**. Ph.D. dissertation, University of Chicago, 1958.
- Nguyen Huu Ung. "The Thai in Vietnam : Some Similarities and Differences with the Thai in Thailand" seminar on Vietnamese Studies, The Institute of Asian Studies, Chulalongkorn University. Bangkok, February 1997.
- Placzek, J. A. "Phii Miang: Black Thai Symbols of State and Leadership," in Proceedings of the 4th International Conference on Thai Studies Vol. 3. pp. 69-82 Kunming. (11-13 May), 1990.
- Schrock, J. L.; Gosier, D. E.; Marton, D. S.; McKenzie, V. S.; and Murfin, G. D. **Minority Groups in North Vietnam**. Washington D. C.: Department of Army, 1972.

เอกสารภาษาเวียดนาม

- Cầm Trọng. **Người Thái Ở Tây Bắc Việt Nam**. Hà Nội : Nhà Xuất Bản Khoa Học Xã Hội, 1978.
- Phan Ngọc Khuê. **Mỹ Thuật Dân Tộc Thái Ở Việt Nam**. Nhà Xuất Bản Mỹ Thuật, 2003.

การสัมภาษณ์

กว่าง ติ เฟื่อง (Quàng Thi Phương). เจ้าหน้าที่พิพิธภัณฑสถานประจำเมือง
เซินลา. สัมภาษณ์, 17 ธันวาคม 2548.

กานดา มุสิกวัฒน์. ชาวไทดำบ้านกวย ตำบลไร่โคก อำเภอบ้านลาด
จังหวัดเพชรบุรี. สัมภาษณ์, 14 มีนาคม 2546.

ชิน ทิศวงศ์. ผู้อาวุโสไทดำบ้านหนองชุมพล ตำบลหนองชุมพล อำเภอเขาย้อย
จังหวัดเพชรบุรี. สัมภาษณ์, 3 เมษายน 2546.

คำจอง. นักวิชาการชาวเวียดนามเชื้อสายไทดำ. สัมภาษณ์, 19 ธันวาคม 2547
ณ ประเทศเวียดนาม.

นก แปดทิศ. ผู้อาวุโสไทดำบ้านกวย ตำบลไร่โคก อำเภอบ้านลาด จังหวัด
เพชรบุรี. สัมภาษณ์, 13 มีนาคม 2546.

ถนอม คงอัมละมัย. ชาวไทดำอดีตข้าราชการครูโรงเรียนเขาย้อยวิทยา อายุ
61 ปี. สัมภาษณ์, 5 กรกฎาคม 2548.

บุญเลิศ อุปมา. ชาวไทดำบ้านหนองเข้ ตำบลหนองปรัง อำเภอเขาย้อย
จังหวัดเพชรบุรี. สัมภาษณ์, 2 เมษายน 2546.

โพธิ์ ตือพงษ์. ผู้อาวุโสไทดำบ้านหนองเข้ ตำบลหนองปรัง อำเภอเขาย้อย
จังหวัดเพชรบุรี. สัมภาษณ์, 2 เมษายน 2546.

ไพรัช แยมภู. ชาวไทดำบ้านน้อย ตำบลห้วยท่าช้าง อำเภอเขาย้อย จังหวัด
เพชรบุรี. สัมภาษณ์, 2 เมษายน 2546.

เรือง แยกกรัง. ผู้อาวุโสไทดำบ้านกวย ตำบลไร่โคก อำเภอบ้านลาด จังหวัด
เพชรบุรี. สัมภาษณ์, 13 มีนาคม 2546.

ลอ วัน เนือง (Lô Văn Nê). ไทดำบ้านก้อมี ตำบลแทงเจิว อำเภอเดียนเบียน
จังหวัดเดียนเบียน. สัมภาษณ์, 15 ธันวาคม 2547.

ละม่อม แสงสาย. ชาวไทดำบ้านดอนขวาง ตำบลหนองพลับ อำเภอเมือง
จังหวัดเพชรบุรี. สัมภาษณ์, 28 กุมภาพันธ์ 2546.

แว น่วมวัตร. ผู้อาวุโสไทดำบ้านท่าตะคร้อ ตำบลท่าตะคร้อ อำเภอหนองหญ้า
ปล้อง จังหวัดเพชรบุรี. สัมภาษณ์, 22 มีนาคม 2546.

สมชาติ วงศ์เวช. ชาวไทดำบ้านหนองแหน ตำบลห้วยท่าช้าง อำเภอเขาย้อย
จังหวัดเพชรบุรี. สัมภาษณ์, 2 เมษายน 2546.

สายทอง บุญชุ่ม. ชาวไทดำบ้านแม่ประจันต์ ตำบลวังไคร้ อำเภอท่ายาง
จังหวัดเพชรบุรี. สัมภาษณ์, 22 มีนาคม 2546.

แอ รอดดี. ผู้อาวุโสไทดำบ้านหนองเข้ ตำบลหนองปรัง อำเภอเขาย้อย
จังหวัดเพชรบุรี. สัมภาษณ์, 23 มีนาคม 2546.

ประวัติผู้วิจัย

วีระ อินพันทัง

การศึกษา	สถ.บ. (เกียรตินิยม) มหาวิทยาลัยศิลปากร	2518
	สถ.ม. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย	2524
ตำแหน่งปัจจุบัน	รองศาสตราจารย์ ภาควิชาสถาปัตยกรรม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร	
ผลงานวิจัย	วิมลสิทธิ์ ทรายางกูร กอบกุล อินทรวิจิตร สันติ จันทวิลาสวงศ์ และ วีระ อินพันทัง. พัฒนาการแนวความคิดและรูปแบบ ของงานสถาปัตยกรรม : อดีต ปัจจุบัน และอนาคต. กรุงเทพฯ : สมาคมสถาปนิกสยาม ในพระบรมราชูปถัมภ์, 2536. อรศิริ ปาณินท์ วีระ อินพันทัง ชัยสิทธิ์ ด้านกิตติกุล และ มาณพ อิศรเดช. การประเมินสถานภาพไทศึกษาสาขาสถา- ปัตยกรรม ศิลปกรรม และหัตถกรรม. กรุงเทพฯ : คณะ สถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2541. วิมลสิทธิ์ ทรายางกูร วีระ อินพันทัง และ สันติ จันทวิลาสวงศ์. สถาน ภาพผลงานทางวิชาการสาขาสถาปัตยกรรมในประ- เทศไทย. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่ง ชาติ, 2544. วีระ อินพันทัง. เหย้าเรือนพื้นบ้านย่านตะวันตก. กรุงเทพฯ : คณะ สถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2545. วีระ อินพันทัง. สถาปัตยกรรมเนื่องในวัฒนธรรมข้าว. กรุงเทพฯ : คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2547.	

ต้นข้าว ปาณินท์

การศึกษา	สถ.บ. มหาวิทยาลัยศิลปากร	2534
	M.Arch University of Houston	1995
	M.S. (Theory & History) University of Pennsylvania	1997
	Ph.D. (Theory & History) University of Pennsylvania	2003

ตำแหน่งปัจจุบัน	ผู้ช่วยศาสตราจารย์
	ภาควิชาสถาปัตยกรรม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
	มหาวิทยาลัยศิลปากร

ผลงานวิจัย	ต้นข้าว ปาณินท์ จิรัชฎา จิตติรัตนกร อุปถัมภ์ รัตนสุภา และ จิโรจ กาญจนภรณ์. คติความเชื่อและระบบสังคมที่ สัมพันธ์กับเรือนและการอยู่ ในชุดโครงการ ภูมิปัญญา ท้องถิ่นในเรือนชุมชนและนิเวศวิทยาการอยู่อาศัยที่ยั่งยืน ของคนไทยในภาคตะวันตก. กรุงเทพฯ: คณะสถาปัตย- กรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2547.
------------	--

อภिरดี เกษมสุข

การศึกษา	สถ.บ. มหาวิทยาลัยศิลปากร	2532
	M.Arch The Catholic University of America, Washington DC, USA	1991
	M.Sc (Advanced Architectural Studies) University College London, UK	1996
	Ph.D. (Spatial Morphology) University College London, UK	2003

ตำแหน่งปัจจุบัน	อาจารย์ ภาควิชาสถาปัตยกรรม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร
-----------------	--

ผลงานวิจัย	อภिरดี เกษมสุข และคณะ การศึกษาเพื่อการประเมินศักยภาพ และกำหนดรูปแบบการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน เพื่อ จัดทำแผนเชื่อมโยงการคมนาคมด้านการท่องเที่ยว กรุงเทพฯ: สำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยว กระทรวงการ ท่องเที่ยวและกีฬา
	อภिरดี เกษมสุข และคณะ การศึกษาเพื่อวางกรอบในการปรับปรุง และพัฒนาชุมชนกาดกองต้า (ตลาดจีน) อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง ลำปาง: สำนักงานจังหวัดลำปาง
	อภिरดี เกษมสุข และคณะ ผังโครงสร้างทางสัญจรโดยการใช้วิธี การวิเคราะห์ด้วยโปรแกรม Space Syntax เพื่อวางแผนผัง และจัดทำผังเมืองเฉพาะจังหวัดภูเก็ต พื้นที่เทพ กระษัตรี/ศรี-สุนทร/ป่าคลอก พื้นที่เกาะแก้ว/รัชฎา/ กะทู้ และพื้นที่ท่าเรือน้ำลึก/วิชิต ภูเก็ต: จังหวัดภูเก็ต
	อภिरดี เกษมสุข และคณะ ผังโครงสร้างทางสัญจรโดยการใช้วิธี การวิเคราะห์ด้วยโปรแกรม Space Syntax เพื่อพัฒนา ทุ่งศรีเมือง อุดรธานี อุดรธานี: เทศบาลเมืองอุดรธานี

โชติมา จตุรวงศ์

การศึกษา	สถ.บ. มหาวิทยาลัยศิลปากร	2533
	สถ.ม. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย	2537
	Ph.D. Cornell University	2003
	(Ph.D. Dissestation : The Architecture of Burmese Buddhist Monasteries in Upper Burma and Northern Thailand, The Biographics of Trees)	
ตำแหน่งปัจจุบัน	อาจารย์	
	ภาควิชาศิลปสถาปัตยกรรม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร	
ผลงานวิจัย	สมคิด จิระทัศนกุล โชติมา จตุรวงศ์ และ ชาญวิทย์ สรรพศิริ. รูปแบบทางสถาปัตยกรรมของวัดในพระพุทธศาสนา ในชุมชนท้องถิ่น ในชุดโครงการ ภูมิปัญญาท้องถิ่นใน เรือนชุมชนและนิเวศวิทยา วัฒนธรรมการอยู่อาศัยของ คนไทยในภาคตะวันตก. กรุงเทพฯ : คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2547.	